

KULTURA 42 Media TEOLOGIA 2020

ISSN 2081-89-71

KWARTALNIK
NAUKOWY
WYDZIAŁU
TEOLOGICZNEGO
UKSW W WARSZAWIE

KULTURA MEDIA TEOLOGIA

NUMER 42/2020

TEMAT NUMERU:

TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA

KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA

KWARTALNIK NAUKOWY WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UKSW W WARSZAWIE

ISSN 2081-8971

WYDAWCA: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa

REDAKCJA: dr hab. Katarzyna Flader-Rzeszowska, prof. UKSW
(redaktor naczelna)
dr Marta Jarosz (sekretarz redakcji)
dr Marek Robak
dr Dagmara Jaszewska
ks. dr hab. Dariusz Pater
dr hab. Małgorzata Laskowska
ks. dr hab. Norbert Mojżyn

Rada naukowa: ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński (UKSW)
ks. prof. dr hab. Witold Kawecki (UKSW)
ks. prof. dr hab. Henryk Seweryniak (UKSW)
prof. dr hab. Jan Stanisław Wojciechowski (UJ)
prof. dr hab. Rafał Habielski (UW)
prof. dr hab. Jerzy Olędzki (UKSW)
prof. dr hab. Anna Zeidler-Janiszewska (SWPS)
prof. dr hab. Karol Klauza (KUL)
prof. dr Michał Masłowski (Université Paris IV – Sorbonne)
Prof. Andrius Vaišnys, Uniwersytet Wileński
Doc. Mgr. Katarína Fichnová, PhD. – Uniwersytet Konstantyna
Filozofa w Nitrze (Słowacja)
dr hab. Mariola Marczak prof. UWM Olsztyn
dr hab. Anna Czajka-Cunico prof. UKSW
dr Victor Khroul Państwowy Uniwersytet im. Łomonosowa
w Moskwie

Korekta: dr Marta Jarosz
oraz Zespół

Skład: Stanisław Tuchołka • www.panbook.pl

Logo: ks. dr hab. Andrzej Adamski, prof. WSiZ;
fot. na okładce: <https://pixabay.com/pl/illustrations/sie%C4%87-sieci-twarze-g%C5%82owy-zarys-4661529/>

Adres redakcji: „Kultura–Media–Teologia”, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa,

Kontakt: e-mail: kmt.uksw@gmail.com; <http://www.kmt.uksw.edu.pl>

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania i redagowania tekstów oraz zmiany tytułów. Materiałów niezamówionych nie odsyłamy. **Wersję pierwotną (referencyjną) wydawanego czasopisma stanowi publikacja online dostępna na stronie kmt.uksw.edu.pl**

SPIS TREŚCI

KULTURA	7
<i>Anna Czajka-Cunico</i>	
KULTURELLE IDENTITÄTEN IM ZEITALTER DER GLOBALISIERUNG. ASPEKTE DER PROBLEMATIK	8
<i>Magdalena Szpunar</i>	
O ISTOCIE UWAŻNOŚCI W NIEUWAŻNYM ŚWIECIE	22
<i>Dorota Dąbrowska</i>	
OBRAZY POLSKIEGO KLERU WE WSPÓŁCZESNYM FILMIE FABULARNYM – W IMIĘ... SZUMOWSKIEJ I KLER SMARZOWSKIEGO	37
MEDIA	52
<i>Rafał Leśniczak</i>	
KOMUNIKOWANIE POLSKICH BISKUPÓW W KONTEKŚCIE KRYZYSU PEDOFILII. W TROSCE O ZASADY SKUTECZNEJ KOMUNIKACJI	53
<i>Andrzej Adamski, Cyprian Czernicki</i>	
TEMATYKA ROZPRAW DOKTORSKICH Z NAUK O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH W POLSCE PO 2011 R.	74
TEOLOGIA MEDIÓW	90
<i>Wojciech Misztal</i>	
POWSZECHNE ODDZIAŁYWANIE: PRZEKAZ MEDIALNY I PIERWSZE PAPIESKIE ORĘDZIE RADIOWE	91
<i>Marcin Wrzos</i>	
APOSTOLISCHE AUSLANDSREISEN VON PAPST FRANZISKUS, DARUNTER MISSIONSREISEN, IN DEN WICHTIGSTEN NATIONALEN INTERNETPORTALEN (JAHR 2019)	109

KULTURA

KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA 42/2020

Anna Czajka-Cunico

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Kulturelle Identitäten im Zeitalter der Globalisierung. Aspekte der Problematik

Cultural Identities in the Age of Globalisation. A few aspects

ZUSAMMENFASSUNG

Der Text behandelt die Frage der kulturellen Identitäten, wie sie sich auf dem Hintergrund der Globalisierungsprozesse stellt. Es wird deren Erfassung in den polnischen Geisteswissenschaften (F. Znaniecki, S. Ossowski, A. Kłoskowska u.a.) angeführt, die u.a. die Konzepte des Grenzgebietes und der kulturellen Polyvalenz in ihr Zentrum stellt. Solche Konzepte setzen sich den entleerenden Wirkungen der Globalisierung entgegen und weisen auf einzelne Kulturen als unentbehrliche Reservoirs von Werte- und Zielvorstellungen hin. Sie stützen sich auf den Dialog als Konstitutionsprinzip der Kulturen und fordern einen interkulturellen Zugang zu allen Fragen, mit denen sich die Menschen der Gegenwart zu konfrontieren haben. Es werden Beispiele der Projekte erläutert, die einen solchen Zugang einleiten.

SCHLÜSSELWORTE:

kulturelle Identität, polnische Kulturwissenschaften, kulturelle Polyvalenz, Globalisierung als „Barbarei“, Kulturen als Reservoirs von Werte- und Zielvorstellungen

ABSTRACT

The paper handles with the problem of cultural identities in the age of globalisation. It moves on with the considerations of cultural identity in the Polish cultural studies (F. Znaniecki, S. Ossowska, A. Kłoskowska et al.) with their central concepts of borderland and cultural polyvalence. Such concepts counteract the emptying effects of globalisation and point to individual cultures as reservoirs of values and goals. They are based on dialogue and intercultural communication and claiming for an intercultural approach to all problems of the contemporary world. Examples of the activities following this approach whose aim is to introduce the Polish humanities with their most important works into an European conversation) are analysed.

KEYWORDS:

Cultural Identity, Polish Cultural Studies, Culture, *Cultural Polyvalency*, *Globalisation as „Barbarity“*, Cultures as reservoirs of values and goals

Tożsamości kulturowe w czasach globalizacji. Kilka aspektów

ABSTRAKT

Artykuł poświęcony jest problematyce tożsamości kulturowych pojawiającej się w specyficzny sposób na tle procesów globalizacyjnych. Przywołane zostają jej ujęcia w polskich *cultural studies* (F. Znaniecki, S. Ossowski, A. Kłoskowska i in.), a wśród nich koncepcje pogranicza i poliwalencji kulturowej. Przeciwdziałają one nihilizującym oddziaływaniom globalizacji i wskazują na poszczególne kultury jako na rezerwuary wartości i wyobrażeń celowości działań ludzkich. Opierają się na dialogu jako zasadzie konstytuującej kultury i wskazują na podejście międzykulturowe jako niezbywalne w rozwiązywaniu wspólnych problemów ludzkości. W tekście przedstawione są przykłady spełniania tego wymogu.

SŁOWA KLUCZOWE:

tożsamość kulturowa, polskie nauki o kulturze, poliwalencja kulturowa, globalizacja jako „barbarzyństwo“, kultury jako rezerwuary wartości i wyobrażeń celów

Das Thema dieses Artikels, das eines der brennendsten Probleme unserer Gegenwart nennt (brennend auch in den deutsch-polnischen Beziehungen), bedarf wegen seiner Komplexität einer umfassenden Behandlung, welche hier nur durch eine Zusammenstellung einiger seiner Aspekte antizipiert werden kann, die sich bei Realisierung konkreter am Lehrstuhl für Kulturtheorie und Interkulturalität der UKSW¹ vorgenommenen Lehrveranstaltungen und Forschungsvorhaben als relevant erwiesen haben und die eine Darstellung sowie eine rück- und vorausblickende Reflexion benötigen.

ZUR EINLEITUNG: UNGLEICHZEITIGKEIT DER PROBLEMSTELLUNG UND SPRUNGHAFTHKEIT IHRES AUFTAUCHENS

Die Frage der nationalen Identität (wenn auch durch Begriffe wie Nation oder nationaler Charakter ausgedrückt) bildete seit immer das zentrale Thema der humanistischen Wissenschaften und des künstlerischen Schaffens in Polen (das haben anerkannte Vertreter polnischer Geisteswissenschaften wie Stanisław Bystron, Stanisław Ossowski oder Jerzy Szacki in ihren zusammenfassenden Überlegungen zur Entwicklung der Humaniora betont). Das inständige Interesse an der Frage der Nation hat unter Zuhilfenahme von Konzepten und Theorien von Bronisław

¹ Am Institut für Klassische Philologie und Kulturwissenschaften der Fakultät für Humanistische Wissenschaften der Kardinal-Wyszyński-Universität Warschau, heute: Institut für Kultur- und Religionswissenschaften.

Malinowski, Florian Znaniecki, Stanisław Ossowski, Józef Chałasiński, Jan Strzelecki und anderen zur Herausbildung einer kulturalistischen Auffassung der Nation geführt, die im Unterschied zu den Modellen, welche auf ethnischer Einheit bzw. auf Staatsanspruch einer Gemeinschaft beruhen, die Beteiligung der individuellen Subjekte am intersubjektiven (in seiner Wechselhaftigkeit dauerhaften) offenen System der Kultur für das entscheidende Element der nationalen Identität hält. Seine reifste Form erhielt das Konzept im Werk der Soziologin Antonina Kłoskowska (1919–2001), insbesondere im Buch *Kultury narodowe u korzeni* [An den Wurzeln der Nationalkulturen] (1997, 2005), das Zygmunt Bauman zufolge kaum seinesgleichen auf seinem Gebiet in der internationalen Forschung findet². Kłoskowska präsentiert darin ihre interdisziplinäre und in ästhetische Erfahrung mündende Methode der Bestimmung der nationalen Identität, die sich niemals statuarisch und monolithisch (etwa als eine von „echten“ bzw. „authentischen“ Polen, Russen, Deutschen) und als solche opprimierend wirkend und politisch manipulierbar erweist, sondern als eine Bestimmung, die im vielseitigen Dialog zustande kommt, sich der Kritik offen stellt und weiter zu entwickeln ist. Kłoskowskas weiterer wichtiger Beitrag zur Problematik der nationalen Identität ist die Hervorhebung der für Identitätsbildung unabdingbaren Kategorie des Grenzgebietes (*pogranicze*), die man als eine Fortsetzung des Herder-Humboldtschen Prinzips von der Entwicklung der Kulturen im Kontakt und lebendigen Austausch untereinander ansehen kann. Ein anderes originelles Konzept der polnischen Soziologin ist das der kulturellen Polyvalenz, d.h. eines individuellen Lebensvollzugs in Bezug auf verschiedene kulturelle Systeme – was heute eine weitverbreitete, wenn nicht dominant werdende Erfahrung darstellt. Die Polyvalenz befreit von Nationalismen, bedeutet aber keineswegs einen Verzicht auf nationalkulturelle Bindung, die Kłoskowska wie der besser in der Weltforschung bekannte Charles Taylor für einen unentbehrlichen Rahmen der individuellen Identitätssuche hält. Im Gegenteil – kulturelle Polyvalenz bedeutet eine reflektierte und emotionale Vertiefung der nationalkulturellen Identifizierung. Ein Beispiel dafür kann die Figur eines polyvalenten Polen, des Malers und Schriftstellers Józef Czapski (1896–1993) sein. Czapski, Mitglied einer Familie mit deutsch-russisch-baltischen Elementen, wurde in verschiedenen Sprachen und Kulturen gebildet, hat schwere Kriegserfahrungen

² Bauman, Z., „Presentazione“, in: Kłoskowska, A., *Alle radici delle culture nazionali*, Reggio Emilia 2007, S. 7–8.

gemacht und Gefangenschaft in deutschen und sowjetischen Lagern erlitten. Schließlich wurde ihm das Geschick des mühsamen Wanderns und Wirkens im Exil zuteil. Seine Entscheidung zum Polnischen gründete sich darauf, dass er in dessen Konstituenten (vor allem in den Werken von Cyprian Norwid und Stanisław Brzozowski) einen universellen humanen Ansatz wiedererkannte.

Es gehört zu den Paradoxen der kulturellen Dynamik, dass gerade im Moment einer intensivierten Beschäftigung mit der nationalen Identität die Bezüge zur polnischen kulturalistischen Schule mit ihrem lange nicht erschöpften heuristischen Potential beinahe aufgegeben worden sind. Die lange und ertragsreiche Entwicklungslinie der polnischen *cultural studies* war unterbrochen worden. Die Fragen nach der polnischen kulturellen Identität werden heute nicht mehr auf der Basis von methodisch angelegten Untersuchungen und Interpretationen gestellt, sondern in kühn provokativer, auf Chok und möglichst weiten performativen Effekt berechneter Form. Diese Linie der kulturellen Entwicklung, von der Abschottung gegenüber allen Fremden gekennzeichnet, scheint in anderen Ländern von Ost- und Mitteleuropa Bestätigung zu finden. Sie muss einer genauen Analyse, Korrektur und Kritik unterzogen werden, denn sie trägt der Lage der Welt und den realen gemeinsamen Problemen der Weltbewohner nicht Rechnung, die nur in einem Gesamtblick und in reziproker Relationalität zu fassen sind³. Sie verwirft auch das von mehreren Generationen erarbeitete und als Erbgut der polnischen Kultur aufzubewahrende und zu pflegende Instrumentarium eines gerechten und auf das gemeinsame Gute ausgerichteten Zusammenlebens.

GLOBALISIERUNG VS. VIELFALT DER KULTUREN

Die Welt von heute ist eine der unaufhaltsam fortschreitenden Globalisierung, einer Expansion der modernen Technik, Wirtschaft, Organisation, Verwaltung⁴. Sie hat auf der einen Seite einem Teil der Bevölkerung materiellen Wohlstand

³ Siehe die Botschaften vom Papst Johannes Paulus II vom 1. Januar 2001 *Dialog zwischen den Kulturen für eine Zivilisation der Liebe und des Friedens*, vom 1. Januar 2001, <https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/de>, abgerufen am 18.02.2020 und vom Papst Franziskus vom 1. Januar 20120 *Der Frieden als Weg der Hoffnung: Dialog, Versöhnung und ökologische Umkehr*, <http://www.vatican.va/content/francesco/de>, abgerufen am 18.02.2020.

⁴ Beck, U., *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Frankfurt am Main 1997.

gesichert, aber auf der anderen zur Barbarei geführt (ich bediene mich der Bezeichnung von Giambattista Vico, der in seiner *Scienza nuova* aus dem Jahre 1744 Barbarei den Verlust des Gleichgewichts zwischen der „poetischen Weisheit“ – d.h. den Humaniora, den Ziel- und Sinnbestimmungen des Guten – und der Wissenschaft und Technik nennt)⁵. In der deutschen humanistischen Tradition werden diese beiden Aspekte der menschlichen Aktivität durch das Begriffspaar Kultur/Zivilisation wiedergegeben. Auf das mangelnde Gleichgewicht zwischen ihnen weisen viele Kulturtheoretiker und -philosophen hin, es gehören zu ihnen sowohl Oswald Spengler mit seinem Werk *Der Untergang des Abendlandes*, als auch außereuropäische Kritiker der abendländischen Kultur wie etwa Gu Hong

Der Fortgang der Globalisierung (als Verbreitung der westlichen modernen Zivilisation) lässt gleichzeitig – in einem sozusagen dialektischen Umschlag – deren Ungenügsamkeit wahrnehmen.

Ming oder später Amartya Sen⁶. Die Globalisierung hat neben Wohlstand und den bis vor kurzem noch unvorstellbaren technischen Möglichkeiten ebenfalls bisher in solchem Ausmaß unbekannte Armutserscheinungen und enorme Kontraste der Lebensbedingungen zur Folge. Sie hat auch die Erde in die Gefahr einer ökologischen Zerstörung gebracht. Der Fortgang der Globalisierung (als Verbreitung der westlichen modernen Zivilisation) lässt gleichzeitig – in einem sozusagen dialektischen Umschlag – deren Ungenügsamkeit wahrnehmen. Dies lässt gleichzeitig die Bedeutung der konkreten Kulturen (immer noch vorwiegend in ihrem

⁵ Vico, G., *Principj di una scienza nuova intorno alla comune natura delle nazioni* (1744), Milano 1959. Siehe zum Thema Verene, D. Ph., *Vico's Science of Imagination*, Ithaca 1981. Dt. *Vicos Wissenschaft der Imagination. Theorie und Reflexion der Barbarei*, München 1987.

⁶ Spengler, O., *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, München (1923) 1972; Gu, Hong Ming, *The Spirit of the Chinese People*, Peking 1915. Dt. *Der Geist des chinesischen Volkes und der Ausweg aus dem Krieg*, Jena 1916; Sen, A., *Globalizzazione e libertà*, Milano 2002. Zu der Barbarei, die der zivilisatorischen Expansion folgt, siehe auch Fornet-Betancourt, R., *Philosophische Voraussetzungen des interkulturellen Dialogs*, „Polylog. Zeitschrift für interkulturelles Philosophieren“ 1998, Nr 1, S. 38–53.

nationalen, aber sich aufeinander öffnenden, übergreifenden Sinn) hervortreten: mit ihren Weisheits-, Wertepotentialen und Zielvorstellungen, die nun auf der von der Globalisierung eröffneten Weltebene relational behandelt werden sollten⁷.

KULTURELLE VIELFALT – EINE HERAUSFORDERUNG FÜR HUMANISTISCHE WISSENSCHAFTEN

Aus der von der Globalisierung zur Schau gestellten Unabdingbarkeit der einzelnen Kulturen und ihres vielfältigen Nebeneinanderseins im globalen Raum, das nach einer Reflexion über ihre gegenseitigen Relationen drängt, ergibt sich eine enorme Herausforderung an die humanistischen Wissenschaften. Die Lage der Welt erfordert die Aktivierung des Konzeptes der Weltkultur (analog zu Goethes Weltliteratur) und die Befolgung von drei Geboten:

1. Erweiterung des Wissens um die einzelnen Kulturen;
2. Vertiefung des gegenseitigen Verstehens (unter Berücksichtigung von allen Vorbehalten gegenüber diesem Begriff und seiner Anwendung);
3. Aktivierung des gemeinsamen Wirkens und Handelns.

Es ist ein Moment der großen Probe für die humanistischen Wissenschaften, die traditionell als Humaniora, später als Geistes-, Sozial-, Kulturwissenschaften bezeichnet wurden, und die heute interdisziplinär über das ihnen bis jetzt zugeschriebene Gebiet – bis hin auf die Fragen des Transhumanismus – hinausreichen sollten. Sie haben sich in der Geschichte und gegenwärtig oft als veraltet oder verspätet gegenüber dem Lauf der Wirklichkeit erwiesen, dabei kommt ihnen doch die primäre Aufgabe zu, Kategorien und Modi der Erfassung der sich gegenwärtig so intensiv wie noch nie zuvor durch das menschliche Wirken verändernden Wirklichkeit zu liefern. Ohne gegenwartsbezogene Mühen der humanistischen Wissenschaften um Kategorien und Weisen der Wirklichkeitserfassung sowie um Horizonte und Regelungen der gemeinsamen Handlungen sollte kein Schritt in der globalen Welt gemacht werden. Währenddessen scheint sie sich kopflos zu bewegen. Diese Mühen müssen aber, um einen globalen Anspruch erheben zu können (und nicht monokulturell, kolonial, symbolisch unterdrückend zu wirken,

⁷ Das Thema der Vorbehalte gegenüber der Relationalität in den Kulturwissenschaften müsste getrennt behandelt werden; zur Diskussion darüber siehe z. B. A. Bhatti, A. / A. Kim-mich. (Hrsg.), *Ähnlichkeit. Ein kulturtheoretisches Paradigma*, Konstanz 2015.

wovon jahrelang andauernde Debatten um Orientalismus und Postkolonialismus handeln) interkulturell begründet sein. Die Einführung und Etablierung eines interkulturellen Ansatzes in den Aktivitäten zunächst der humanistischen Wissenschaften (und dann des gesellschaftlichen, politischen, des Alltagslebens) ist dringend⁸.

Die Einführung und Etablierung eines interkulturellen Ansatzes in den Aktivitäten zunächst der humanistischen Wissenschaften (und dann des gesellschaftlichen, politischen, des Alltagslebens) ist dringend.

Die neue Lage der Welt erfordert (und ermöglicht durch das sich unaufhaltsam entwickelnde technische Potential, das u. a. die früher getrennt oder in gewisser Distanz lebenden Menschengruppen oder gar Gemeinschaften zusammenbringt) einen neuen Zugang zu den gemeinsamen Problemen der Menschen: Problemen des Existenzminimums, der Gerechtigkeit, des Umgangs mit der Natur, der Menschenrechte in globalem Umfang, der Sicherheit (nicht nur unserer, sondern auch derjenigen der anderen). Es bietet sich ein interkultureller Zugang zu den alle Menschen betreffenden Fragen, welcher ermöglicht, sie im Lichte der verschiedenen Denktraditionen zu stellen, so dass Lösungen mit stärker universalisierendem Anspruch sich anbahnen können. Der Ansatz der interkulturellen Philosophie, der im deutschsprachigen Raum (Wien, Köln)⁹ intensiv betrieben

⁸ Siehe dazu die bahnbrechende Arbeit von Nussbaum, M., *Cultivating Humanity. A Classical Defense of Reform in Liberal Education*, Cambridge 1997.

⁹ Es seien hier vor allem die Wiener Gesellschaft für Interkulturelle Philosophie und die Gesellschaft für Interkulturelle Philosophie in Köln mit ihren Gründern und wichtigsten Vertretern zu nennen: Franz-Martin Wimmer, Heinz Kimmerle, Ram Adhar Mall und Claudia Bickmann. Zu den Entwicklungsetappen der interkulturellen Philosophie siehe Czajka, A. / Wimmer, F. M., *Anfänge, Stadien, Probleme und Aufgaben interkultureller Philosophie. Ein Gespräch zwischen Anna Czajka und Franz Martin Wimmer*. In: B. Henry / A. Pirni (Hrsg.): *Der asymmetrische Westen. Zur Pragmatik der Koexistenz pluralistischer Gesellschaften*, Bielefeld 2012, S. 255–272.

wird, lässt deren vielfältige Ursprünge in den einzelnen Kulturen aufdecken. Das geschieht z. B., wenn man das Werk der polnischen Soziologin Maria Ossowska (1896–1974) aus der Weltperspektive rekonstruiert und darin die im polnischen intellektuellen (keineswegs an sich monokulturellen) Kontext geleistete Vorarbeit an der Beschreibung und Aufstellung von moralischen Normen in universalisierender Absicht wiedererkennt und in den interkulturellen Diskurs einführen kann¹⁰.

Der interkulturelle Ansatz hat keineswegs eine gegenüber den nationalen Kulturen nivellierende Wirkung (was oft in Osteuropa als Einwand erhoben wird), sondern eine vergegenwärtigende, kritisch-konkretisierende und sozusagen – dialogisch-ansprechende.

Von einem solchen Standpunkt aus kann aus den bis jetzt für peripher gehaltenen Kulturen deren oft verkanntes universalisierendes Anliegen erschlossen werden und diese selbst können im Gespräch mit anderen einen ihnen manchmal ungerechterweise (aufgrund des Vorurteils von ihrer regional bedingten Irrelevanz) verweigerten Platz einnehmen. Mit diesen Erwägungen nähern wir der schwer zu lösenden Frage nach der Gleichberechtigung der Kulturen und der Anteilnahme der einzelnen Kulturen (mit den unterschiedlich verbreiteten Sprachen und der Medienwirksamkeit) an ihrem Weltgespräch. Es sei hier nur darauf hinzuweisen, dass wir spätestens seit Lessings *Nathan dem Weisen* (1779) wissen, dass im Wettbewerb der Kulturen diejenigen als „besser“ einzustufen sind, die mehr zum gemeinsamen Gut beitragen¹¹.

DIALOGIZITÄT, POLYLOGE, BILDER UND POESIE

Die Unabdingbarkeit des interkulturellen Zugangs zu den Problemen der Welt, des Dialogs bzw. (um den von Franz Martin Wimmer eingeführten Begriff aufzugreifen) der „Polyloge“ der Kulturen, stellt vor der Aufgabe der Untersuchung der Dialogizität selbst, wie sie sich in der Menschengeschichte entwickelt und eine

¹⁰ Siehe die italienische Ausgabe des Buches von Ossowska, M., *Norme morali. Tentativo di sistematizzazione*. (BIBLIOTECA DI CULTURA POLACCA 4). A. Pirni (Hrsg.), Milano 2017.

¹¹ Lessing, G. E., *Nathan der Weise. Ein dramatisches Gedicht* (BIBLIOTHEK DEUTSCHER KLASSIKER), Berlin 1982. Zur Bedeutung von diesem nach wie vor stark wirkenden „dramatischen Gedicht“ siehe Kuschel, K.-J., *Im Ringen um den wahren Ring. Lessings „Nathan der Weise“ – eine Herausforderung der Religionen*, Ostfildern 2011, S. 15–38.

Reihe von Typen darstellt, aber auch vor den Problemen der Selbstentstellung, Manipulierbarkeit, Suspension oder auch Verweigerung des Dialogs. Es stellt sich hier die Frage nach den verschiedenen Arten von Dialogen (diskursiven, „prä-diskursiven“, Dialogen innerhalb verschiedener Zeichensysteme) und ebenfalls nach ihren verschiedenen kulturellen Traditionen (Dialogen in chinesischer, indischer, jüdischer, persischer und arabischer Tradition)¹². Schließlich taucht die Frage auf, ob ein Dialog mit streng rationalen Mitteln immer durchführbar sei und nicht manchmal in ein Bild oder eine poetische Erfassung der gelebten komplexen Situationen münde, die sich in einem eng szientistischen Zugang nicht erschließen lassen. Das führt zu anderen Problemen der gegenwärtigen humanistischen Wissenschaften und zum Thema der ästhetischen Kommunikation zwischen den einzelnen Kulturen. Im Vergleich zu dem in den letzten Jahren meist befolgten kulturwissenschaftlichen Zugang zur Problematik der Interkulturalität würde es darin nicht nur auf die Dekonstruktion der Begrifflichkeiten, Bestimmungen und Zuordnungen, sondern auch auf eine in permanenten, der unfertigen und beinahe undurchschaubaren komplexen Wirklichkeit entsprechenden interdisziplinären Erfassungsproben beabsichtigte Erschließung eines neuen Sinnhorizontes ankommen.

INTERKULTURALITÄT AN DEN UNIVERSITÄTEN UND IN DER BILDUNG (BEISPIELE)

Der interkulturelle Ansatz in den humanistischen Wissenschaften und der Wirklichkeitsauffassung sollte durch Bildung und Universitätsstudium vorbereitet werden¹³. Dieser Aufgabe versuchte man – um ein konkretes Beispiel zu nennen – bei

¹² Mehr dazu siehe Czajka, A., *O dialogiczność w kulturze. Rozważania wstępne* [Für die Dialogizität in der Kultur. Einführende Überlegungen]. In: M. Saganiak et al. (Hrsg.), *Spółczesność polskie dziś. Samoświadomość – uznanie – edukacja*, Warszawa 2018, S. 383–396. Siehe auch die Tagung an der Fakultät für Humanistische Wissenschaften der UKSW: *Arten und Modi des Dialogischen*, 15. Juni 2018.

¹³ Wie Klassiker der Philosophie (Lessing, Goethe, Humboldt) und Klassiker der interkulturellen Studien (Said) hervorheben. Siehe Nussbaum (op.cit.); N. Weidtmann / G. Stenger (Hrsg.): *Identität – Differenz, Selbstheit – Fremdheit. Interkulturelle und globale Herausforderungen in philosophischer Annäherung*, Amsterdam 2017; Elberfeld, R., *Forschungsperspektive „Interkulturalität“: Transformation der Wissensordnungen in Europa*, „Zeitschrift für Kulturphilosophie“ 2008, Nr 2 (1), S. 7–36.

der Einrichtung des kulturwissenschaftlichen Studiengangs an der Kardinal-Wyszyński-Universität gerecht zu werden. Es wurden neue Seminarveranstaltungen und Vorlesungskurse konzipiert und durchgeführt. Dazu gehören der Vorlesungskurs für alle Studierenden: „Einführung in die Fragen der Interkulturalität und des Dialogs der Kulturen“, in dem der Ort (bzw. die Orte) des Interkulturalitätsstudiums, seine Genese und Kategorien, sein theoretisch-praktischer Rahmen und seine Entwicklungsperspektiven präsentiert werden, sowie der Vorlesungszyklus „Kulturen der Welt“, der in Abschnitte eingeteilt ist, welche verschiedenen Kulturen (Indien, Afrika, China und Ostasien, Japan u. a.) gewidmet sind und von Experten (auch aus anderen Universitäten) gehalten werden. Im weiteren Studienverlauf wird die Vorlesung „Große Schriften der Menschheit“ angeboten, die den anderen Schriftentraditionen als die (an dieser Universität umfassend studierte) biblische Tradition gewidmet ist: den buddhistischen, chinesischen, jüdischen, islamischen Überlieferungen (und ihren nicht immer nur schriftlichen Medien); auch diese Vorlesung halten Experte, die die Studenten auf eine vergleichende Lektüre der Großen Schriften durch die Vermittlung von Deutungen aus verschiedenen Traditionen vorbereiten. Im Konversatorium „Grundlagen des Dialogs und Polylogs der Kulturen“ werden die wirkungsvollsten Erfassungen der interkulturellen Problematik in den Werken von Giambattista Vico, Gotthold Ephraim Lessing, Ibn Chaldun, Joseph Conrad, Karl Jaspers, Edward Saïd und Positionen der interkulturellen Philosophie analysiert. Im Pflichtprogramm steht das Konversatorium „Fragen der polnischen Identität“, in dem wissenschaftliche Konzepte und Behandlungen des Themas in verschiedenen Kulturmedien (Literatur, Theater, Ausstellungen, bildender Kunst) analysiert und interpretiert werden. Im kulturwissenschaftlichen Studiengang wurde zum ersten Mal an dieser Universität die Vorlesung „Interreligiöser Dialog“ dargeboten. Sie besteht aus 2 Teilen: im ersten Teil werden die einzelnen Religionen allgemein charakterisiert, im zweiten werden sie sowie ihre Einstellung zum Dialog von ihren Vertretern präsentiert und mit den Studenten diskutiert. Der Studiengang Kulturwissenschaften bietet auch eine Fachrichtung „Identität und interkulturelle Beziehungen“ an, deren Programm folgende Veranstaltungen enthält: ein Lektorat einer außereuropäischen Sprache (bis jetzt Arabisch und Chinesisch), ein Konversatorium über kulturelle und politische Beziehungen in den arabischen Ländern und in China sowie Ostasien, ein Konversatorium über „Interkulturalität in Texten der Kultur“ (Film und visuelle Künste, Literatur, Musik, Popkultur), Seminare zu dialogischen und polylogischen

Verhältnissen in der Kultur, z.B.: „Deutsch-polnischer Dialog“, „Deutsch-polnisch-italienisch-jüdischer Dialog“, Konversatorien über Themen wie „Globalisierung und Migrationen“ und „Der rechtliche Status der Migranten“. Allen Studenten der Kardinal-Wyszyński-Universität wird angeboten, das Konversatorium „Dialog-Polylog der Kulturen und Philosophien“ zu belegen. Die Lehrveranstaltungen werden durch thematisch zusammenhängende Tagungen unter Beteiligung von internen wie auch auswärtigen Dozenten aus Polen und dem Ausland sowie die Veröffentlichung von Lehrbüchern (in der Lehr- und Forschungszwecken dienenden „Interkulturellen Reihe“ des Universitätsverlags) unterstützt¹⁴.

Als ein den interkulturellen Ansatz förderndes Projekt ist die an der Fakultät der Humanistischen Wissenschaften der UKSW koordinierte und im Mailänder Verlag Mimesis erscheinende Reihe „Biblioteca di Cultura Polacca“ zu nennen. In dessen Rahmen werden italienische Ausgaben von wichtigen Werken der polnischen Geisteswissenschaften veröffentlicht. Die Übersetzungen werden mit Einleitungen bzw. Nachworten von polnischen und italienischen Forschern versehen, so dass die Werke, aus einer doppelten Perspektive gefasst, ihre universalisierenden, aus dem Reichtum der Differenzen sich herausbildenden und konsolidierenden Züge zur Geltung bringen können. Bis jetzt sind erschienen: eine Sammlung von Texten des polnischen Kunsthistorikers und Ikonologen Jan Białostocki (1921–1988) unter dem Titel *Il cavaliere polacco* (2015), eine Auswahl aus den Schriften des polnischen Kulturphilosophen Stanisław Brzozowski (1878–1911) unter dem Titel *Cultura e vita* (2016), eine Übersetzung des Buches von Maria Ossowska (1896–1974) *Norme morali* (2018), eine Auswahl in dem Band *Intorno al bello* (2018) aus den ästhetischen Schriften von Władysław Stróżewski (geb. 1933), einem der einflussreichsten polnischen Philosophen der letzten Jahrzehnte, der in seinem Werk die Einflüsse der antiken Philosophie mit Phänomenologie und eigenen Kunsterfahrungen verbindet.¹⁵

¹⁴ Siehe folgende Sammelbände in der „Interkulturellen Reihe“ (W STRONĘ MIĘDZYKULTUROWOŚCI), die auch als kulturwissenschaftliche Lehrbücher konzipiert worden sind: A. Czajka (Hrsg.): *Kultury świata w dialogu* [Kulturen der Welt im Dialog], Warszawa 2012; id. (Hrsg.): *Wielkie Księgi ludzkości* [Große Schriften der Menschheit], Warszawa 2013.

¹⁵ Białostocki, J., *Il cavaliere polacco e altri saggi dell'arte e di iconologia* (BIBLIOTECA DI CULTURA POLACCA 1), A. Czajka (Hrsg.), Milano 2015; Brzozowski, S., *Cultura e vita* (BIBLIOTECA DI CULTURA POLACCA 2), A. Czajka, / G. Cunico (Hrsg.), Milano 2016; Stróżewski, W., *Intorno al bello* (Biblioteca di Cultura Polacca 3), A. Czajka / G. Cunico (Hrsg.), Milano 2017; Ossowska (op. cit.).

Die Reihe erlaubt den italienischen Lesern den Zugang zu Texten der polnischen Kultur, die ihre differenzierte Entwicklung am wirksamsten beeinflusst haben. Dank den kommentierend-kritischen Einleitungen und Nachworten von italienischen und polnischen Forschern ermöglicht sie, die kulturellen Kontexte der Entstehung und Wirkung der Werke zu erschließen und sie auf die Kontexte ihrer Aufnahme in Italien zu beziehen. Dadurch wird die „Sendung“ der Texte über ihren ersten Entstehungs- und Wirkungsraum hinausgehoben und über eine gesteigerte „Dialektik der Ideen“ und Bilder auf eine erweiterte interkulturelle Ebene gebracht. Die Möglichkeit einer auf diese Weise intensivierten interkulturellen Wirkung der sprachlich-kulturell vermittelten – über-setzten – Werke bezeugen die Tagungen, die die Realisierung der Bibliothek begleiten. Die Tagung *Colloquia Biblioteki Kultury Polskiej we Włoszech. Polskość w świecie I: Stanisław Brzozowski* [Colloquia der Bibliothek der Polnischen Kultur in Italien. Polnische Kultur in der Welt I: Stanisław Brzozowski] (Warschau, den 3. Juni 2016) unter Beteiligung von ausländischen Geisteswissenschaftlern hat eine Erfassung dieses endlich in eine Fremdsprache übersetzten polnischen Autors auf dem Niveau der europäischen Literatur und Philosophie ermöglicht, indem u. a. wichtige Bezüge nicht nur zur Kulturphilosophie seiner Zeit (Wilhelm Windelband, Heinrich Rickert, Georg Simmel), sondern auch zu Werken von Autoren wie Martin Heidegger oder Ernst Bloch und ebenfalls zu den gegenwärtigen Problemen der Kulturphilosophie hergestellt worden sind.¹⁶ Die Tagung „Hundert Jahre polnischer Kultur und Philosophie in Italien“ (Genua, den 23. Mai 2018) fasste die Wirkung der einzelnen Bände der Bibliothek zusammen und eröffnete weitere Perspektiven der interkulturellen Auseinandersetzung um die Beiträge der polnischen Geisteswissenschaften.

DAS ERBE (EINE BEMERKUNG AM BEISPIEL DES POLNISCHEN MESSIANISMUS)

Der interkulturelle Blick auf das Hauptstück des polnischen kulturellen Erbes – den romantischen polnischen Messianismus – hebt daran Elemente hervor, die die Einführung des interkulturellen Ansatzes in die polnischen humanistischen

¹⁶ Siehe der Sammelband A. Czajka, A. et al. (Hrsg.), *Colloquia Biblioteki Kultury Polskiej we Włoszech. Polskość w świecie: Stanisław Brzozowski* [Colloquia der Bibliothek der Polnischen Kultur in Italien. Polnische Kultur in der Welt: Stanisław Brzozowski]. (W STRONĘ MIĘDZYKULTUROWOŚCI [Interkulturelle Reihe]), Warszawa 2018.

Wissenschaften nur unterstützen kann. Der polnische Messianismus des 19. Jahrhunderts, der den harten Kern des polnischen kulturellen Kanons gebildet hat, vertreten durch Adam Mickiewicz, Józef Maria Hoene-Wroński, August Cieszkowski, Zygmunt Krasiński, Andrzej Towiański, ist als ein interkulturelles Phänomen aufzufassen: es ist im Exil entstanden, in verschiedenen Sprachen (Französisch, Deutsch, Polnisch) formuliert und im produktiven Bezug zu Philosophien und Kulturen verschiedener Länder entwickelt worden. Es lassen sich daran die Vielfalt der Haltungen und ein enormes Emanzipationspotential in sowohl individueller als auch gemeinschaftlicher Hinsicht, die Dimension der Solidarität und somit sein universelles Anliegen verdeutlichen. Es lag u.a. an seinem emanzipatorisch-solidarischen und universalisierenden Kern, der in der polnischen Kultur stets nachwirkte, dass der Nationalismus in Polen – den Ideenhistorikern zufolge – im Vergleich zu anderen europäischen Ländern relativ spät Fuß gefasst hat.

ABSCHLUSS: DIALOGISCHE VERNUNFT UND ÄSTHETISCH GEZEICHNETE SINNPERSPEKTIVEN

Die Globalisierung eröffnet – paradoxerweise – den Einblick in etwas, worüber sie nicht verfügt: in die Möglichkeiten einer interkulturell zu entdeckenden und zu pflegenden Weisheit und eines Wissens, dessen Unendlichkeit nur mit Ehrfurcht erfüllen kann. Ausmaß und Sinnbezug solcher Möglichkeiten werden durch ein Bild dargeboten, mit welchem Goethe seine *Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten* schließt. Es ist das Bild der Brücke, in die sich die Schlange – das Emblem der menschlichen Vernunft – verwandelt, um die Ufer des Flusses zu verbinden (als dialogische Vernunft) und den Tempel (als Symbol des gemeinsamen Kulturerbes der Menschheit) zugänglich zu machen. Goethes Text endet mit der prophetisch anmutenden Bemerkung: „und bis auf den heutigen Tag wimmelt die Brücke von Wanderern, und der Tempel ist der besuchteste auf der ganzen Erde.“¹⁷

BIBLIOGRAPHIE

Beck, U., *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Frankfurt am Main 1997.

¹⁷ Goethe, J. W., *Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten*. In: id.: *Werke. Hamburger Ausgabe*, München 1988, Bd. 6, S. 241.

- Brzozowski, S., *Cultura e vita*, in: derselbe, *Cultura e vita*, Milano 2016, S. 27–36.
- Czajka, A., *Międzykulturowość i filozofia*, Warszawa 2016.
- Czajka, A., *Grenzen, Dialogizität und Identitätsfragen*, in: M. Diaconu / B. Boteva-Richter, Bianca (Hrsg.). *Grenzen im Denken Europas. Mittel- und osteuropäische Ansichten*. Wien 2017, S. 53–67.
- Fornet-Betancourt, R., *Interkulturalität und Menschlichkeit*. (Concordia Reihe Monographien 61), Aachen 2013.
- Goethe, J. W., *Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten*, in: derselbe, *Werke. Hamburger Ausgabe*, München 1988, Bd. 6, S. 125–241.
- Gu, Hong Ming, *The Spirit of the Chinese People*, Peking 1915. Dt. *Der Geist des chinesischen Volkes und der Ausweg aus dem Krieg*, Jena 1916.
- Humboldt, W. von, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, Berlin 1836.
- Kłoskowska, A., *Kultura narodowe u korzeni*, Warszawa 1996. It. *Alle radici delle culture nazionali*. Czajka, A. (Hrsg.). Diabasis: Reggio Emilia 2007.
- Lessing, G. E., *Nathan der Weise. Ein dramatisches Gedicht*. (Bibliothek Deutscher Klassiker), Berlin 1982.
- Manger, K. (Hrsg.), *Goethe und die Weltkultur*, Heidelberg 2003.
- Said, E., *Culture and Imperialism*, London/New York 1994. Dt. *Kultur und Imperialismus. Einbildungskraft und Politik*, Frankfurt a. M. 1994.
- Vico, G., *Principj di una scienza nuova intorno alla comune natura delle nazioni* (1744). Milano 1959. Dt. *Prinzipien einer neuen Wissenschaft über die gemeinsame Natur der Völker*, Hamburg 1990.
- N. Weidtmann / G. Stenger (Hrsg.): *Identität – Differenz, Selbstheit – Fremdheit. Interkulturelle und globale Herausforderungen in philosophischer Annäherung*, Amsterdam 2017.
- Wimmer, F. M., *Globalität und Philosophie. Studien zur Interkulturalität*, Wien 2003.

Biogramm

Anna Czajka-Cunico, studierte und lehrte Philosophie sowie Literatur- und Kulturwissenschaften an den Universitäten Warschau, Tübingen, Parma und Genua. Seit 2008 Leiterin des kulturwissenschaftlichen Studiengangs an der Kardinal-Wyszyński-Universität Warschau mit Schwerpunkt philosophische und theoretische Grundlagen des Kulturstudiums und Interkulturalität. Wichtigste Veröffentlichungen: *Człowiek znaczy nadzieja. O filozofii Ernesta Blocha*, Warszawa 1991; *Tracce dell'umano. Il pensiero narrante di Ernst Bloch*, Diabasis, Reggio Emilia 2003; *Poetik und Ästhetik des Augenblicks*, Berlin 2006; *Międzykulturowość i filozofia*, Warszawa 2016, *Kultura jako rozmowa*, Warszawa 2020. Neuere Veröffentlichungen als Herausgeberin in Polen: *Kultury świata w dialogu*, Warszawa 2012, *Wielkie Księgi ludzkości*, Warszawa 2013. Herausgeberin der Reihe BIBLIOTECA DI CULTURA POLACCA (Mimesis Verlag, Mailand) in Italien.

ORCID: 0000-0003-4407-3028

Magdalena Szpunar

Uniwersytet Jagielloński

O istocie uważności w nieuważnym świecie

About the essence of mindfulness in an inattentive world

ABSTRAKT

W artykule zostaje podjęta problematyka związana z praktykowaniem uważności. Przedstawiona zostaje historia pojęcia, ale przede wszystkim jego znaczenie w procesie korygowania wadliwych modeli myślenia i funkcjonowania. Praktykowanie uważności rozumiane jest jako proces uwalniający od negatywnych kolein umysłowych i obciążającego myślenia ruminatywnego, przyczyniający się do poprawy jakości życia i polepszenia ogólnego dobrostanu jednostek.

SŁOWA KLUCZOWE:

uważność, społeczeństwa wysokich prędkości, tryb narracyjny, koleiny umysłowe, myślenie ruminatywne, dobrostan psychiczny

ABSTRACT

The article deals with the issues related to the practice of mindfulness. The history of the models is presented, but most of all the importance of the process of correcting defects and thinking. The practice of mindfulness is understood as the process of accelerating from negative mental ruts and the burden of ruminative thinking, has contributed to improving the quality of life and improving the overall general understanding of the well-being of individuals.

KEYWORDS:

mindfulness, high-speed societies, narrative mode, mental ruts, ruminative thinking, mental well-being

*Żyjemy dłużej, ale mniej dokładnie
i krótszymi zdaniami.
Podróżujemy szybciej, częściej, dalej
i przywozimy slajdy zamiast wspomnień*
Wisława Szymborska

Żyjemy w społeczeństwie „wysokich prędkości”¹, co sprawia, że działamy w sposób mało uważny, w niskim stopniu refleksyjny i zautomatyzowany, starając się przede wszystkim osiągnąć efektywność i skuteczność na każdym polu działania. W związku z tym, iż żyjemy coraz szybciej, funkcjonujemy nieuważnie, jesteśmy zazwyczaj chronicznie roztrzępani i nieobecni. Permanentny pośpiech

sprawia, że jesteśmy rozkojarzeni, gdyż zbyt wiele bodźców konkuruje o naszą uwagę. W związku z tym, iż trudno nam utrzymać koncentrację i skupienie, popełniamy więcej błędów i podejmujemy więcej nietrafnych decyzji. W stanie ciągłego napięcia z trudnością przychodzi nam panowanie nad emocjami i stałym przepływem myśli. Pomocą w tej dość wyczerpującej i *de facto* dysfunkcjonalnej dla jednostki sytuacji jest praktykowanie uważności. Pozwala ona nie tylko korygować wadliwe modele naszego myślenia i funkcjonowania, ale przede wszystkim przyczynia się do poprawy jakości życia, a tym samym ogólnego dobrostanu.

Uważność cieszy się popularnością w kulturze zachodniej od końca lat 70. XX wieku, a w kulturach dalekowschodnich jej tradycja sięga 2500 lat². W tekstach starożytnych uważność pojawia się w kontekście radzenia sobie z bólem (fizycznym, jak i psychicznym), a także jako praktyka służąca utrzymaniu dobrej kondycji psychicznej.

Kategorię uważności w czasopiśmiennictwie zwykle rozumie się trojako – jako pewien konstrukt teoretyczny (idee uważności), praktyki służące kultywowaniu uważności (np. medytację), a także jako procesy psychologiczne³. Przegląd definicji uważności pozwala traktować ją jako stan świadomości, bądź też metaświadomości. Uważność bywa rozumiana jako stan świadomości dla którego właściwa jest stabilność emocjonalna, wrażliwość oraz dojrzałość emocjonalna. Poprzez procesy uważności rozumie się pewien systematyczny trening, którego efektem jest pogłębienie własnej świadomości, modelowanie (a raczej korygowanie) własnych, automatycznych zachowań, a także – co nie mniej ważne – wypracowanie pozytywnego stosunku do siebie i do własnego otoczenia. To, co należy uznać za szczególne cenne i wartościowe w treningu uważności, to możliwość regulowania własnych emocji, kierunkowania uwagi, wygaszania procesów pamięciowych (szczególnie tych negatywnych czy ruminujących), a także wypracowanie decentracji, która pozwala spojrzeć na siebie z odrzuceniem negatywnej, samoosądzającej perspektywy.

Popularyzację tego pojęcia przypisać należy Jonowi Kabat-Zinnowi⁴, który rozumie ją jako nieocenianą świadomość tego, co dzieje się w danym momencie.

² P. Holas, *Uważność a depresja. Terapie oparte na uważności w leczeniu i zapobieganiu depresji*, „Psychiatria po Dyplomie”, 2015, s. 35.

³ Ch. K. Germer, *Czym jest uważność? Dlaczego ma znaczenie?* w: Ch.K. Germer, R.D. Siegel, P.R. Fulton (red.), *Uważność i psychoterapia, Uważność i psychoterapia*, Kraków, 2015.

⁴ J. Kabat-Zinn, *Życie – piękna katastrofa*, Warszawa 2009.

James M. Dunn w tym kontekście pisze o „nagiej uwadze”⁵, która pozwala doświadczyć własnych procesów myślowych, bez ich zmieniania, kategoryzowania i waloryzowania. Istotne dla uważności jest to, by nie próbować odrzucać czy negować własnych emocji, niezależnie od tego, jakie one są. Chodzi raczej o życzliwe spojrzenie na nie, aprobatywną akceptację, bez waloryzującego osądu czy odnoszenia do siebie i własnego Ja. Myśli i emocje, jeśli nawet dotyczą Ja, nie muszą go dookreślać i definiować. Inaczej ujmując nie należy z nich natychmiast czynić negatywnego użytku i przyczynku do pejoratywnej autowaloryzacji.

Istotne dla uważności jest to, by nie próbować odrzucać czy negować własnych emocji, niezależnie od tego, jakie one są. Chodzi raczej o życzliwe spojrzenie na nie, aprobatywną akceptację, bez waloryzującego osądu czy odnoszenia do siebie i własnego Ja. Myśli i emocje, jeśli nawet dotyczą Ja, nie muszą go dookreślać i definiować. Inaczej ujmując nie należy z nich natychmiast czynić negatywnego użytku i przyczynku do pejoratywnej autowaloryzacji.

Duże znaczenie w osiąganiu uważności pełni proces decentracji, który oznacza umiejętność nieutożsamiania się ze swoimi myślami, odczuciami i przeżyciami⁶. Decentracja pozwala na oddzielenie od siebie własnych myśli i odczuć, co wiąże się z głębokim wglądem w siebie i autorefleksyjnością. Inaczej ujmując, uważność jest doświadczeniem, które pozwala własne myśli, uczucia i wrażenia

⁵ J.M. Dunn, *Benefits of Mindfulness Meditation in a Corrections Setting*, 2010, <https://www.upaya.org/uploads/pdfs/DunnBenefitsofMeditationinCorrectionsSettingrev7110.pdf> (dostęp 15.08.2020)

⁶ W. Kuyken, E. Watkins, E. Holden i in., *How does mindfulness-based cognitive therapy work?*, „Behaviour Research and Therapy”, 2010, s. 1105–1112.

akceptować z otwartością i ciekawością⁷, bez waloryzacyjnego automatyzmu. Możemy powiedzieć, że uważność pozwala poznawczo się dystansować. Pozwala ona doświadczyć tego, co możemy określić mianem „dziecięcego zachwyty” właściwego dla wczesnych etapów rozwojowych, w późniejszych etapach życia właściwe nieobecnego, przez wszechobecne postawy pewności. John Keats interesująco określa ten stan mianem „zdolności negatywnej” oznaczającej akceptowanie niepewności, wątpliwości, bez konieczności natychmiastowego poszukiwania faktu i przyczyny. Pozwala to wytworzyć akceptującą postawę wobec tego co się dzieje, tworząc tak istotną przestrzeń pomiędzy bodźcem, a reakcją na niego, uwalniając nas od negatywnego automatyzmu reagowania.

Istnieje wiele definicji uważności, kilka z nich przywołajmy, by lepiej zrozumieć istotę kluczowej dla naszych rozważań kategorii. Istnieją objaśnienia, które traktują uważność jako nieoceniającą obserwację pojawiającego się strumienia bodźców (wewnętrznych i zewnętrznych)⁸, inne mówią o świadomości bieżących myśli, uczuć i otoczenia oraz akceptacji „tej świadomości z otwartością i ciekawością, bez osądzania”⁹, jeszcze inne wskazują na pełną świadomość tego, co dzieje się w bieżącej chwili „bez żadnych filtrów czy soczewek oceny. Można ją stosować w każdej sytuacji (...) uważność to kultywowanie świadomości umysłu i ciała oraz życie tu i teraz”¹⁰ i wreszcie na „świadomość bieżącego doświadczenia i jego akceptowanie”¹¹. Przegląd definicji uważności pozwala różnicować trzy kluczowe dla niej wymiary, tj. intencjonalność, która oznacza celowe kierowanie uwagi, nieoceniającą akceptację oraz zogniskowanie na teraźniejszości (aktualności).

Trzeba wskazać, iż pomiędzy ludźmi występują znaczące różnice, jeśli chodzi o dystynkcję uważności – jedni posiadają ją niejako naturalnie, inni – nieco mniej uważni – mogą ją nabywać poprzez trening uważności. Okazuje się, że zwykle bardziej uważne są osoby prezentujące wysokie wskaźniki dobrostanu

⁷ S.R. Bishop, M. Lau, S. Shapiro i in., *Mindfulness: a proposed operational definition*, „Clinical Psychology Science and Practice”, 2004, s. 230–241.

⁸ R.A. Baer, *Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review*, „Clinical Psychology Science and Practice”, 2003, 10., s. 125–143.

⁹ G. Hawn, W. Holden, *10 minut uważności. Jak pomóc dzieciom radzić sobie ze stresem i strachem*, Warszawa 2013.

¹⁰ B. Stahl, E. Goldstein, *Uważność. Trening redukcji stresu metodą mindfulness*, Sopot 2014.

¹¹ D.R. Siegel, *Uważność. Trening pokonywania codziennych trudności*, Warszawa 2011.

psychicznego, poczucia własnej wartości oraz pozytywnie oceniające swoją jakość życia¹². Badania wskazują, iż bycie uważnym zwiększa naszą zdolność regulowania emocji oraz samoakceptację¹³. Osoby uważne sytuacje stresowe odbierają bardziej neutralnie, wykazują tendencję do unikania ich, a kiedy się już pojawiają starają się konstruktywnie je rozwiązywać¹⁴. Co nie mniej ważne, praktykowanie uważności pozwala zatrzymać tak zwaną gonitwę myśli oraz ogólny niepokój¹⁵. Z drugiej strony – niski stopień uważności zwykle łączy się z wysokim poziomem stresu i ogólną psychopatologią jednostki¹⁶.

Przez umysł każdego człowieka i jego pole uwagowe nieustannie przewijają się różnego rodzaju skojarzenia, uczucia i myśli (*mind wandering*)¹⁷, co jest właściwe dla tak zwanego standardowego trybu działania umysłu (*default mode*). Skłonność umysłu do „wędrowania” jest procesem naturalnym i dotyczy średnio 46,9% czasu¹⁸. Zatem niemal połowę czasu nasz umysł funkcjonuje w stanie „zajętości”, zanurzając się w niekontrolowanym myśleniu, które proponuję – analogicznie do słowotoku – określić mianem myślotoku. Ważną praktyką wypracowywaną w treningu uważności jest odrzucenie dryfującej narracji umysłu, który zawsze znajduje obiekt rozmyślań. Taki „rozgadany” umysł z reguły działa w spo-

¹² K.W. Brown, R.M. Ryan, *The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 2003, 84(4), s. 822–848.

¹³ S.S. Jimenez, B.L. Niles, C.L. Park, *A mindfulness model of affect regulation and depressive symptoms: positive emotions, mood regulation expectancies, and self-acceptance as regulatory mechanisms*, „Personality and Individual Differences”, 2010, 49, s. 645–650.

¹⁴ N. Weinstein, K.W. Brown, R.M. Ryan, *A multi-method examination of the effects of mindfulness on stress attribution, coping, and emotional well-being*, „Journal of Research in Personality”, 2009, 43, s. 374–385.

¹⁵ J. Gu, C. Strauss, R. Bond, inni, *How do mindfulness-based cognitive therapy and mindfulness-based stress reduction improve mental health and wellbeing? A systematic review and meta-analysis of mediation studies*, „Clinical Psychology Review”, 37, 2015, s. 1–12.

¹⁶ M. Cash, K. Whittingham, *What facets of mindfulness contribute to psychological well-being and depressive, anxious, and stress-related symptomatology?*, „Mindfulness”, 2010, 1, s. 177–182.

¹⁷ Herbert Simon zauważył, że bogactwo informacji implikuje ubóstwo uwagi. Uwaga, choć kluczowa w procesie przyswajania nowych informacji, jest zasobem słabo powiększalnym. Ogrom informacji docierających do nas sprawia, że umysł ludzki szuka sposobów radzenia sobie z nadmiarem bodźców. Pociąga to za sobą zubożenie na te dane, które traktuje jako nadprogramowe. Szerzej na ten temat: M. Szpunar, *Imperializm kulturowy internetu*, Kraków 2017.

¹⁸ M.A. Killingsworth, D. T. Gilbert, *A Wandering Mind Is an Unhappy Mind*, „Science”, 2010, vol. 330.

sób nawykowy, wykorzystując znane mu skrypty poznawcze. Owo nieustrukturyzowane, swobodne myślenie, zazwyczaj kieruje nasze myśli ku temu co negatywne, prowadząc naszą świadomość ku ruminacyjnym koleinom.

Niemal połowę czasu nasz umysł funkcjonuje w stanie „zajętości”, zanurzając się w niekontrolowanym myśleniu, które proponuję – analogicznie do słowotoku – określić mianem myślotoku. Ważną praktyką wypracowywaną w treningu uważności jest odrzucenie dryfującej narracji umysłu, który zawsze znajduje obiekt rozmyślań. Taki „rozgadany” umysł z reguły działa w sposób nawykowy, wykorzystując znane mu skrypty poznawcze. Owo nieustrukturyzowane, swobodne myślenie, zazwyczaj kieruje nasze myśli ku temu co negatywne, prowadząc naszą świadomość ku ruminacyjnym koleinom.

Umiejętność rozpoznania w sobie negatywnych wzorców i procesów myślowych, takich jak na przykład ruminowanie, pozwala dławić je w zarodku, przenosząc uwagę na to, co dzieje się w danym momencie¹⁹, a nie na to, co aktualnie myślimy, nie pozwalając obezwładnić się negatywnemu myśleniu. Jak pokazują badania nadmierne rozmyślanie i niepokój mogą w prosty sposób prowadzić do licznych problemów psychicznych na czele z depresją i zachowaniami lękowymi²⁰.

¹⁹ J. Piet, E. Hougaard, *The effect of mindfulness-based cognitive therapy for prevention of relapse in recurrent major depressive disorder: a systematic review and meta-analysis*, „Clinical Psychology Review”, 2011, 31, s. 1032–1040.

²⁰ D. Querstret, M. Copley, *Assessing treatments used to reduce rumination and/or worry: A systematic review*, „Clinical Psychology Review”, 8, 2013, s. 996–1009.

Stąd tak ważne w uważności jest skupienie się nie na myślach, a na ciele i jego doznaniach.

Wystąpienie depresji zwykle przypisuje się dwóm czynnikom – reaktywności poznawczej, rozumianej jako reagowanie na małe zmiany nastroju negatywnym myśleniem²¹ oraz wspomnianemu już ruminacyjnemu stylowi myślenia. Ruminowanie zwykle definiuje się²² jako uporczywe, negatywne myślenie, które ma charakter powtarzalny, intruzywny i taki, którego nie potrafimy kontrolować. Ci, których charakteryzuje myślenie ruminatywne zwykle zakładają, że rozwiąże ono ich problemy, choć dzieje się dokładnie odwrotnie²³. Osoby ruminujące wykazują tendencję do zamartwiania się. Wiele sytuacji życiowych jest przez nich wielokrotnie i uporczywie analizowanych. W każdej z nich dopatrują się swojej winy, czy niewłaściwego postępowania, a samoobwinianie stanowi dla nich dominującą strategię myślenia. Istotne u takich osób jest „przełączenie” się z trybu *myślenia o*, na bezpośrednie doświadczanie – na przykład swojego ciała. W uważności istotne jest zatem głębsze zakorzenienie w ciele, a nie w tym, co myślimy. Myśli nie należy traktować jak faktów, dogmatów odnoszących się do Ja, a raczej jako pewne wydarzenia w umyśle, które nie muszą waloryzować *Ja*. Nawet jeśli mają one charakter negatywny należy na nie patrzeć jako wyłącznie na myśli, a nie obraz własnej osoby.

Badania dotyczące treningu uważności wskazują, iż poprawia on dobrostan psychiczny osób z depresją, a dzięki wypracowaniu w jego toku umiejętności cieszenia się życiem, dostrzegania pozytywnych aspektów codzienności, minimalizuje negatywne skutki depresji²⁴. Co warte odnotowania, metaanaliza, która objęła swym zasięgiem przeszło 12 tys. pacjentów dowiodła²⁵, iż trening uważności

²¹ Z.V. Segal, J.M.G. Williams, J. D. Teasdale, *Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Depression: A New Approach to Preventing Relapse*, The Guilford Press, 2001.

²² J.K. Brinker, D.J.A. Dozois, *Ruminative thought style and depressed mood*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology”, 2009; 65, s. 1–19.

²³ S. Lyubomirsky, S. Nolen-Hoeksema, *Effects of self-focused rumination on negative thinking and interpersonal problem solving*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 1995, 69, s. 176–190.

²⁴ N. Geschwind, F. Peeters, M. Drukker i in., *Mindfulness training increases momentary positive emotions and reward experience in adults vulnerable to depression: a randomized controlled trial*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology”, 2011, 79, s. 618–628.

²⁵ B. Khoury, T. Lecomte, G. Fortin i in., *Mindfulness-based therapy: a comprehensive meta-analysis*, „Clinical Psychology Review”, 2013, 33, s. 763–771.

w leczeniu depresji okazał się być równie skuteczny co psychoedukacja, terapia poznawczo-behawioralna, czy farmakoterapia.

Terapia MBCT (*Mindfulness-Based Cognitive Therapy*) opiera się o metodę

Osoby ruminujące wykazują tendencję do zamartwiania się. Wiele sytuacji życiowych jest przez nich wielokrotnie i uporczywie analizowanych. W każdej z nich dopatrują się swojej winy, czy niewłaściwego postępowania, a samoobwinianie stanowi dla nich dominującą strategię myślenia. Istotne u takich osób jest „przełączenie” się z trybu *myślenia o*, na bezpośrednie doświadczanie – na przykład swojego ciała. W uważności istotne jest zatem głębsze zakorzenienie w ciele, a nie w tym, co myślimy. Myśli nie należy traktować jak faktów, dogmatów odnoszących się do Ja, a raczej jako pewne wydarzenia w umyśle, które nie muszą waloryzować Ja. Nawet jeśli mają one charakter negatywny należy na nie patrzeć jako wyłącznie na myśli, a nie obraz własnej osoby.

redukowania stresu dzięki uważności (*mindfulness-based stress reduction*) łączy w sobie elementy koncepcji Jona Kabata-Zina²⁶ oraz wybrane elementy terapii poznawczo-behawioralnej²⁷. Integruje ona charakterystyczne dla uważności praktyki takie jak: obserwacja oddechu, skanowanie ciała, elementy jogi, czy

²⁶ J. Kabat-Zinn, *An outpatient program in behavioral medicine for chronic pain patients based on the practice of mindfulness meditation: theoretical considerations and preliminary results*, „General Hospital Psychiatry”, 1982, 4, s. 33–47.

²⁷ A. T. Beck, A. J. Rush, B. F. Shaw i in. *Cognitive Therapy for Depression*, New York 1979.

medytacji, psychoedukację, techniki CBT (*Cognitive-Behavioral Therapy*)²⁸, a także nieformalne praktyki uważności, których przejawem może być chociażby uważne wykonywanie czynności domowych. W toku treningu kluczowe jest wypracowanie większej świadomości własnych uczuć i myśli wraz z przyswojeniem nowych sposobów reagowania na nie, głównie poprzez akceptację i współczucie, a nie walkę z nimi, bądź też odrzucanie²⁹. Jak trafnie ujmuje to Paweł Holas, „Akceptujące, współczujące i otwarte nastawienie wobec wszystkich przeżyć, również tych bolesnych, ma paradoksalnie transformującą moc – daje przestrzeń i możliwość zmiany nawykowego reagowania”³⁰.

Trening MBCT pozwala osobom wykazującym skłonność do depresji, unikać strategii samoobwiniania, która może indukować myślenie depresyjne³¹. W efekcie, nawykowe reakcje, określane mianem „kolein umysłowych”³², zastępowane zostają świadomymi odpowiedziami na dane emocje. Inaczej ujmując, możemy za Krystyną Pospiszyl powiedzieć, iż uważność pomaga „prostować wadliwe myślenie”³³. Podobnie kategorię tę postrzega Zindel V. Segal ze współpracownikami, który uznaje, iż pozwala ona „odłączyć się w razie potrzeby od nieprzydatnych trybów umysłu i włączyć bardziej przydatne”³⁴. Zredukowanie automatyzmu reagowania pozwala na pojawienie się świadomości wyboru, przestrzeni na udzie-

²⁸ Terapia poznawczo-behawioralna należy do jednych z najskuteczniejszych metod terapii, chętnie wykorzystywanych także przez psychoterapeutów w Polsce. To właśnie ten rodzaj terapii okazuje się być najbardziej skuteczny w walce z depresją, a także zaburzeniami lękowymi. Do kluczowych technik dla CBT zalicza się technikę bezpiecznego miejsca C. Herberta, protokół zmiany schematu J. Younga, pracę z Listą Ważnych Wydarzeń Życiowych, rekonstrukcję oraz reparenting.

²⁹ P. Holas, *Uważność a lęk. Terapie oparte na uważności w leczeniu zaburzeń lękowych*, „Psychiatria po Dyplomie”, 2015, 12 (04), s. 35–38.

³⁰ P. Holas P., *Wstęp do wydania polskiego*, Ch.K. Germer, R.D. Siegel, P.R. Fulton (red.), *Uważność i psychoterapia*, Kraków 2015, s. 20.

³¹ C. Feldman, W. Kuyken, *Compassion in the landscape of suffering*, „Contemporary Buddhism”, 2011, 12, s. 143–155.

³² J.M. Williams, C. Crane, T. Barnhofer i in., *Mindfulness-based cognitive therapy for preventing relapse in recurrent depression: a randomized dismantling trial*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology”, 2014, 82, s. 275–286.

³³ K. Pospiszyl, *Psychologiczne podstawy resocjalizacji*, w: B. Urban J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 1., Warszawa 2008, s. 92.

³⁴ Z.V. Segal, P. Bieling, T. Young i in., *Antidepressant monotherapy vs sequential pharmacotherapy and mindfulness-based cognitive therapy, or placebo, for relapse prophylaxis in recurrent depression*, „Archives of General Psychiatry”, 2010, 67, s. 1256–1264.

lenie odpowiedzi, która stanowi wypadkową namysłu, nie zaś efekt automatyzmu wynikającego z wystąpienia bodźca i bezrefleksyjnej reakcji na niego.

Uważność pozwala na „bycie ponad sytuacją”, co w literaturze określa się mianem zdolności do samodystansowania się³⁵, autodystansu³⁶, samoodłączenia³⁷, czy też abstrahowania od bycia sobą³⁸. Procesy te nie mają jednak nic wspólnego z dysocjacją, która oznacza odłączenie, czy też odszczepianie własnych doświadczeń ze świadomości³⁹. Owo bycie ponad sytuacją oznacza raczej przyjęcie postawy dystansu, właściwej dla obserwatora, bycie z boku, a nie w sytuacji. Owo bycie obok ułatwia dystansowanie się i mniej intensywne angażowanie się, co ma szczególne znaczenie w sytuacjach trudnych i dotkliwych. Ważne jest zogniskowanie uwagi na tym, czego się doświadcza niż na tym, co można intelektualnie przepracować i zinterpretować.

Badania neurobiologiczne wyraźnie wskazują, iż umysł człowieka działa w dwóch trybach – działaniu (narracyjnym) oraz trybie bycia⁴⁰. Za bardziej przydatny dla praktykowania uważności uznaje się tryb określany mianem „bycia”. Charakterystyczne dla niego jest to, iż umysł ogniskuje się na dostrzeganiu i akceptowaniu danej chwili. Tryb bycia sprawia, że „Uczucia nie wyzwalają natychmiast automatycznych sekwencji działań w umyśle lub ciele, które miałyby doprowadzić do zatrzymania przyjemnych uczuć i pozbycia się nieprzyjemnych. Z konieczności pociąga to za sobą większą zdolność do tolerowania przykrych stanów emocjonalnych, której nie towarzyszy natychmiastowe uruchomienie nawykowych wzorców działań umysłowych lub somatycznych w celu uniknięcia lub złagodzenia tych stanów”⁴¹. Jego przeciwieństwem jest tryb działania zwany

³⁵ M. Wolicki, *Relacje osoby a jej samorealizacja*, Przemyśl 1999, s. 77.

³⁶ K. Popielski, *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Lublin 1994.

³⁷ V.E. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani holokaustu*, Warszawa 2009.

³⁸ M. Szajda, *Od transgresji do transcendencji*, Szczecin 2012, s. 35.

³⁹ K. Drat-Ruszczak, *Teorie osobowości – podejście psychodynamiczne i humanistyczne*, w: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2000, s. 623.

⁴⁰ N.A.S. Farb, Z.V. Segal, H. Mayberg, J. Bean i in., *Attending to the present: mindfulness meditation reveals distinct neural modes of self-reference*, „SCAN, Social, Cognitive, and Affective Neuroscience” 2007, vol. 2 (4), s. 313–322.

⁴¹ Z.V. Segal, J.M. G. Williams, J.D. Teasdale, *Terapia poznawcza depresji oparta na uważności. Nowa koncepcja profilaktyki nawrotów*, Kraków 2009, s. 66.

także narracyjnym, który umożliwia planowanie, działanie, werbalizowanie, ale także porównywanie. *Tryb działania* powoduje, że umysł dostrzega rozdźwięk pomiędzy tym, co postrzega jako pożądane, a tym jak ocenia daną sytuację. Implikuje to automatyczne indukowanie negatywnych emocji, a także pewnych nawykowych skryptów, które pozwalają ów rozdźwięk redukować.

Za proces zmiany trybów naszego myślenia odpowiada to, co określamy mianem neuroplastyczności mózgu. Oznacza ona stałą zdolność mózgu do wytwarzania nowych neuronów i połączeń neuronalnych, aż do etapu późnej starości.

Jak pokazują badania każdy epizod depresji przesuwają próg jej pojawienia. Inaczej ujmując, z czasem potrzeba coraz mniej, by obniżyć nastrój i tym samym wywołać depresję. Osoby z przeżytymi epizodami depresji częściej myślą o sobie i swojej przyszłości negatywnie, w porównaniu z ludźmi, którzy depresji w ogóle nie doświadczyli.

W najnowszych badaniach zwraca się uwagę, iż mózg rozwija się niezależnie od wieku, a osoby praktykujące długotrwałą medytację mogą zmieniać strukturę swego mózgu i sposób jego działania⁴². Na przykład zanikanie istoty szarej, właściwe dla etapu starzenia się, można zatrzymać właśnie poprzez systematyczne praktykowanie uważności⁴³.

Jak pokazują badania, każdy epizod depresji przesuwają próg jej pojawienia⁴⁴. Inaczej ujmując, z czasem potrzeba coraz mniej, by obniżyć nastrój i tym samym wywołać depresję⁴⁵. Osoby z przeżytymi epizodami depresji częściej myślą

⁴² J. M. Dunn, *Benefits of Mindfulness Meditation...*, dz. cyt.

⁴³ N. Doidge, *The Rain that Changes Itself*, New York 2007.

⁴⁴ R.M. Post, *Transduction of psychosocial stress into the neurobiology of recurrent affective disorder*, "American Journal of Psychiatry" 1992, 149, s. 999–1010.

o sobie i swojej przyszłości negatywnie, w porównaniu z ludźmi, którzy depresji w ogóle nie doświadczali⁴⁶.

Wśród psychologów panuje dość powszechna zgoda co do uznania treningu uważności jako buforu stresu i radzenia sobie z sytuacjami trudnymi. Trzeba przy tym pamiętać, iż istotną rolę w redukowaniu stresu pełni wsparcie społeczne, które redukuje negatywne aspekty doświadczeń trudnych⁴⁷. Jeśli zatem postrzegamy otoczenie jako wspierające i pomocne, napięcie emocjonalne w sytuacji trudnej szybko ulega redukcji, co sprzyja ogólnemu zdrowiu⁴⁸. Stąd duże znaczenie przypisuje się w takich sytuacjach *mindfulness*, która pozwala daną sytuację odbierać łagodniej, z dystansem, a w konsekwencji mniej się w nią angażować negatywnie.

U osób cierpiących z powodu stresu pourazowego zauważa się zmniejszenie objętości i gęstości istoty szarej w hipokampie, z powodu nadmiernego i długotrwałego wydzielania kortyzolu⁴⁹. Ośmiotygodniowy Trening Redukcji Stresu przyczynia się do znaczącego wzrostu gęstości istoty szarej, lewego hipokampa, tylnej kory obręczy, która to powiązana jest z odczuwaniem bólu i depresją⁵⁰. W przypadku praktykujących medytację zidentyfikowano zmiany w obszarze mózgu odpowiedzialnym za obserwowanie wewnętrznych doznań. Medytacja zapobiega negatywnemu wpływowi stresu na mózg „co ma istotne konsekwencje w odniesieniu do wielu zaburzeń psychicznych, w których ważną rolę odgrywa struktura i czynności hipokampa”⁵¹.

Istnieje szereg badań potwierdzających skuteczność uważności w obniżaniu ogólnego stresu, łagodzenia bólu zarówno psychicznego, jak i fizycznego, minimalizowania negatywnych skutków depresji, tym samym zwiększając ogólny

⁴⁶ J.D. Teasdale, Z.V. Segal, J.M.G. Williams i in., *Prevention of relapse/ recurrence in major depression by mindfulness-based cognitive therapy*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology”, 2000; 68, s. 615–623.

⁴⁷ S.E. Cohen, T.A. Wills, *Stress, social support, and the buffering hypothesis*, „Psychological Bulletin”, 1985, No. 98.

⁴⁸ J.D. Creswell, B.M. Way, N.I. Eisenberger i in., *Neural correlates of dispositional mindfulness during affect labeling*, „Psychosomatic Medicine”, 2007, 69, s. 560–565.

⁴⁹ J.D. Bremner, M. Narayan, E.R. Anderson, L.H. Staib i in., *Hippocampal volume reduction in major depression*, „American Journal of Psychiatry”, 2000, no. 157.

⁵⁰ B.K. Hölzel, J. Carmody, M. Vangel i in., *Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density*, „Psychiatry Research”, 2011, no. 191.

⁵¹ S.L. Lazar, *Neurobiologia uważności*, w: Ch.K. Germer, R.D. Siegel, P.R. Fulton (red.), *Uważność...*, dz. cyt., s. 327.

dobrostan psychiczny jednostki i jej samozadowolenie. Uważność pozwala spojrzeć na siebie z dystansu, z pozycji obserwatora, uwalniając od negatywnych kołein umysłowych i obciążającego myślenia ruminatywnego. Umysł ludzki niemal połowę czasu funkcjonuje w stanie dryfującego myślotoku, uważność pozwala się uspokoić, uwolnić się od gonitwy myśli i natrętnego przemyśliwania tego samego na nowo. Uważność pozwala rozpoznać w sobie negatywne schematy myślenia, redefiniując je na nowo tak, by przestały pełnić autodestrukcyjną rolę. Uważność pozwala korygować nawet to, co zwykle uznajemy za automatyczne i niemożliwe do zmiany. Samo dostrzeżenie w sobie nadmiernego myślenia możliwe dzięki praktykowaniu uważności jest cenne, gdyż zwykle prowadzi meandrujące umysły do samoobwiniania i negatywnej autowaloryzacji, a w konsekwencji do depresji. Opanowanie umiejętności regulowania własnych emocji, kierunkowania uwagi, wygaszania procesów pamięciowych szczególnie tych negatywnych, ruminujących, pozwala funkcjonować pogodniej i życzliwiej wobec samych siebie, ale i otoczenia.

BIBLIOGRAFIA

- Baer R.A., *Mindfulness training as a clinical intervention: A conceptual and empirical review*, "Clinical Psychology Science and Practice", 2003, 10., s. 125–143.
- Beck A.T., Rush A.J., Shaw B.F. i in., *Cognitive Therapy for Depression*, New York 1979.
- Bishop S.R., Lau M., Shapiro S. i in., *Mindfulness: a proposed operational definition*, "Clinical Psychology Science and Practice", 2004, s. 230–241.
- Bremner J. D., Narayan M., Anderson E.R., Staib L.H. i in., *Hippocampal volume reduction in major depression*, "American Journal of Psychiatry", 2000, no. 157.
- Brinker J.K., Dozois D.J.A., *Ruminative thought style and depressed mood*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology", 2009; 65, s. 1–19.
- Brown K.W., Ryan R.M., *The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being*, "Journal of Personality and Social Psychology", 2003, 84(4), s. 822–848.
- Cash M., Whittingham K., *What facets of mindfulness contribute to psychological well-being and depressive, anxious, and stress-related symptomatology?*, "Mindfulness", 2010, 1, s. 177–182.
- Cohen S.E., Wills T.A., *Stress, social support, and the buffering hypothesis*, "Psychological Bulletin", 1985, no. 98.
- Creswell J.D., Way B.M., Eisenberger N.I. i in., *Neural correlates of dispositional mindfulness during affect labeling*, "Psychosomatic Medicine", 2007; 69, s. 560–565.
- Doidge N., *The Rain that Changes Itself*, New York 2007.
- Drat-Ruszczak K., *Teorie osobowości – podejście psychodynamiczne i humanistyczne*, w: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2000.

- Dunn J.M., *Benefits of Mindfulness Meditation in a Corrections Setting*, 2010.
- Farb N.A.S., Segal Z.V., Mayberg H., Bean J. i in., *Attending to the present: mindfulness meditation reveals distinct neural modes of self-reference*, "SCAN, Social, Cognitive, and Affective Neuroscience" 2007, vol. 2 (4), s. 313–322.
- Feldman C., Kuyken W., *Compassion in the landscape of suffering*, "Contemporary Buddhism", 2011, 12, s. 143–155.
- Frankl V.E., *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani holokaustu*, Warszawa 2009.
- Germer Ch.K., *Czym jest uważność? Dlaczego ma znaczenie?*, w: Ch.K. Germer, R.D. Siegel, P.R. Fulton (red.), *Uważność i psychoterapia*, Uważność i psychoterapia, Kraków 2015.
- Geschwind N., Peeters F., Drukker M. i in., *Mindfulness training increases momentary positive emotions and reward experience in adults vulnerable to depression: a randomized controlled trial*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology", 2011, 79, s. 618–628.
- Gu, J., C. Strauss, Bond R., inni, *How do mindfulness-based cognitive therapy and mindfulness-based stress reduction improve mental health and wellbeing? A systematic review and meta-analysis of mediation studies*, "Clinical Psychology Review", 37, 2015, s. 1–12.
- Hawn G., Holden W., *10 minut uważności. Jak pomóc dzieciom radzić sobie ze stresem i strachem*, Warszawa 2013.
- Holas P., *Uważność a depresja. Terapie oparte na uważności w leczeniu i zapobieganiu depresji*, „Psychiatria po Dyplomie”, 2015.
- Holas P., *Uważność a lęk. Terapie oparte na uważności w leczeniu zaburzeń lękowych*, „Psychiatria po Dyplomie”, 2015, 12 (04), s. 35–38.
- Holas P., *Wstęp do wydania polskiego*, Ch.K. Germer, R.D. Siegel, P.R. Fulton (red.), *Uważność i psychoterapia*, Kraków 2015.
- Hölzel B.K., Carmody J., Vangel M. i in., *Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density*, "Psychiatry Research", 2011, no. 191.
- Jimenez S.S., Niles B.L., Park C.L., *A mindfulness model of affect regulation and depressive symptoms: positive emotions, mood regulation expectancies, and self-acceptance as regulatory mechanisms*, "Personality and Individual Differences", 2010, 49, s. 645–650.
- Kabat-Zinn J., *An outpatient program in behavioral medicine for chronic pain patients based on the practice of mindfulness meditation: theoretical considerations and preliminary results*, "General Hospital Psychiatry", 1982, 4, s. 33–47.
- Kabat-Zinn J., *Życie – piękna katastrofa*, Warszawa 2009.
- Khoury B., Lecomte T., Fortin G. i in., *Mindfulness-based therapy: a comprehensive meta-analysis*, "Clinical Psychology Review", 2013, 33, s. 763–771.
- Killingsworth M.A., Gilbert D.T., *A Wandering Mind Is an Unhappy Mind*, "Science", 2010, vol. 330.
- Kuyken W., Watkins E., Holden E. i in., *How does mindfulness-based cognitive therapy work?*, "Behaviour Research and Therapy", 2010, s. 1105–1112.
- Lazar S.L., *Neurobiologia uważności*, w: Ch.K. Germer, R.D. Siegel, P.R. Fulton (red.), *Uważność i psychoterapia*, Kraków 2015.
- Lyubomirsky S., Nolen-Hoeksema S., *Effects of self-focused rumination on negative thinking and interpersonal problem solving*, "Journal of Personality and Social Psychology", 1995; 69, s. 176–190.

- Piet J., Hougaard E., *The effect of mindfulness-based cognitive therapy for prevention of relapse in recurrent major depressive disorder: a systematic review and meta-analysis*, "Clinical Psychology Review", 2011, 31, s. 1032–1040.
- Popielski K., *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Lublin 1994.
- Pospiszyl K., *Psychologiczne podstawy resocjalizacji*, w: B. Urban J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 1., Warszawa 2008.
- Post R.M., *Transduction of psychosocial stress into the neurobiology of recurrent affective disorder*, "American Journal of Psychiatry" 1992, 149, s. 999–1010.
- Querstret D., Cropley M., *Assessing treatments used to reduce rumination and/or worry: A systematic review*, "Clinical Psychology Review", 2013, 8, s. 996–1009.
- Rosa H., *Social Acceleration: Ethnical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society*, "Constellations", 2003, nr 10, s. 3–33.
- Segal Z.V., Bieling P., Young T. i in., *Antidepressant monotherapy vs sequential pharmacotherapy and mindfulness-based cognitive therapy, or placebo, for relapse prophylaxis in recurrent depression*, "Archives of General Psychiatry", 2010, 67, s. 1256–1264.
- Segal Z.V., Williams J.M.G., Teasdale J.D., *Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Depression: A New Approach to Preventing Relapse*, The Guilford Press, 2001.
- Segal Z.V., Williams J.M.G., Teasdale J.D., *Terapia poznawcza depresji oparta na uważności. Nowa koncepcja profilaktyki nawrotów*, Kraków 2009.
- Siegel D.R., *Uważność. Trening pokonywania codziennych trudności*, Warszawa 2011.
- Stahl B., Goldstein E., *Uważność. Trening redukcji stresu metodą mindfulness*, Sopot 2014.
- Szajda M., *Od transgresji do transcendencji*, Szczecin 2012.
- Szpunar M., *Imperializm kulturowy internetu*, Kraków 2017.
- Teasdale J.D., Segal Z.V., Williams J.M.G. i in., *Prevention of relapse/ recurrence in major depression by mindfulness-based cognitive therapy*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology", 2000, 68, s. 615–623.
- Weinstein N., Brown K.W., Ryan R.M., *A multi-method examination of the effects of mindfulness on stress attribution, coping, and emotional well-being*, "Journal of Research in Personality", 2009, 43, s. 374–385.
- Williams J.M., Crane C., Barnhofer T. i in., *Mindfulness-based cognitive therapy for preventing relapse in recurrent depression: a randomized dismantling trial*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology", 2014, 82, s. 275–286.
- Wolicki M., *Relacje osoby a jej samorealizacja*, Przemyśl 1999.

Biogram

Magdalena Szpunar – Profesor nadzwyczajny, doktor habilitowany nauk społecznych w zakresie socjologii, specjalizacja: nauki o mediach, medioznawstwo, socjologia internetu, nowe media. Pracuje w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie kieruje Zakładem Nowych Mediów. Więcej o autorce: www.magdalenaszpunar.com
ORCID: 0000-0003-1245-5531

Dorota Dąbrowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Obrazy polskiego kleru we współczesnym filmie fabularnym – *W imię...* Szumowskiej i *Kler* Smarzowskiego

Film narratives about polish clergy – *W imię...* by Szumowska and *Clergy* by Smarzowski

ABSTRAKT

Artykuł podejmuje próbę refleksji nad sposobami ukazywania w filmach fabularnych problemu grzechu w polskim Kościele.

Analiza obejmuje dwa filmy – *W imię* Małgorzaty Szumowskiej oraz *Kler* Wojciecha Smarzowskiego, które potraktowane zostają jako przykłady dwóch przeciwstawnych strategii narracyjnych. Pierwsza z nich określona zostaje jako perswazyjna, druga jako jej przeciwieństwo – narzędzie dialogu. Rozważania nad zróżnicowaniem przekazów dotyczących problemów społecznych osadzone zostają w kontekście zagadnienia społecznego zaangażowania, które objawia – w obrębie przeprowadzonej analizy porównawczej – swój ambiwalentny charakter.

SŁOWA KLUCZOWE:

perswazja, kler, odbiorca, dialog

ABSTRACT

The article attempts to reflect on how to show the problem of sin in the Polish Church in feature films. The analysis includes two films – *In the name...* by Małgorzata Szumowska and *Clergy* by Wojciech Smarzowski, which are treated as examples of two opposing narrative strategies. The first of them is described as persuasive, the second as its opposite – a tool of dialogue. Reflections on the diversity of messages regarding social problems are set in the context of the issue of social involvement, which reveals – within the comparative analysis – its ambivalent character.

KEYWORDS:

persuasion, clergy, recipient, dialogue

Problem zła w Kościele stanowi współcześnie jeden z najczęściej podejmowanych tematów – zarówno w mediach, jak i w twórczości literackiej (przede wszystkim reportażowej), teatralnej, filmowej. Przekazy dotyczące tego zagadnienia są zróżnicowane nie tylko pod względem gatunkowym, ale i sposobów

artykułowania i eksponowania obserwacji. Różnorodność dotyczy też (co oczywiste, ale warto przypomnienia) sposobów traktowania przez nadawców komunikatów ich odbiorców. W niektórych wypadkach są oni obligowani do przyjęcia pewnego punktu widzenia, w innych – prowokowani do samodzielnego namysłu nad poruszonymi problemami. Podejmowanie problematyki grzechu w Kościele wiąże się ze szczególnym potencjałem w zakresie oddziaływania na odbiorcę, o czym świadczą słowa Przemysława Zawrotnego:

Poddawanie krytyce instytucji religijnej – dysponenta sacrum – ma szczególny charakter również dlatego, że silnie angażuje emocje obserwatorów, co w oczywisty sposób przejawia się z jednej strony popularnością „antykościelnych” produkcji, z drugiej – intensywnością protestów przeciwko niej. Religia jest sferą życia człowieka, która dotyka zagadnień uważanych przez wielu odbiorców za podstawowe¹.

Przekazy dotyczące grzechu obecnego w Kościele określić można jako społecznie zaangażowane – ze względu na podjęty w nich temat oraz sposób jego eksploracji, wskazujący na świadomość jego wagi. Zgodnie z powszechnym mniemaniem społeczne zaangażowanie filmu stanowi zjawisko pozytywne. (...) może mieć jednak również negatywny, lub co najmniej wątpliwy, charakter.

Przekazy dotyczące grzechu obecnego w Kościele określić można jako społecznie zaangażowane – ze względu na podjęty w nich temat oraz sposób jego eksploracji, wskazujący na świadomość jego wagi. Zgodnie z powszechnym mniemaniem społeczne zaangażowanie filmu stanowi zjawisko pozytywne. Jego dodatnia waloryzacja wynika z przekonania o konieczności podejmowania problemów społecznych i reagowania na nie poprzez sztukę – łączy się z wiarą w jej terapeutyczną moc. Zaangażowanie społeczne może mieć jednak również negatywny lub co najmniej wątpliwy charakter. Dzieje się tak wtedy, kiedy dany przekaz pozbawia odbiorcę jego percepcyjnej wolności, w sposób niejawni narzuca mu określony

sposób wartościowania przedstawionych problemów, zamiast zapraszać go do ich rozważania – udziela sam arbitralnych odpowiedzi. Kategoria określająca taki sposób działania to perswazja – pojęcie upowszechnione na gruncie badań nad komunikacją społeczną i reklamą, w językoznawstwie, psychologii, politologii, homiletyce – wciąż jednak mało popularna jako narzędzie analizy przekazów artystycznych.

Ogólne rozumienie perswazji, czyli jej utożsamienie z intencją przekonania odbiorcy do przyjęcia określonego punktu widzenia, czyni ją kategorią mało przydatną naukowo, bowiem w tym sensie każdy przekaz jest perswazyjny – trudno sobie wyobrazić, żeby przemawiał „przeciwko sobie”. Jak zauważa Erazm Kuźma: „Każda wypowiedź ma w jakimś stopniu charakter nakłaniający, bowiem zawsze jest ona zwrócona do kogoś, na kim chce wywrzeć wrażenie, w którego postępowaniu chce wywołać zmianę korzystną dla nadawcy”². W takim ogólnym rozumieniu nie zawiera się również wspomniany powyżej manipulacyjny element; jeśli bowiem celem jest przekonanie odbiorcy, to wyraźnie uobecnia się w tym ujęciu konieczność jego podmiotowej, samodzielnej zgody na przyswojenie danych treści lub ocen. W ogólnym („potocznym”) znaczeniu perswazji nie zawiera się więc intencja uprzedmiotowienia. Równocześnie jednak wiele definicji pojęcia wskazuje na to, że wiąże się ono z dążeniem do przekonania „za wszelką cenę”, a więc kosztem możliwości wejścia w dyskusję, wspólnego rozważania problemów.

Potoczna obserwacja jakiegokolwiek aktu perswazji pokazuje, że przekonywanie nie jest dyskusją, wymianą zdań, której celem jest dotarcie do prawdy obiektywnej. W dyskusji bowiem żadna ze stron nie uważa, że ma monopol na prawdę, i każda gotowa jest ustąpić przed argumentami logicznymi, jeżeli formułowane są zgodnie z zasadami logiki, w atmosferze równości, tolerancji i swobody³.

Ujęcie perswazji, które traktuję jako najbardziej użyteczne badawczo, zawarte jest w książce Stanisława Barańczaka *Czytelnik ubezwłasnowolniony: perswazja masowa w kulturze literackiej PRL* – pracy powstałej w latach 80. XX wieku, pozwalającej traktować się jednak (mimo upływu prawie pięćdziesięciu lat od momentu wydania) jako cenne narzędzie analizy. Autor definiuje tę kategorię jako oddziaływanie skoncentrowane na intencji wywarcia wpływu, dokonujące się nie

² E. Kuźma, *Perswazyjność wypowiedzi teoretycznoliterackiej*, w: I. Iwasiów, J. Madejski (red.), *Rozgrywanie światów. Formy perswazji w kulturze współczesnej*, Szczecin 1994, s. 38.

³ M. Korolko, *Sztuka perswazji*, Warszawa 1990, s. 29.

całkiem jawnie. Przywołuje pięć fraz dotyczących palenia papierosów i wskazuje, że w rzeczywistości perswazyjny charakter będą miały nie te, w których jaskrawa jest intencja nakazu (*Rzuć palenie!*) oraz nie te, które mają wyłącznie charakter opisowy (*Niektórzy ludzie palą tytoń, inni zaś nie*), lecz te, które zawierają pewne treści implikowane – np. *Palenie jest nałogiem, Spośród ogółu palaczy ...% umiera na raka płuc, Papieros gwoździem do Twojej trumny*⁴.

Przechodząc do poziomu bardziej szczegółowej refleksji nad cechami przekazu perswazyjnego, Barańczak wskazuje na jego cztery istotne przymioty. Po pierwsze – mechanizm emocjonalizacji odbioru. Autor rozumie go jako posłużenie się określonymi motywami (takimi jak np. sytuacja zagrożenia życia małego dziecka), które mocno oddziałują na emocje oraz uruchomienie jakości takich, jak sensacyjne napięcie, sensacyjne współczucie, instynkt agresji, erotyzm. Drugą cechą, wskazaną przez Barańczaka – mechanizm wspólnoty świata i języka – traktuję jako ściśle powiązaną z trzecią: z mechanizmem symplifikacji rozkładu wartości. Chodzi tu o zawartą w dziele intencję stworzenia wyrazistej opozycji „my – oni”, nadanie światu przedstawionemu charakteru aksjologicznie jednoznacznego i zbudowanie wspólnoty między potencjalnymi odbiorcami, a także o poczucie pełnego porozumienia między nadawcą a nimi. Czwarta cecha, wskazana przez autora, to mechanizm odbioru bezalternatywnego: spełnienie warunku zwolnienia od decyzji, a zatem pozbawienie widza możliwości samodzielnej oceny zawartej w dziele rzeczywistości, udzielenie wszystkich odpowiedzi za odbiorcę.

Perswazja w rozumieniu Barańczaka przybliża się znacząco do manipulacji; jak wskazuje wielu autorów, może być wręcz traktowana jako jej odpowiednik⁵. Równocześnie jednak nie jest obarczona tak negatywnymi konotacjami (jak manipulacja) oraz jej definicja nie zakłada świadomego, intencjonalnego działania manipulacyjnego, dlatego można ją potraktować jako bardziej adekwatne narzędzie badawcze.

⁴ S. Barańczak, *Czytelnik ubezwłasnowolniony: perswazja w masowej kulturze literackiej PRL*, Paryż 1983, s. 30.

⁵ Por. M. Tokarz, *Argumentacja i perswazja*, „Filozofia i Nauka” 2003, nr 1, s. 13; R. Garpiel, *Perswazja w przekazach kaznodziejskich na przykładzie homilii Jana Pawła II wygłoszonych podczas pielgrzymki do Polski w 1979 roku*, Kraków 2003, s. 8; A. Kampka, *Perswazja w języku polityki*, Warszawa 2009, s. 88-89; U. Wieczorek, *Wartościowanie, język, perswazja*, Kraków 1999, s. 122; D. Galasiński, *Chwalenie się jako perswazyjny akt mowy*, Kraków 1992, s. 27.

Socjotechnika, inżynieria społeczna, perswazja mogą być uczciwe lub nieuczciwe; odpowiadające im wyrazy nie są w całości nacechowane negatywnie. Natomiast *manipulacja kimś* – i odpowiednio *manipulować kimś*, *manipulacyjny*, *manipulator*, *manipulatorski* – to słowa oceniające, o zdecydowanie negatywnym nacechowaniu. Połączenie frazeologiczne „uczciwa manipulacja ludźmi” jest w języku polskim nie-dopuszczalne, jako wewnętrznie sprzeczne⁶.

Zawężone pojęcie perswazji, wskazujące na jej pokrewieństwo z manipulacją, jest przydatne dla refleksji nad sposobami traktowania odbiorcy przez twórców kulturowych przekazów. Posłużenie się tą kategorią umożliwia dostrzeżenie różnicowania konstrukcji tekstowych – przybliżających się do wypowiedzi propagandowych bądź też otwierających pole dialogu z widzom.

Wracając do tematu filmowych obrazów polskiego kleru – jego krytyka może dokonywać się przy użyciu rozmaitych strategii, które angażowane są w służbie różnym celom⁷. Jako reprezentatywny przykład dwóch odmiennych sposobów ukazywania tej problematyki chciałabym potraktować filmy *W imię...* (2013) Małgorzaty Szumowskiej i *Kler* (2018) Wojciecha Smarzowskiego. Różnicowanie użytych przez reżyserów strategii można by określić jako odmienny kierunek ruchu na osi: od studium przypadku do uogólnienia (w filmie Szumowskiej) i od stereotypu do studium przypadku (w *Klerze* Smarzowskiego).

Film *W imię...* Małgorzaty Szumowskiej chciałabym potraktować jako przykład przekazu perswazyjnego (w znaczeniu zawartym w pracy Barańczaka). O obrazie tym można powiedzieć, nie narażając się na zarzut aksjologicznego przewrażliwienia, że zawiera on krytykę Kościoła katolickiego jako instytucji konstruującej świat społecznych wyobrażeń. Dzieje się to jednak w sposób nie do końca otwarty, pozornie na marginesie wyeksponowanych problemów. Analiza relacji między koncentrującą uwagę widza problematyką a wątkami

⁶ J. Puzynina, *Słowo manipulacja w języku polskim*, w: tejże, *Język wartości*, Warszawa 1992, s. 207.

⁷ Problematyka obrazów katolicyzmu oraz doświadczeń religijnych w polskim filmie podejmowana była m.in. w następujących pracach: K. Kornacki, *Kino polskie wobec katolicyzmu (1945-1970)*, Gdańsk 2004; M. Przyłipiak, K. Kornacki (red.), *Poszukiwanie i degradowanie sacrum w kinie*, Gdańsk 2002; J. Konefał, M. Zelent, K. Kornacki (red.), *Sacrum w kinie dekadę później: szkice, eseje, rozprawy*, Gdańsk 2013; M. Lis (red.), *Ukryta religijność kina*, Opole 2002; M. Sokołowski, *Kościół, kino, sacrum. W poszukiwaniu definicji filmu o tematyce religijnej*, Olsztyn 2002; E. Modrzejewska, *Obszary religijne w kinie polskim*, „Kierunki” 1986, nr 26.

pobocznymi – stanowiącymi w istocie płaszczyznę, na której ujawnia się wyraziście wartościowanie – skłania do refleksji nad perswazyjnym charakterem utworu.

W imię... opowiada o księdzu Adamie (Andrzej Chyra) – młodym kapłanie, pracującym w wiejskiej parafii. Obserwujemy typowe zdarzenia z życia prowincjonalnej społeczności, której jest on częścią – ośrodkiem dla chłopców, którzy wyszli z poprawczaka. Wkrótce po zawiązaniu akcji orientujemy się, że ksiądz Adam boryka się z problemem – jest osobą homoseksualną, niepokodzoną z wpisaniem w jego kapłańskie powołanie wezwaniem do życia w celibacie. O tych problemach widz dowiaduje się dopiero z czasem; ujawniają się one mniej-więcej w połowie filmu. Ksiądz Adam stara się powstrzymać od grzechu, ale upada, wchodzi w romans ze swoim niepełnosprawnym podopiecznym (Mateusz Kościukiewicz), zatapia się w alkoholowe upodlenie. W rozmowie bohatera z jedną z mieszkanki wsi pada sugestia, że ksiądz został zesłany na wieś z Warszawy „za karę”. Możemy więc domniemywać, że wydarzenia ukazane w filmie i będące ich przyczyną problemy nie są dla bohatera nowe, ale stanowią ciąg dalszy przeszłych trudności.

Potraktowanie filmu *W imię...* przede wszystkim jako opowieści o dramacie jednostki nie uwzględnia pewnych istotnych elementów dzieła. Redukuje je mianowicie do wymiaru psychologicznego, który zwykłemu odbiorcy narzuca się naturalnie, ale który nie jest w filmie zaprojektowany jako główny temat. Co sprawia, że film *W imię...* traktować można jako film mówiący przede wszystkim o Kościele, nie zaś o księdzu, głównym bohaterze?

Żeby odpowiedzieć na to pytanie, warto przyjrzeć się konstrukcji głównego bohatera. Świetnie zagrany przez Andrzeja Chyrę ksiądz Adam wydaje się postacią interesującą psychologicznie, równocześnie jednak w pewnym sensie mało złożoną. Wszystkie jego problemy mają ścisły związek z określonym kontekstem społecznym, porządkiem aksjologicznym. Jego dramat – rozbieżność między własnymi pragnieniami a oczekiwaniami społeczeństwa oraz być może Boga (choć odniesienie do Niego pojawia się tu jedynie w kontekście prezentacji szczerzej intencji głoszenia prawdy na Jego temat przez księdza⁸) – nie wynika z cechujących bohatera psychicznych problemów, a jest ich przyczyną. Niestety, które przeżywa bohater, wynika nie z poczucia odrzucenia, nie z trudnego dzieciństwa, nie z kompleksów – u samego jego źródła leży dysonans między orientacją seksualną

⁸ Por. D. Martynowicz, *Symbole w filmie W imię... Małgorzaty Szumowskiej w perspektywie interpretacji kerygmatycznej*, „Analecta Cracoviensia” 2017, nr 49, s. 132.

księdza a nauczaniem Kościoła, nakazującym wstrzemięźliwość seksualną poza małżeństwem.

Antyklerykalne ostrze filmu *W imię...* pozwala się jeszcze wyraźniej uchwycić, gdy postawi się pytanie o to, jak odbieramy głównego bohatera. Jest on skonstruowany w sposób, który praktycznie uniemożliwia negatywne odczucia⁹; choć odbiorca jest świadkiem jego moralnie niewłaściwego postępowania, nie jest skłonny go obwiniać. Dzieje się tak dzięki temu, że ksiądz Adam jest człowiekiem walczącym¹⁰. Nie ulega od razu pokusie; staje się to w następstwie jego licznych starań o moralne życie. Zanim odbiorca dostrzeże słabość bohatera, leżącą u podstaw romansu między nim a chłopcem, obserwuje go jako człowieka odpowiedzialnego (np. ksiądz Adam odmawia picia alkoholu na przyjęciu), otwartego

Potraktowanie filmu *W imię...* przede wszystkim jako opowieści o dramacie jednostki nie uwzględnia pewnych istotnych elementów dzieła, redukuje je do wymiaru psychologicznego, które potocznemu odbiorcy naturalnie się narzuca, ale które nie jest projektowane – jako główny temat – przez sam film.

na ludzi, zatroskanego o swoich podopiecznych. Z przekonaniem głosi miłość, odwołując się do osobistego doświadczenia duchowego i podkreślając, że najistotniejsze jest to, byśmy widzieli cząstkę Boga w każdym człowieku – iskrę świętości, dzięki której wszyscy jesteśmy równi. Przekaz, jaki wypływa z wygłoszonego przez księdza kazania, koresponduje dobrze z zasadniczą wymową filmu, która homofobicznej, wykluczającej katolicykości przeciwstawia oświecony egalitaryzm.

Winny nieszczęściu bohatera jest zatem Kościół, który nakazuje księdzu żyć w czystości. Istotne jest przy tym, że jest on osobą homoseksualną – film wydaje się nie eksponować samego problemu celibatu, ale dysonans między pragnieniami przeżywanymi przez osobę o mniejszościowej orientacji a tym, do czego powołuje katolików Kościół. Uwidacznia się to w scenie ukazującej uwodzenie

księdza przez jedną z mieszkanek wsi. Wątek ten ma charakter epizodu, z którego dowiadujemy się z czasem o orientacji bohatera. Równocześnie jednak scena uwodzenia księdza przez parafiankę rozgrywa się w tle braku społecznego ostracyzmu; zaprojektowana jest w stylistyce codzienności prowincjonalnego życia, a ukazany w niej akt wydaje się wręcz zjawiskiem akceptowalnym.

Pogłębienie krytycznej oceny Kościoła dokonuje się dzięki uwypukleniu wątku „zamiatania pod dywan” problemów, czy we wskazaniu na nieuczciwość duchownych. Uwidacznia się ona w scenie, w której sprawa księdza rozpatrywana jest przez biskupa, do którego zostaje zgłoszona skarga na niepraworządnego ka-

Polski katolicyzm ukazany w filmie Szumowskiej pozbawiony jest metafizyki, stanowi narzędzie wykluczenia, źródło cierpienia zniewolonej jednostki, której szczerze pragnienia ulegają pogwałceniu przez brutalne zasady ograniczającej ją instytucji. Ze względu na brak kontrpunktu w postaci jakiejś pozytywnej wizji środowisk klerykalnych aksjologiczny ciężar wystawionej diagnozy spoczywa na Kościele jako takim, nie zaś na pewnych ujawniających się w nim zjawiskach.

płana. Kościół zostaje ukazany tu jako przestrzeń zła, zakłamania. Wyrażonej w tej scenie krytyce Kościoła jako instytucji cechującej się nieuczciwością i hipokryzją, nie zostaje przeciwstawiony właściwie żaden jej pozytywny obraz. Znacząca jest również ostatnia scena filmu, pokazująca Łukasza, chłopaka, który wszedł w romans z księdzem Adamem, jako jednego z alumnów seminarium duchownego. Obraz kleryków krążących po dziedzińcu niesie ze sobą sugestię, że los jednego z nich nie jest niczym szczególnym – a jedynie symptomem pewnej ogólnej tendencji. Do negatywnego wizerunku Kościoła zostaje zatem dodany jeszcze jeden

element. Utajony homoseksualizm, który we wczesnych partiach filmu stanowił znak dramatycznego położenia bohatera, w ostatnich ujęciach nabiera charakteru dowodu nieucziwości kleru. Nieczystość jest, zgodnie z sugestią wieńczącego film obrazu, elementem wpisanym w życie duchownych, traktowanym jako norma lub wręcz perfidnie motywującym do wstąpienia do seminarium.

Film, ze względu na wszystkie wskazane wyżej elementom, można traktować jako krytyczną, niedialogiczną (bo niestawiającą pytań, ograniczającą się do konstatacji) wizję polskiego katolicyzmu. Polskiego – bo bardzo wyraźnie zaznaczone są polskie realia, osadzenie akcji w określonej rzeczywistości przestrzennej i kulturowej. Polski katolicyzm ukazany w filmie Szumowskiej pozbawiony jest metafizyki; stanowi narzędzie wykluczenia, źródło cierpienia zniewolonej jednostki, której szczere pragnienia ulegają pogwałceniu przez brutalne zasady ograniczającej ją instytucji. Ze względu na brak kontrpunktu w postaci jakiejś pozytywnej wizji środowisk klerykalnych, aksjologiczny ciężar postawionej diagnozy spoczywa na Kościele jako takim, nie zaś na pewnych ujawniających się w nim zjawiskach.

Wracając do przywołanej koncepcji perswazji Barańczaka, można zauważyć, że film Szumowskiej aktualizuje przede wszystkim ostatni z wymienionych czynników perswazyjności – bezalternatywność odbioru. Widz *W imię...* otrzymuje obraz doskonale domknięty. Przy pozornej fabularnej otwartości (brak szczegółowych informacji na temat dalszych losów bohaterów) cechuje go klarowność na poziomie wyeksponowanych twierdzeń na temat świata. Można by ująć je lakonicznie w następujący sposób: „Kościół jest źródłem i przyczyną cierpienia człowieka” oraz „Kościół pełen jest osób, które w świadomy sposób sprzeciwiają się jego nauczaniu”. Obecne w filmie sygnały złożoności przedstawianych realiów psychologiczno-społecznych ustępują ostatecznie miejsca wyrazistym konkluzjom.

Odminną strategię zaobserwować można w filmie Wojciecha Smarzowskiego pt. *Kler*. Również to dzieło niewątpliwie funkcjonuje w opinii publicznej jako krytyczny obraz Kościoła. Wśród krytyków żywy jest nawet referencyjny tryb lektury, skłaniający do konstatacji, że stworzony przez reżysera wizerunek nie odpowiada rzeczywistości. Niewątpliwie *Kler* stanowi także, podobnie jak *W imię...*, wypowiedź krytyczną wobec Kościoła; chciałabym zwrócić jednak uwagę na różnorodność sposobów wyrażania krytyki w tych dwu filmach.

Kler rozpoczyna się, tak jak inne wypowiedzi Smarzowskiego, od zarysowania stereotypowego obrazu Kościoła jako siedliska zła, w którym codziennością

jest alkohol, nierząd, korupcja, obłuda itd. Bohaterowie filmu – trzech księży – spędzają wieczór przy wódce, pijąc ją w sposób nieopanowany i zabawiając się przy tym w quiz z rozpoznawania cytatów z Pisma Świętego. Toastom towarzyszy wyśpiewywane przez nich hasło „Oto tajemnica wiary: złoto i dolary”. Wezwany nagle do umierającej parafianki kapłan udziela jej ostatniego namaszczenia, ledwo trzymając się na nogach. Nie przeszkadza mu to jednak przeliczyć pieniądze, których pokaźny plik otrzymał w podziękowaniu za tę drobną „usługę”. Zostawieni na plebanii koledzy w międzyczasie popadają w konflikt, zaczynają się bić, a gdy przyjeżdża policja – jeden z księży dzwoni do komisarza, by wykorzystać swoją uprzywilejowaną pozycję i uniknąć konsekwencji popełnionych wykroczeń. Nazajutrz wszyscy trzech bohaterowie, wyczerpani i nieprzytomni, przystępują do swoich kapłańskich obowiązków. Widz otrzymuje zatem w pierwszych minutach filmu to, czego mógł spodziewać się po kolejnym filmie Smarzowskiego – narysowany grubą kreską portret księży potwierdzający negatywne stereotypy na ich temat.

Z tak naszkicowanej perspektywy reżyser przechodzi jednak dość szybko na poziom analizy poszczególnych postaci trzech księży¹¹, których historie są różnorodne i wewnętrznie złożone. O księdzu Andrzeju Kukule (Arkadiusz Jakubik) dowiadujemy się najpierw, że dopuszcza się aktów pedofilii; potem jednak fabuła ujawnia, że bohater sam był w dzieciństwie ofiarą molestowania. Ksiądz Lisowski (Jacek Braciak) – najbardziej wyrachowany z kapłanów – dąży do zrobienia kariery w Watykanie, jest „biznesmenem w koloratce”, działa w sposób nieuczciwy, a pod koniec filmu okazuje się, że również dopuszcza się pedofilii. Z jednej ze scen dowiadujemy się, że i on ma za sobą trudną przeszłość, która powraca do niego jako wspomnienie sceny z domu dziecka prowadzonego przez siostry zakonne. Mechanizm ujawnienia trudnej przeszłości nie występuje w wypadku trzeciego bohatera, księdza Tadeusza Trybusa (Robert Więckiewicz), który jest alkoholiczkiem i żyje w ukrytym konkubinacie ze swoją gospodynią. Punkt zwrotny w jego historii stanowi wiadomość o śmierci człowieka, którego ksiądz potrącił samochodem w drodze powrotnej z alkoholowej hulanki. Bohater postanawia wziąć na siebie konsekwencje swoich działań i decyduje się na zgłoszenie na policję. Widz konfrontowany jest z bolesnymi, złożonymi życiorysami bohaterów. Wyeksponowane motywy można by traktować jako przyczyny haniebnych postępów księży;

¹¹ Por. A. Piotrowska, *Zagubieni pasterze*, „Tygodnik Powszechny”, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/zagubieni-pasterze-155428> (data dostępu 15.10.2019 r.).

jednak nie są one użyte w celu ich usprawiedliwienia, nie oczyszczają z winy. Dzieje się tak z jednej strony ze względu na „emocjonalną temperaturę” tych poszczególnych historii (wspomnienia z przeszłości są sygnalizowane, ale nie stają się przestrzenią rozgrywania się dramatu), z drugiej strony ze względu na to, że tło tych opowieści stanowi powtarzany jak refren brutalny obraz uogólnionego zła kleru. Tworzy go przede wszystkim środowisko arcybiskupa Mordowicza (granego przez Jerzego Gajosa) – niemające nic wspólnego z pobożnością, międzyludzkim szacunkiem, humanizmem. Obrazy codziennych plugastw arcybiskupa i jego przybocznych nie są jednak szczególnie wyeksponowane pod względem kompozycyjnym, pozwalają się traktować jako tło przedstawionych wątków.

Na szczególną uwagę zasługuje scena kończąca film – dokonany przez księdza Kukułę akt samospalenia w trakcie uroczystej mszy świętej, której przewodniczy arcybiskup. Stanowi ona zaskoczenie dla widzów (nie zostaje w żaden sposób zapowiedziana w toku fabuły), mocno oddziałuje na emocje. Jej znaczenie uwydatnione zostaje również przez kompozycję ostatniego ujęcia – tłum gromadzi się wokół płonącego Kukuły, tworząc trójkąt kojarzący się w tym kontekście z symbolem Opatrzności. Akt samospalenia jest wyrazem buntu, niezgody, która w wypadku Kukuły dotyczy zła dokonującego się w Kościele. Jednoznaczność tej decyzji umotywowana jest treścią listu przekazanego przez księdza arcybiskupowi oraz mediom. „Ostatnie słowo” filmu należy więc do głosu sprzeciwu płynącego z wnętrza Kościoła. Wybrzmiewa ono szczególnie mocno w kontraście do sceny występującej w filmie niedużo wcześniej – tej, w której obserwujemy szczerą, „dobroduszną” radość księży z ukrycia winy jednego z nich przed opinią publiczną.

Głos protestu księdza Kukuły ma równocześnie wymiar jednostkowy; nie ogranicza się do zabrania głosu w sprawie o charakterze politycznym, powszechnym, ale jest również wyrazem jego osobistego nawrócenia, znakiem niezgody na zło. Na temat wątku rysującego się w filmie horyzontu odkupienia napisał trafnie Damian Jankowski:

Demaskując zło instytucji i poszczególnych jej przedstawicieli, reżyser pokazuje bowiem jednocześnie wewnętrzną walkę niektórych jednostek o to, by ocalić w sobie i wokół siebie choćby odrobinę dobra. Smarzowski idzie tropem Abela Ferrary i przedstawia – podobnie jak twórca „Złego porucznika” – że w moralnie

zdegradowanym świecie pełen win i wad bohater wciąż ma szansę na odkupienie. A to przecież istota Ewangelii. Satyra zbliża się do moralitetu¹².

Film Smarzowskiego oparty jest zatem na odmiennej strukturze niż *W imię...* Szumowskiej. Wychodząc od ostentacyjnie upraszczającego uogólnienia dochodzi do pochylenia się nad jednostkowymi historiami¹³. Również w tym wypadku można mówić o społecznym oddziaływaniu. Oparte jest ono jednak nie na ekspozycji myśli o charakterze antyklerykalnym, jak się to może w powierzchownym oglądzie wydawać, a na uświadamianiu widzom złożoności obserwowanych zjawisk społecznych. Według Smarzowskiego w Kościele istnieje zło, ale nie jest ono wpisane w jego strukturę, to nie ono określa specyfikę tej instytucji – wynika ono z trudności wpisanych w zawile losy jej reprezentantów. Ten rodzaj wpływu, jaki obraz wywiera na odbiorcę, nie ma nic wspólnego z symboliczną przemocą, a oznacza zaproszenie go do rozważań i empatii. Dzięki ukazaniu bohaterów w dwóch perspektywach – jako sprawców zła, ale również jego ofiary – film pozostawia widzowi przestrzeń do interpretacji, umożliwia indywidualne „rozłożenie akcentów”, samodzielne wartościowanie. W odniesieniu do *Kleru* trudno byłoby mówić o którejkolwiek z cech perswazji wskazanych przez Barańczaka. Schematyczny, czarno-biały obraz świata ulega tu przełamaniu; nie może być też mowy o próbie zjednania sobie sympatii odbiorcy i wywołania jego aprobaty ani o wyręczaniu go w zakresie odpowiedzi na rysujące się w filmie pytania.

Na marginesie tych rozważań warto odwołać się też do obrazu *Boże Ciało* (2019) Jana Komasy – filmu zbliżonego tematyką do powyżej omówionych. Widziany w perspektywie powyższej analizy porównawczej film jawi się jako szczególnie wieloznaczna wypowiedź na temat Kościoła. W przeciwieństwie do obu analizowanych tu filmów, *Boże Ciało* traktować można jako złożony głos na temat kleru – nie bezpośrednią diagnozę sposobu jego funkcjonowania w społeczeństwie, a refleksję nad oczekiwaniami wobec niego, kontekstami, w które jest uwikłany. Poprzez uczynienie głównym bohaterem nie osoby duchownej, a kogoś, kto jedynie udaje księdza, film otwiera przestrzeń problematyzacji dwóch

¹² D. Jankowski, „Kler” to jednak film z pierwiastkiem chrześcijańskim <http://wiez.com.pl/2018/09/27/kler-to-jednak-film-z-pierwiastkiem-chrzescijanskim/> (data dostępu 15.10.2019 r.).

¹³ Por. Baniewicz E., *Kler nasz powszedni*, „Twórczość” nr 12/2018, tworczosc.com.pl/artukul/kler-nasz-powszedni (data dostępu 15.10.2019 r.).

obszarów – religii i jej społecznej roli oraz świata wewnętrznego „księdza Tomasa” (Bartosz Bielenia). Widz rozważa więc zarówno kwestię silnie skonwencjonalizowanych sposobów uczestnictwa mieszkańców prowincji w nabożeństwach, antagonizmów dzielących tę społeczność, wyzwań i możliwości stojących przed egzystującym w niej duchowym przewodnikiem, jak i problemy indywidualnego ludzkiego losu. Rezygnując z możliwości szczegółowego oglądu tej złożonej wypowiedzi, warto zaznaczyć, że film Komasy stanowi przykład spojrzenia nieuciekającego od konfrontacji z „twardą rzeczywistością” (i tu bowiem kler daleki jest od doskonałości), równocześnie jednak otwierającego szeroką perspektywę namysłu nad problemami, stawiającą tamę banalizującym trybom odbiorczym¹⁴.

Film Smarzowskiego oparty jest zatem na strukturze o przeciwnym kierunku niż *W imię...* Szumowskiej. Wychodząc od ostentacyjnie upraszczającego uogólnienia dochodzi do pochylenia się nad jednostkowymi historiami.

Uważny ogląd przywołanych przykładów pozwala uprzytomnić sobie, że społeczne zaangażowanie filmu jest pojęciem względnym, które może określać różne zjawiska. Kluczowa jest tu kwestia wpisanego w przekaz dzieła stosunku do widza. Oczywiście pozostaje sprawą podlegającą indywidualnej ocenie, czy „cel uświęca środki” i czy w słusznej sprawie można manipulować odbiorcą, warto jednak zdawać sobie sprawę, że formuła społecznego zaangażowania filmu wiąże się z niebezpieczeństwem zaistnienia takiego mechanizmu. Posłużenie się kategorią perswazji w analizie filmów dotyczących wątków religijnych pozwala uprzytomnić sobie zróżnicowanie tych przekazów – związane nie tyle z różnorodnym wartościowaniem zjawisk, ile z odmiennymi sposobami traktowania widzów. Dążeniu do narzucenia im określonego punktu widzenia przeciwstawić

¹⁴ Por. D. Jankowski, *Katecheza Jana Komasy*, „Więź” 18.09.2019, <http://wiesz.com.pl/2019/09/18/katecheza-jana-komasy/> [data dostępu: 10.12.2019].

można próbę stawiania pytań, otwierania pól refleksji, „wielokierunkowego” oddziaływania na emocje.

BIBLIOGRAFIA

- Baniewicz E., *Kler nasz powszedni*, „Twórczość” nr 12/2018, tworczość.com.pl/arttykul/kler-nasz-powszedni (data dostępu: 15.10.2019 r.).
- Barańczak S., *Czytelnik ubezwłasnowolniony: perswazja w masowej kulturze literackiej PRL*, Paryż 1983.
- Galasiński D., *Chwalenie się jako perswazyjny akt mowy*, Kraków 1992.
- Garpieł R., *Perswazja w przekazach kaznodziejskich na przykładzie homilii Jana Pawła II wygłoszonych podczas pielgrzymki do Polski w 1979 roku*, Kraków 2003.
- Jankowski D., *Katecheza Jana Komasy*, „Więź” 18.09.2019, <http://wiesz.com.pl/2019/09/18/katecheza-jana-komasy/> (data dostępu: 10.12.2019 r.).
- Jankowski D., „Kler” to jednak film z pierwiastkiem chrześcijańskim, <http://wiesz.com.pl/2018/09/27/kler-to-jednak-film-z-pierwiastkiem-chrzescijanskim/> (data dostępu 15.10.2019 r.).
- Kampka A., *Perswazja w języku polityki*, Warszawa 2009.
- Kornacki K., *Kino polskie wobec katolicyzmu (1945–1970)*, Gdańsk 2004.
- Korolko M., *Sztuka perswazji*, Warszawa 1990.
- Kuźma E., *Perswazyjność wypowiedzi teoretycznoliterackiej*, w: I. Iwasiów, J. Madejski (red.), *Rozgrywanie światów. Formy perswazji w kulturze współczesnej*, Szczecin 1994.
- Lis M. (red.), *Ukryta religijność kina*, Opole 2002.
- Martynowicz D., *Symbole w filmie W imię... Małgorzaty Szumowskiej w perspektywie interpretacji kerygmatycznej*, „Analecta Cracoviensia” 2017, nr 49.
- Mazur D., *Towards a Spirituality À Rebours? Traces of Post-Secular Discourse in Selected Movies of Małgorzata Szumowska*, „Studia Religiológica” 2018, nr 51 (2).
- Modrzejewska E., *Obszary religijne w kinie polskim*, „Kierunki” 1986, nr 26.
- Piotrowska A., *Zagubieni pasterze*, „Tygodnik Powszechny” <https://www.tygodnikpowszechny.pl/zagubieni-pasterze-155428> (data dostępu 15.10.2019 r.).
- Poszukiwanie i degradowanie sacrum w kinie*, red. M. Przyłipiak, K. Kornacki, Gdańsk 2002.
- Puzynina J., *Słowo „manipulacja” w języku polskim*, w: tejże, *Język wartości*, Warszawa 1992.
- Sacrum w kinie dekadę później: szkice, eseje, rozprawy*, red. S. J. Konefał, M. Zelent, K. Kornacki, Gdańsk 2013.
- Sobolewski T., *Trzy kropki, utrata orientacji*, „Gazeta Wyborcza” 7.02.2013, http://wyborcza.pl/piatekekstra/1,129155,13365730,Trzy_kropki_utrata_orientacji.html (data dostępu 15.10.2019 r.).
- Sokołowski M., *Kościół, kino, sacrum. W poszukiwaniu definicji filmu o tematyce religijnej*, Olsztyn 2002.
- Tokarz M., *Argumentacja i perswazja*, „Filozofia i Nauka” 2003, nr 1.
- Wieczorek U., *Wartościowanie, język, perswazja*, Kraków 1999.

Zawrotny P., *Straszne i śmieszne filmy o Kościele. Kultura popularna a narracje o sacrum : na przykładzie Kodu da Vinci i Dogmy* [w:] *Sacrum w kinie dekadę później : szkice, eseje, rozprawy*, red. S. J. Konefała, M. Zelent i K. Kornackiego, Gdańsk 2013.

Biogram

Dorota Dąbrowska – doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, asystent na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW w Warszawie, sekretarz redakcji czasopisma „Załącznik Kulturoznawczy”. Zainteresowania naukowe: perswazyjność kultury artystycznej, współczesne koncepcje tożsamości polskiej, przekład intersemiotyczny.

ORCID: 0000-0003-4410-1930

MEDIA

KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA 42/2020

Rafał Leśniczak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Komunikowanie polskich biskupów w kontekście kryzysu pedofilii. W trosce o zasady skutecznej komunikacji

**The communication of Polish bishops in the context of the crisis of
pedophilia. Concern for the principles of effective communication**

ABSTRAKT

Celem publikacji jest analiza skuteczności komunikowania biskupów polskich w sytuacji kryzysowej, związanej z ujawnieniem w latach 2018–2019 przypadków nadużyć seksualnych niektórych polskich duchownych wobec nieletnich. W badaniach dokonano analizy Listu Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski (KEP) *Wrażliwość i odpowiedzialność* z 22.05.2019, oświadczenia Prymasa Polski abp. Wojciecha Polaka ws. filmu Tomasza Sekielskiego z 11.05.2019, oświadczenia przewodniczącego KEP abp. Stanisława Gądeckiego z 11.05.2019 oraz wywiadu Beaty Lubeckiej z Radia Zet z abp. Polakiem z 15.05.2019. Wykorzystano metodę analizy dyskursu oraz metodę analizy i syntezy.

SŁOWA KLUCZOWE:

komunikowanie, biskupi, pedofilia, opinia publiczna, Kościół katolicki

ABSTRACT

The purpose of the publication is to analyze the effectiveness of communication of Polish bishops in a crisis situation related to the disclosure in the years 2018–2019 of cases of sexual abuse of some Polish priests against minors. The study analyzed the Letter of the Permanent Council of the Polish Episcopal Conference (KEP) *Sensitivity and responsibility* of 22/05/2019, statements of the Primate of Poland Archbishop Wojciech Polak on the movie by Tomasz Sekielski from 11/05/2019, statements of the chairman of the KEP Archbishop Stanisław Gądecki from 11/05/2019 and the interview of Beata Lubecka from Radio Zet with Archbishop Polak from 15/05/2019. In the research were used the discourse analysis method and the analysis and synthesis method.

KEYWORDS:

communication, bishops, pedophilia, public opinion, Catholic Church

WYKAZ SKRÓTÓW

ISKK – Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego

List KEP – List Rady Stałej KEP *Wrażliwość i odpowiedzialność* z dnia 22.05.2019.
Oświadczenie PP – Oświadczenie Prymasa Polski abp. Wojciecha Polaka ws. filmu
Tomasza Sekielskiego

Oświadczenie przew. KEP – Oświadczenie przewodniczącego KEP abp. Stanisława Gądeckiego

PiS – partia polityczna Prawo i Sprawiedliwość

Wywiad PP – Wywiad Beaty Lubeckiej z Radia Zet z abp. Polakiem

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest analiza skuteczności komunikowania biskupów polskich w sytuacji kryzysowej, związanej z ujawnieniem w latach 2018–2019 przypadków nadużyć seksualnych księży katolickich wobec nieletnich. W analizowanym okresie miała miejsce emisja dwóch polskich filmów odnoszących się do grzechów duchownych: *Kler* w reżyserii Wojciecha Smarzowskiego (2018) oraz *Tylko nie mów nikomu* Tomasza Sekielskiego (2019)¹, które znacząco wpłynęły na ocenę wizerunku Kościoła katolickiego przez opinię publiczną w Polsce oraz na poziom zaufania społeczeństwa do tej instytucji². Szczególnie dzieło Sekielskiego spowodowało, że temat osób pokrzywdzonych przez księży pedofilów stał się dominującym tematem agendy polskich mediów w maju 2019 r.

¹ Pomiędzy 28.09.2018 a 31.12.2019 film *Kler* obejrzało w kinach ponad 5 milionów Polaków, co czyni dzieło Smarzowskiego najlepszym osiągnięciem w XXI wieku w Polsce. Por. „*Kler* sprawił, że pobiliśmy rekord! W 2018 roku sprzedano ponad 57 milionów biletów do kin, 24.12.2018, <https://film.dziennik.pl/news/artykuly/587909,frekwencja-kinowa-2018-rekord-hity.html> (dostęp 10.09.2019 r.). Z kolei film *Tylko nie mów nikomu* w ciągu 7 dni od premiery, która miała miejsce 11.05.2019, odtworzono na kanale YouTube prawie 19,5 miliona razy, co dowodzi ogromnego zainteresowania filmem i problematyką w nim poruszoną. Por. „*Tylko nie mów nikomu*” – ile wyświetleń zdobył film o pedofilii w ciągu tygodnia od premiery?, 18.05.2019, <https://www.antyradio.pl/Film/News/Tylko-nie-mow-nikomu-ile-wyswietlen-zdobyl-film-o-pedofilii-w-ciagu-tygodnia-od-premiery-31869> (dostęp 10.09.2019 r.).

² W *Komunikacie z badań CBOS nr 88/2019* (Reakcje opinii publicznej na informacje o przypadkach pedofilii wśród księży) prezentującym reakcje opinii publicznej na informacje o przypadkach pedofilii wśród księży, można przeczytać, że po emisji filmu *Tylko nie mów nikomu*, znacząco pogorszyła się ocena działalności instytucji Kościoła. 51% badanych uznało reakcję polskiego Kościoła na ujawnione informacje o wykorzystaniu seksualnym za niewłaściwe. Por. także: *Reakcja Kościoła na ujawnione przypadki pedofilii (nie)właściwa? Sondaż CBOS*, 8.07.2019, <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/602088,sondaz-cbos-kosciol-pedofilia-reakcja-polacy-dzieci-ksiadz.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

Temat przestępstw pedofilii popełnionych przez osoby duchowne wywołał różnorakie reakcje zarówno w środowiskach osób duchownych, katolików świeckich, a także osób nienależących do Kościoła katolickiego. Były to najczęściej wypowiedzi dotyczące restytucji szkód ofiarom nadużyć, poniesienia odpowiedzialności przez osoby, które popełniły czyny zabronione, i przez osoby współodpowiedzialne. Pojawiały się również kwestie dotyczące klerykalizmu, zмовy milczenia w instytucji kościelnej, ponadto tematy prewencji i wprowadzenia zasad ochrony małoletnich w Kościele³.

W niniejszych badaniach dokonano analizy Listu Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski (KEP) *Wrażliwość i odpowiedzialność* z 22.05.2019⁴, oświadczenia Prymasa Polski abp. Wojciecha Polaka ws. filmu Tomasza Sekielskiego z 11.05.2019, który jest jednocześnie delegatem KEP ds. ochrony dzieci i młodzieży⁵, oświadczenia przewodniczącego KEP abp. Stanisława Gądeckiego z 11.05.2019⁶ oraz obszernego wywiadu Beaty Lubeckiej z Radia Zet z abp. Polakiem z 15.05.2019, który jest dostępny na kanale Youtube, zaś stenogram rozmowy na stronie internetowej Radia Zet⁷. Ww. wypowiedzi potraktowano jako

³ Por. np. A. Antoń-Jucha, „Tylko nie mów nikomu” Tomasza Sekielskiego na YouTube. Film, który wstrząsnął Kościołem. Lubelskie komentarze, 12.05.2019, <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/tylko-nie-mow-nikomu-tomasza-sekielskiego-na-youtube-film-ktory-wstrzasna-l-kosciolem-lubelskie-komentarze,n,1000242705.html> (dostęp 10.09.2019 r.); *Lubelska debata o kondycji kościoła w Polsce. O. Ludwik Wiśniewski: „Oczekuję mocnych gestów od biskupów”*, 12.05.2019, <https://www.dziennikwschodni.pl/magazyn/lubelska-debata-o-kondycji-kosciola-a-w-polsce-o-ludwik-wisniewski-oczekuje-mocnych-gestow-od-biskupow,n,1000242598.html> (dostęp 10.09.2019 r.); R. Leśniczak, *Personalizacja wizerunku medialnego instytucjonalnego Kościoła katolickiego w kontekście nadużyć niektórych duchownych wobec nieletnich. Analiza polskich tygodników opinii (2018–2019)*, „Studia Medioznawcze”, nr 21.2 (2020), s. 554–568.

⁴ List Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski *Wrażliwość i odpowiedzialność*, 22.05.2019, <https://ekai.pl/dokumenty/wrazliwosc-i-odpowiedzialnosc-slowo-biskupow-do-wiernych/> (dostęp 10.09.2019 r.).

⁵ *Oświadczenie Prymasa Polski ws. filmu Tomasza Sekielskiego*, 11.05.2019, <https://ekai.pl/oswiadczenie-prymasa-polski-ws-filmu-tomasza-sekielskiego-video/> (dostęp 10.09.2019 r.).

⁶ *Przewodniczący KEP: Dziękuję Tomaszowi Sekielskiemu*, 11.05.2019, <https://ekai.pl/przewodniczaczy-kep-dziekuje-tomaszowi-sekielskiemu/> (dostęp 10.09.2019 r.).

⁷ Stenogram rozmowy dostępny jest na stronie internetowej Radia Zet: P. Nadrowski, *Prymas Polski: abp Głódź mógłby powiedzieć, na jakim etapie jest postępowanie, które zostało zgłoszone w filmie*, 15.05.2019, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Gosc-Radia-ZET/Gosc-Radia-ZET-Wojciech-Polak-u-Beaty-Lubeckiej-15.05.2019> (dostęp 10.09.2019 r.). Ww. wywiad można odsłuchać na kanale Youtube: *Prymas Polski o filmie T. Sekielskiego: Nie widzę w tym filmie żadnego ataku na Kościół*, <https://www.youtube.com/watch?v=umZHf0XLMVs> (dostęp 10.09.2019 r.).

jeden wspólny komunikat strony kościelnej⁸. Przyjęto założenie o komplementarnym charakterze ww. dokumentów i dyskursu polskich hierarchów⁹. Wypowiedzi duchownych mogą reprezentować różne formy narracji, w których zostają wyeksponowane odmienne kwestie, to jednak reprezentują oni tę samą instytucję, w której oficjalne stanowisko Kościoła katolickiego wobec nadużyć seksualnych niektórych duchownych wobec nieletnich formułuje Stolica Apostolska i obowiązuje ono cały Kościół. Przyjęto zatem, że przynależność abp. Gądeckiego i abp. Polaka do tego samej instytucji eklezjalnej będzie implikować komplementarność ich wypowiedzi, i że będą one skoordynowane. Przywołane wypowiedzi biskupów oraz sylwetki autorów komunikatu, tj. Radę Stałą KEP, przewodniczącego KEP oraz prymasa Polski i jednocześnie delegata KEP ds. ochrony dzieci i młodzieży, uznano za najbardziej reprezentatywny głos Kościoła hierarchicznego wobec sytuacji kryzysowej.

Sytuacje kryzysowe Kościoła katolickiego w Polsce uwyrażniają potrzebę wprowadzenia zasad skutecznej komunikacji.

METODOLOGIA BADAŃ

W podjętych badaniach wykorzystano metodę analizy dyskursu oraz metodę analizy i syntezy. Dokonano próby określenia, czy teksty spełniły zasady skutecznej komunikacji oraz czy komunikat biskupów urzeczywistnił aspekty budujące spójny wizerunek instytucji eklezjalnej: kognitywny, afektywny i konatywny.

⁸ W tekście zastosowano następujące skróty: List Rady Stałej KEP *Wrażliwość i odpowiedzialność* – List KEP; oświadczenie Prymasa Polski abp. Wojciecha Polaka ws. filmu Tomasza Sekielskiego – Oświadczenie PP; oświadczenie przewodniczącego KEP abp. Stanisława Gądeckiego – Oświadczenie przew. KEP; wywiad Beaty Lubeckiej z Radia Zet z abp. Polakiem – Wywiad PP.

⁹ Podjęta analiza dotyczyła jedynie dyskursu wyszczególnionych w tekście artykułu hierarchów Kościoła katolickiego, nawet jeśli stosowany termin „polscy biskupi” może sugerować spójność przekazu wszystkich biskupów należących do Konferencji Episkopatu Polski.

Przez dyskurs autor rozumie zdarzenie komunikacyjne, podczas którego ma miejsce przekazywanie idei i oddziaływanie na ludzi za pomocą języka. Dyskurs jest mocno uwarunkowaną społecznie usytuowaną interakcją, tj. relacją społeczną nadawców i odbiorców komunikatów, celami i potrzebami interlokutorów, ich stanem wiedzy, zestawem i hierarchią wartości oraz społecznym kontekstem komunikowania. Dyskurs jest działaniem celowym, nieprzypadkowym, intencjonalnym. Analiza dyskursu należy do metod jakościowych¹⁰. W taki też sposób ww. cechy dyskursu wykorzystano do przeprowadzenia analizy przekazu polskich biskupów.

Do zasad skutecznej komunikacji autor przyporządkował następujące: zasada skupienia, zasada dystansowania, zasada przejrzystości, zasada spójności, zasada wzajemności, zasada szacunku¹¹. Ich znaczenie w kontekście podjętego tematu autor rozumie w sposób następujący:

- zasada skupienia – biskupi rozpoznają potrzeby swoich odbiorców, skupiając się na najistotniejszych celach (ukaranie księży pedofilów, pomoc i odszkodowania dla ofiar, działania prewencyjne);
- zasada dystansowania – w relacjach interpersonalnych biskupi zachowują „dystans emocjonalny”, co pozwala im łatwiej zachować obiektywizm w problematycznych sytuacjach;
- zasada przejrzystości – biskupi jasno wyrazili swoje zamiary oraz czytelnie określili obszar działania (to pozwala wyeliminować wrażenie bycia manipulowanym oraz daje możliwość nawiązania i utrzymania więzi zaufania z adresatami przekazu);
- zasada spójności – postawy i zachowania biskupów były zgodne z zamiarami wyrażonymi w deklaratywnej formie;

¹⁰ M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza tekstu w dyskursie medialnym. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2006, s. 9, 25–31; Taż, *Dyskurs-semiotyka-wspólnota interpretacyjna. W stronę modelu zintegrowanego instrumentarium badań nad zawartością mediów (zaproszenie do dyskusji)*, „Global Media Journal. Polish Edition”, nr 1 (2006), s. 1–6 [online]; T. van Dijk, *Discourse and Ideology*, w: T. van Dijk (red.), *Discourse studies: a multidisciplinary introduction*, Los Angeles 2011, s. 379–407; T. van Dijk, *Structures of News in the Press*, w: T. van Dijk (red.) *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin – New York 1985, s. 82.

¹¹ Zasady te wskazywane są często w modelu biznesowym B2C. W podjętej analizie potraktowano biskupów polskich jako przedsiębiorców, zaś adresatów ich form komunikowania jako klientów. Por. R. Włodarczyk, *Determinanty skutecznej komunikacji w modelu biznesowym B2C*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie”, nr 22 (2016), s. 277–278.

- zasada wzajemności – biskupi podtrzymywali relacje interpersonalne z adresatami komunikatów, pozwalające rozpowszechniać informacje w obu kierunkach oraz stworzyć obieg informacji;
- zasada szacunku – biskupi traktowali odbiorców komunikatów w ujęciu personalistycznym.

**Wypowiedzi duchownych mogą
reprezentować różne formy narracji, w których
zostają wyeksponowane odmienne kwestie, to
jednak reprezentują oni tę samą instytucję...**

Odpowiadając na pytanie, czy w biskupi skutecznie zakomunikowali swoje racje w sytuacji kryzysowej i przyczynili się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła w aspekcie kognitywnym, afektywnym i konatywnym¹², odwołano się do badań opinii publicznej i wybranych wypowiedzi zamieszczonych na opiniotwórczych polskich portalach internetowych, zarówno prawicowych, jak i lewicowo-liberalnych oraz wybranych katolickich portalach opinii¹³. Przyjęto następujące rozumienie ww. terminów:

- aspekt kognitywny – obejmuje to, co opinia publiczna wie na temat działań biskupów polskich (czy szerzej: Kościoła instytucjonalnego w Polsce) w związku z sytuacją nadużyć niektórych duchownych wobec nieletnich;
- aspekt afektywny – dotyczy uczuć, jakimi są darzeni biskupi w kontekście analizowanej sytuacji kryzysowej;

¹² D. Nimmo, R. Savage, *Candidates nad their images: Concepts, methods, and findings*, Santa Monica – California 1976; D. Baer, D. Bositis, R. Miller, *A Field Experimental Study of Precinct Committeeman's Canvassing Efforts in a Primary Election: Cognitive Effects*, „Annals of the International Communication Association”, nr 5 (1981), s. 651–666; D. Bositis, D. Baer, R. Miller, *Cognitive information levels, voter preferences, and local partisan political activity: A field experimental study on the effects of timing and order of message presentation*, „Political Behavior”, nr 7.3 (1985), s. 266–284.

¹³ Raport IMM: *Najbardziej opiniotwórcze media 2018 roku*, <https://www.imm.com.pl/imm-najbardziej-opiniotworcze-media-2018-roku/> (dostęp: 10.09.2019 r.); J. Iwanicki, *Wybrane innowacje kulturowe we współczesnej polskiej myśli religijnej*, „Przegląd Religioznawczy”, nr 1 (2016), s. 50.

- aspekt konatywny – dotyczy działań podejmowanych przez opinię publiczną wobec biskupów. Jest to próba określenia, poprzez komunikat zwrotny społeczeństwa, skuteczności, spójności i wiarygodności zaprezentowanych racji hierarchów.

Zmienną niezależną w podjętych badaniach jest sytuacja kryzysowa Kościoła katolickiego w związku z ujawnieniem przypadków pedofilii wśród niektórych duchownych.

Zmienną zależną jest ocena zasad skutecznej komunikacji polskich biskupów w sytuacji kryzysowej.

Autor sformułował następującą hipotezę badawczą: Komunikat biskupów polskich był komunikatem spójnym. W jego treści można odnaleźć: wyrażenie żalu i słowa przeprosin skierowane do ludzi świeckich za wyrządzone zło przez duchownych; zaprezentowanie skali problemu pedofilii wśród polskich duchownych; wskazanie środków prewencji, które zostaną wdrożone przez instytucję kościelną na przyszłość, celem ochrony małoletnich; sposoby ukarania przestępców oraz zadośćuczynienia ofiarom. Biskupi skutecznie zakomunikowali swoje racje w sytuacji kryzysowej i przyczynili się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła w aspekcie kognitywnym, afektywnym i konatywnym. Komunikowanie hierarchów respektowało zasadę skupienia, zasadę dystansowania, zasadę przejrzystości, zasadę spójności, zasadę wzajemności, zasadę szacunku.

Hipoteza badawcza składa się z następujących hipotez kierunkowych, których prawdziwość zostanie zweryfikowana:

H1: W komunikacie biskupi polscy wyrazili żal i przeprosili ludzi świeckich za wyrządzone zło przez duchownych;

H2: W komunikacie zaprezentowano skalę problemu pedofilii wśród polskich duchownych;

H3: Komunikat zawiera informacje dotyczące środków prewencji, które zostaną wdrożone przez instytucję kościelną na przyszłość, celem ochrony małoletnich;

H4: W komunikacie zaprezentowano sposoby ukarania przestępców oraz zadośćuczynienia ofiarom;

H5: Biskupi skutecznie zakomunikowali swoje racje w sytuacji kryzysowej i przyczynili się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła w aspekcie kognitywnym, afektywnym i konatywnym;

H6: Przekaz biskupów respektował wszystkie zasady skutecznej komunikacji, tj. zasadę skupienia, zasadę dystansowania, zasadę przejrzystości, zasadę spójności, zasadę wzajemności, zasadę szacunku.

WYNIKI ANALIZY. WERYFIKACJA HIPOTEZ BADAWCZYCH

Słowa przeprosin biskupów za wyrządzone zło przez duchownych (H1)

W Liście KEP można przeczytać o wykorzystywaniu seksualnym dzieci i młodzieży przez niektórych duchownych jako o przestępstwach, które są źródłem głębokiego cierpienia osób pokrzywdzonych: „Nie ma słów, aby wyrazić nasz wstyd z powodu skandali seksualnych z udziałem duchownych. Są one powodem wielkiego zgorszenia i domagają się całkowitego potępienia, a także wyciągnięcia surowych konsekwencji wobec przestępców oraz wobec osób skrywających takie czyny. Cierpienia osób pokrzywdzonych dotyczą nie tylko ich samych, ale także całych rodzin oraz wspólnot kościelnych. Przestępstwa te «przysłoniły blask Ewangelii takim mrokiem, jakiego nie znały nawet wieki prześladowań» (Benedykt XVI, List do katolików w Irlandii, 19.03.2010)”¹⁴. Biskupi przyznali, że nie dopełnili wszelkich środków ostrożności, by nie wydarzyły się wewnątrz Kościoła przestępstwa, których sprawcami są duchowni, a ofiarami osoby małoletnie: „Przyznajemy, że jako pasterze Kościoła nie uczyniliśmy wszystkiego, aby zapobiec krzywdom”.

Poniesionym szkodom „żadne słowo nie jest w stanie wynagrodzić im krzywd, jakich doznali” (List KEP). Przy okazji przeprosin hierarchowie zaapelowali o niestosowanie wobec duchownych odpowiedzialności zbiorowej: „Na zasadzie odpowiedzialności zbiorowej nie przenosimy też win konkretnych osób w sułtannach na wszystkich księży. Tych czynów dopuścili się konkretni ludzie i oni powinni zostać ukarani za swoje czyny. Wesprzyjmy w tych trudnych chwilach kapłanów pracujących z poświęceniem, by nie utracili zapału i otrzymali umocnienie ze strony wiernych świeckich” (List KEP).

¹⁴ W Liście KEP zacytowano fragment *Listu do katolików w Irlandii*, autorstwa Benedykta XVI, skierowanego do wiernych w Irlandii po skandalach związanych z molestowaniem seksualnym przez duchownych. Uczynienie z Irlandii kontekstu Listu KEP może świadczyć o świadomości biskupów polskich powagi sytuacji Kościoła instytucjonalnego w Polsce, dotyczącej wagi i zakresu problemu oraz jego konsekwencji.

W oświadczeniu PP i oświadczeniu przew. KEP, które są dokumentami ob-
jętościowo bardzo krótkimi, wiele miejsca zadedykowano wyrażeniu osobistego
ból, wzruszenia i smutku po emisji filmu *Tylko nie mów nikomu*, i przekazaniu
przepraszam za wyrządzoną krzywdę osobom pokrzywdzonym:

- „Jestem głęboko poruszony tym, co zobaczyłem w filmie Pana Tomasza Sekielskiego.

Ogromne cierpienie osób skrzywdzonych budzi ból i wstyd. W tym momen-
cie przed oczami mam także dramat osób pokrzywdzonych, z którymi spotkałem
się osobiście. Dziękuję wszystkim, którzy mają odwagę opowiedzieć o swoim
cierpieniu. Przepraszam za każdą ranę zadaną przez ludzi Kościoła” (oświadcze-
nie PP);

- „Ze wzruszeniem i smutkiem obejrzałem dzisiaj film pana Sekielskiego, za któ-
ry pragnę podziękować reżyserowi. W przeważającej części tenor tego filmu
zgadza się z moimi doświadczeniami, jakie wyniosłem z wielu rozmów prze-
prowadzonych z pokrzywdzonymi. (...) W imieniu całej Konferencji Episko-
patu pragnę jak najmocniej przeprosić wszystkie osoby pokrzywdzone. Zdaję
sobie sprawę z tego, że nic nie jest w stanie wynagrodzić im krzywd, jakie do-
znali” (oświadczenie przew. KEP).

Poniesionym szkodom „żadne słowo
nie jest w stanie wynagrodzić im krzywd,
jakich doznali”.

W wywiadzie radiowym abp Polak podkreślił poruszający moment filmu To-
masza Sekielskiego, eksponujący dramat spotkania ofiary i krzywdziciela: „Naj-
bardziej mnie poruszyło i najbardziej zabiło, czego też wcześniej nigdy nie
doświadczyłem – właśnie moment konfrontacji osób skrzywdzonych z krzywdzi-
cielami, to znaczy sam dramat tych osób, które musiały wracać w ten sposób do
traumatycznych przeżyć swojego dzieciństwa” (wywiad PP).

Przywołane fragmenty materiału badawczego dowodzą prawdziwości hipo-
tezy kierunkowej H1: biskupi polscy wyrazili żal i przeprosili ludzi świeckich za
wyrządzone zło przez duchownych.

Brak informacji w komunikatach hierarchów o skali problemu pedofilii wśród polskich duchownych (H2)

Biskupi polscy w analizowanych komunikatach z maja 2019 r. nie dookreślili skali problemu pedofilii wśród osób duchownych, którą przedstawili na 382. zebraniu plenarnym KEP, 14.03.2019. Wtedy to, w marcu 2019 r., biskupi zaprezentowali raport na temat skali wykorzystywania seksualnego przez duchownych w Kościele katolickim w Polsce w latach 1990–2018, który wskazywał 382 zgłoszone przypadki. Raport ten spotkał się jednak z krytyką, która dotyczyła m.in. niedoszacowania liczby przypadków pedofilii oraz nieuwzględnienie stopnia odpowiedzialności przełożonych kościelnych za popełnione przestępstwa¹⁵. Z tego powodu uznano hipotezę kierunkową H2 za nieprawdziwą.

Obecność w przekazie polskich biskupów informacji dotyczących planowanych środków prewencji, celem ochrony małoletnich (H3)

W analizowanych dokumentach wyjaśniono znaczenie papieskiego motu proprio *Vos estis lux mundi*, znaczenie formacji seminaryjnej kandydatów do kapłaństwa, doniosłość współpracy instytucji kościelnych z państwowymi organami ścigania, doniosłość pracy koordynatora ds. ochrony dzieci i młodzieży powołanego przez Konferencję Episkopatu Polski oraz jego współpracy z Centrum Ochrony Dziecka, konieczność pogłębionej analizy współczesnej sytuacji Kościoła w perspektywie ujawnienia nadużyć seksualnych duchownych, a także znaczenie zaplanowanego szkolenia kuratorów na czerwiec 2019 r. Celem ww. inicjatyw jest zwiększenie ochrony małoletnich:

- „Przyjmujemy z wdzięcznością nowe motu proprio papieża Franciszka, w którym Ojciec Święty nakazuje zgłaszanie takich przestępstw i przewiduje poważne kary dla przełożonych, którzy zaniedbywali swoje obowiązki chronienia

¹⁵ Zdaniem Ewy Kusz i o. Adama Żaka, błędnym jest dowodzenie, że sprawcami wykorzystywania seksualnego małoletnich są przede wszystkim osoby o orientacji czy skłonnościach homoseksualnych. Publicysta „Więzi” Zbigniew Nosowski odniósł się bardzo krytycznie do wypowiedzi abp. Jędraszewskiego i abp. Gądeckiego z konferencji prasowej z 14.03.2019, zaś Artur Sporniak z „Tygodnika Powszechnego” uznał działania KEP dotyczące pedofilii w Kościele za spóźnione. Zob. K. Kleczka, „Franciszek złapałby się za głowę”. Publicyści o prezentacji polskiego raportu na temat wykorzystywania seksualnego w Kościele, 15.03.2019, <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,37655,franciszek-zlapalby-sie-za-glowe-publicysci-o-prezentacji-polskiego-raportu-na-temat-wykorzystywania-seksualnego-w-kosciole.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

owczarni Chrystusowej. Pamiętamy też o tym, że według zawartych w tym dokumencie nowych norm prawa kościelnego nikogo przy zgłaszaniu przestępstwa nie wolno zobowiązywać do milczenia. Zrobimy wszystko, co w naszej mocy, aby te zgłoszenia w instytucjach kościelnych przebiegały ze współczuciem i z jak największą wrażliwością oraz w poczuciu bezpieczeństwa dla każdej osoby i jej dramatu. Będziemy też nadal zgłaszać przestępstwa państwowym organom ścigania" (List KEP);

- „Zwracamy coraz większą uwagę na wychowanie w seminariach i kształtowanie osobowości przyszłych księży. Nie chcemy dopuścić, aby w szeregach duchowieństwa znalazły się osoby niedojrzałe, niezdolne do wierności złożonym ślubom i przyrzeczeniom. Ponadto, od sześciu lat koordynator ds. ochrony dzieci i młodzieży powołany przez Konferencję Episkopatu Polski organizuje wraz z zespołem współpracowników Centrum Ochrony Dziecka liczne szkolenia dla duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego. Przygotowujemy w diecezjach i w zgromadzeniach zakonnych także system zapobiegania; ma on pomóc ochronić dzieci i młodzież przed potencjalnym wykorzystaniem seksualnym. Chcemy, by ich bezpieczeństwo stało się priorytetem we wszystkich środowiskach" (List KEP);
- „Ujawnione informacje pokazują jak bardzo potrzebne są przepisy najnowszego dokumentu papieża Franciszka (motu proprio *Vos estis lux mundi*). Trzeba wyjaśnić wszystkie sprawy. Nikt w Kościele nie może uchylać się od odpowiedzialności. Musimy chronić dzieci i młodzież. Dla Kościoła nie ma innej drogi" (oświadczenie PP);
- „Jestem przekonany, że także ten film przyczyni się do jeszcze dokładniejszego przestrzegania wytycznych dotyczących ochrony dzieci i młodzieży w Kościele, jak i do wprowadzenia w życie zasad prewencji w każdej diecezji przez wszystkich księży biskupów oraz do przestrzegania przedwczoraj ogłoszonego motu proprio papieża Franciszka. (...) Z pewnością także ten film przyczyni się do jeszcze surowszego potępienia przestępstwa pedofilii, na które nie może być miejsca w Kościele. Niektóre sprawy ukazane w filmie były już znane, inne nieznanne. Te znane trzeba raz jeszcze dokładnie przeanalizować, w przypadku nieznanych należy rozpocząć procesy tak, aby dobro pokrzywdzonych było chronione przede wszystkim i nade wszystko" (oświadczenie przew. KEP);

- „Przed wszystkim musimy najpierw jeszcze raz zrobić analizę tego wszystkiego, o czym pani mówi, aktualnej sytuacji, i pokazać, jakie kroki będziemy podejmować w tej aktualnej sytuacji” (wywiad PP).

Wizyta abp. Scicluny w Polsce w czerwcu 2019 r., zdaniem abp. Polaka, ma pomóc hierarchom Kościoła skuteczniej nadzorować księży po wyrokach, „wzmocnić nadzór przez tych kuratorów, którzy będą raportować niemal codziennie do biskupa”, podnieść kompetencje instytucji kościelnych w związku z rozpatrywaniem przypadków nadużyć seksualnych, zwiększyć bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w instytucjach kościelnych (wywiad PP).

Hipotezę kierunkową H3 należy uznać za prawdziwą. Komunikat biskupów zawierał informacje dotyczące środków prewencji, które zostaną wdrożone przez instytucję kościelną na przyszłość, celem ochrony małoletnich.

Brak informacji w komunikatach biskupów na temat sposobów ukarania przestępców oraz zadośćuczynienia ofiarom (H4)

W komunikacie biskupi nie zaprezentowali sposobów ukarania przestępców oraz sposobu udzielenia pomocy ofiarom nadużyć. Nie podjęto kwestii zadośćuczynienia finansowego pokrzywdzonym przez sprawców bądź przez instytucje kościelne, do których przynależeli ci, którzy dopuścili się czynów pedofilskich. Z tego też powodu uznano hipotezę kierunkową H4 za nieprawdziwą.

W Liście KEP można jedynie odnaleźć ogólny apel dotyczący przywrócenia pokrzywdzonym przestrzeni do normalnego życia, apel o odbudowanie zaufania wobec duszpasterzy i biskupów. Biskupi proszą w liście „osoby pokrzywdzone przez duchownych, aby zgłaszały doznaną krzywdę do przełożonych kościelnych oraz do odpowiednich organów państwowych”. Hierarchowie deklarują, że we wszystkich diecezjach i wielu prowincjach kościelnych został wyznaczony delegat upoważniony do przyjmowania zgłoszeń o wykorzystaniu seksualnym małoletnich przez osobę duchowną. Do jego zadań należy także pomoc w otrzymaniu wsparcia psychologicznego, prawnego i duszpasterskiego (List KEP).

Nieskuteczna komunikacja kryzysowa (H5)

Badania opinii publicznej i wypowiedzi publicystów dowodzą, że komunikaty biskupów nie przyczyniły się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła w aspekcie kognitywnym, afektywnym i konatywnym.

W aspekcie kognitywnym należy zauważyć, że wiedza opinii publicznej na temat działań Kościoła hierarchicznego w Polsce w związku z sytuacją nadużyć niektórych duchownych wobec nieletnich jest wciąż wybrakowana, cząstkowa, a przez to naznaczona wieloma domysłami i przypuszczeniami.

Badania opinii publicznej i wypowiedzi publicystów dowodzą, że komunikaty biskupów nie przyczyniły się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła.

Opracowany w marcu 2019 r. raport Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego ujawnił jedynie 382 zgłoszone przypadki przestępstw seksualnych popełnionych na nieletnich i 625 ich ofiar, w większości chłopców, w tym 345 poniżej 15. roku życia i 280 w grupie 15–18 lat¹⁶. Komunikaty z maja 2019 r. nie wniosły nowych danych do raportu ISKK. W opinii Adama Szostkiewicza „pełny obraz skali i mechanizmów pedofilii w Kościele w Polsce raczej nie powstanie, póki sprawą nie zajmie się grupa badawcza niezależna od władz kościelnych i politycznych, a mająca mandat społeczny”. Zdaniem publicysty „Polityki”, prezentowane dane kościelne budzą wątpliwość ich wiarygodności i są nie do zweryfikowania¹⁷. Podobną opinię wyraził Tomasz Terlikowski, którego zdaniem dane zaprezentowane przez KEP są „solidnie okrojone”¹⁸. Jak zauważa publicysta katolicki, w ankietach rozsyłanych do diecezji i zgromadzeń zakonnych, „nie uwzględniono przypadków molestowania tzw. bezbronnych dorosłych, czyli na przykład kleryków molestowanych przez swoich przełożonych zakonnych czy biskupów”¹⁹. Tomasz Krzyżak podkreśla odmowną postawę biskupów, poproszonych przez Tomasza Sekielskie-

¹⁶ A. Szostkiewicz, *W sprawie pedofilii biskupi mało wiedzą, ale dużo mówią*, 14.03.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1785870,1,w-sprawie-pedofilii-biskupi-malo-wiedza-ale-duzo-mowia.read> (dostęp 10.09.2019 r.).

¹⁷ Tamże.

¹⁸ K. Kleczka, dz. cyt.; T. Terlikowski, *Ważny krok, ale to wciąż za mało [KOMENTARZ]*, 14.03.2019, https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/wazny-krok-ale-to-wciaz-za-malo-komentarz/0112ymy?utm_source=deon&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp 10.09.2019 r.).

¹⁹ Tamże.

go o wypowiedź w filmie *Tylko nie mów nikomu* na temat skali problemu pedofilii w Kościele polskim. Zdaniem publicysty, milczenie KEP rodzi nieufność i niechęć do instytucji eklezjalnej oraz przekonanie opinii publicznej, że Kościół w sprawach pedofilskich nic nie robi²⁰.

Z kolei w aspekcie afektywnym należy podkreślić nieufność Polaków wobec przekazu zakomunikowanego przez biskupów oraz niewiarę w skuteczność podejmowanych działań przez polskich biskupów. Wyniki sondażu Instytutu Badań Pollster przeprowadzonego w dniach 16–17.05.2019 na próbie 1092 dorosłych Polaków i opublikowanego na łamach „Super Expressu”, dowodzą konieczności wyjaśnienia przestępstw pedofilii wśród duchownych przez komisję niezależną od Kościoła instytucjonalnego. Na pytanie: *Czy powinna powstać niezależna od Kościoła komisja, która wyjaśniałaby przypadki molestowania seksualnego przez księży i ukrywania takich sytuacji*, 84 proc. ankietowanych odpowiedziało „tak”. „Nie” odpowiedziało 9 proc. badanych, a 7 proc. uznało, że „trudno powiedzieć”²¹. Z kolei 62 proc. badanych w tymże sondażu uważa, iż zjawiskiem powszechnym było to, że biskupi ukrywali informacje na temat molestowania seksualnego przez księży. Nie zgadza się z tym tylko 2 proc. ankietowanych – wynika z publikacji „Super Expressu”²².

Adam Szostkiewicz wskazuje podstawową trudność w możliwości powstania niezależnej od instytucji kościelnej komisji, która określiłaby skalę problemu pedofilii. Jest to sojusz polityczny biskupów z PiS²³. W opinii Tomasza Terlikowskiego, Kościół w Polsce nie jest gotowy do ujawnienia archiwów zewnętrznej instytucji, stąd apeluje o powstanie komisji wewnątrzkościelnej, która byłaby w stanie określić skalę przestępstw z lat 1945–2018. Terlikowski nie dostrzega w Kościele polskim pozytywnych wzorów i „nie ma on wrażenia, by którykolwiek Kościół lokalny był wzorem do naśladowania”²⁴.

²⁰ T. Krzyżak, *Film Sekielskiego nie jest antykościelny, chociaż takim się właśnie wydaje*, 11.05.2019, <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/komentarze/art,3632,film-sekielskiego-nie-jest-antykoscielny-chociaz-takim-sie-wlasnie-wydaje.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

²¹ PAP, *Polacy chcą komisji dla księży ws. pedofilii? SONDAŻ*, 22.05.2019, <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/598396,sondaz-polacy-komisja-ksieza-kosciol-pedofilia-molestowanie-seksualne.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

²² Tamże.

²³ A. Szostkiewicz, *Jak walczyć z pedofilią w Kościele, gdy rządzi PiS?*, 14.05.2019, <https://szostkiewicz.blog.polityka.pl/2019/05/14/jak-walczyć-z-pedofilia-w-kosciele-gdy-rzadzi-pis/> (dostęp 10.09.2019 r.).

²⁴ T. Terlikowski, *Nawet jeśli państwo powoła swoją komisję, to Kościół powinien powołać własną*, 23.05.2019, <http://wiesz.com.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-nawet-jesli-panstwo-powola-swoja-komisje-to-kosciol-powinien-powolac-wlasna/> (dostęp 10.09.2019 r.).

W aspekcie konatywnym należy zauważyć, że komunikat biskupów nie jest dostatecznie skuteczny, aby przekonać opinię publiczną do zaprezentowanych racji. Nie zawierał on szczegółowych danych dotyczących skali pedofilii w polskim Kościele. Komunikat hierarchów był raczej jedynie reakcją na film *Tylko nie mów nikomu*. Opinia publiczna domaga się od Kościoła nie komunikatów słownych czy też wielokrotnego ponawiania uczuć żalu, smutku i bólu, ale raczej czynów i decyzji wobec sprawców pedofilii i tych, którzy są współodpowiedzialni za te przestępstwa oraz poniesienia odpowiedzialności przez Kościół instytucjonalny za przestępstwa jego duchownych. Badania opinii publicznej dowodzą, że 70% Polaków jest za wypłacaniem przez Kościół odszkodowań dla ofiar księży pedofilów. Tak wynika z sondażu przeprowadzonego w dniach 17–18.05.2019 przez Instytut Badań Rynkowych i Społecznych IBRiS: 56.8% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie tak”, a 17.3% „raczej tak”. 12.8% zapytanych osób jest odmiennego zdania – 4.5% na „zdecydowanie nie” i 8.3% na „raczej nie”. 13% ankietowanych odpowiedziało „trudno powiedzieć”²⁵. W sondażu padło również pytanie, czy film dokumentalny braci Sekielskich *Tylko nie mów nikomu* będzie miał wpływ na pozycję Kościoła w Polsce, rozumianego jako wspólnota wiernych. Zaledwie 7.1% ankietowanych odpowiedziało, że produkcja pozytywnie wpłynie na Kościół – 3% osób uważa, że „zdecydowanie wzmocni”, a 4.1%, że „raczej wzmocni”. 27.8% jest zdania, że film „zdecydowanie osłabi” pozycję Kościoła. 25.3% ankietowanych odpowiedziało, że „nie wpłynie na Kościół”, a 14% zaznaczyło rubrykę „trudno powiedzieć”. Instytut pytał także o to, czy powinna powstać państwowa komisja ds. pedofilii wśród duchownych. 46.2% zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie tak”, 23.4% „raczej tak”, 10.3% „zdecydowanie nie”, 11% „raczej nie”, a 9.1% ankietowanych odpowiedziało „nie wiem”²⁶.

Przywołany we wprowadzeniu artykułu *Komunikat z badań CBOS nr 88/2019* (Reakcje opinii publicznej na informacje o przypadkach pedofilii wśród księży) dowodzi niewłaściwej reakcji polskiego Kościoła na ujawnione informacje o wykorzystywaniu seksualnym, mimo słownych komunikatów biskupów²⁷. Takiego zdania jest 51 proc. ankietowanych. 87 proc. badanych uważa, że niewystarczająca

²⁵ Odszkodowania od Kościoła dla ofiar pedofilii wśród duchownych? Sondaż IBRiS, 21.05.2019, <https://www.dziennikwschodni.pl/kraj-swiat/odszkodowania-od-kosciola-dla-ofiar-pedofilii-wsrod-duchownych-sondaz-ibris,n,1000243210.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

²⁶ Tamże.

²⁷ A. Głowacki, *Komunikat z badań CBOS nr 88/2019. Reakcje opinii publicznej na informacje o przypadkach pedofilii wśród księży*, <https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php> (dostęp 10.09.2019 r.).

reakcja Kościoła na przypadki pedofilii doprowadza do obniżenia autorytetu tej instytucji, a 58 proc. jest jednocześnie zdania, że skala pedofilii wśród księży jest znacznie większa, niżby to wynikało z ujawnionych już spraw²⁸. Sondaż CBOS podejmuje także kwestię przemilczaną w poddanych analizie dokumentach, tj. konsekwencje wobec przestępców. „91 proc. badanych uważa, że księży, którzy dopuścili się wykorzystywania seksualnego małoletnich, powinni być w każdym przypadku odsunięci od pracy z dziećmi, a 85 proc., że powinni oni także być odsunięci od publicznego sprawowania kultu. Zdecydowana większość ankietowanych (71 proc.) jest zdania, że konsekwencje przypadków wykorzystywania seksualnego dzieci przez księży powinni ponieść sami kapłani oraz ci biskupi, którzy ukrywali informacje na ten temat”²⁹.

Sondaż IBRiS, przeprowadzony dla opiniotwórczego portalu Interia.pl, zrealizowany w dniach 30.08–2.09.2019, potwierdza wyniki sondażu CBOS. Na pytanie *Jak ocenia Pan/i działania podjęte przez polski Kościół w sprawie przypadków seksualnego wykorzystywania nieletnich przez duchownych?*, 47,9 proc. badanych wskazało, że działania Kościoła są „zdecydowanie niewystarczające”. Za „raczej niewystarczające” uznało je 23,5 proc. respondentów³⁰.

Hipotezę kierunkową H5 uznano za nieprawdziwą.

Nierespektowanie zasad skutecznej komunikacji (H6)

Dotychczasowa analiza treści komunikatów biskupów polskich oraz wyniki badań opinii publicznej, jako reakcja na działania instytucji kościelnej, umożliwia dokonanie oceny respektowania przez Kościół instytucjonalny zasad skutecznej komunikacji: zasady skupienia, zasady dystansowania, zasady przejrzystości, zasady spójności, zasady wzajemności, zasady szacunku.

Biskupi polscy jedynie częściowo wyszli naprzeciw oczekiwaniom odbiorców. Owszem, wyrazili żal i ból w kontekście nadużyć seksualnych duchownych, jak również przedstawili prace dotyczące wdrożenia zasad mających chronić osoby

²⁸ *Reakcja Kościoła na ujawnione przypadki pedofilii (nie)właściwa? Sondaż CBOS*, 8.07.2019, <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/602088,sondaz-cbos-kosciol-pedofilia-reakcja-polacy-dzieci-ksiadz.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

²⁹ Tamże.

³⁰ *Polacy negatywnie o działaniach Kościoła w sprawie pedofilii. Sondaż IBRiS dla Interii*, 5.09.2019, <https://fakty.interia.pl/raporty/raport-pedofilia-w-kosciele/aktualnosci/news-polacy-negatywnie-o-dzialaniach-kosciola-w-sprawie-pedofilii,nId,3186868> (dostęp 10.09.2019 r.).

małoletnie w Kościele, to jednak brak uszczegółowionego raportu na temat skali pedofilii wśród duchownych oraz brak stanowiska biskupów w sprawie odszkodowań finansowych dla ofiar, dowodzi, że zasada skupienia nie była respektowana.

Należy zauważyć, że biskupi polscy jasno wyrazili swoje zamiary oraz czytelnie określili obszar działania, tym samym, można stwierdzić, że zasada przejrzystości była respektowana. Biskupi nie zobowiązali się do takich działań, które przerastałyby ich możliwości, i w konsekwencji, pozostałyby tylko na poziomie deklaratywnym.

Komunikaty biskupów nie pozwalają na określenie stopnia „dystansu emocjonalnego” w relacjach interpersonalnych. Wypowiedzi hierarchów wyraziły ich ból i współczucie, które zostały skierowane do wszystkich, którym zależy na tym, aby sprawy oczyszczenia Kościoła z pedofilii przebiegły jak najskuteczniej. Nie były one jednak spersonalizowane, tj. skierowane do adresatów wskazanych z imienia i nazwiska. Tym samym autorowi trudno jest określić stopień realizacji zasady dystansowania.

Biskupi respektowali zasadę spójności. Postawy i zachowania biskupów były zgodne z zamiarami wyrażonymi w deklaratywnej formie. Potwierdzają to m.in.: wdrażanie w życie zasad zawartych w dokumencie papieskim *Vos estis lux mundi*, trwanie i szkolenie delegatów KEP w Centrum Ochrony Dziecka, spotkania biskupów z ofiarami nadużyć.

Respektowanie zasady wzajemności dowodzą systematyczne spotkania biskupów z dziennikarzami, prace biura prasowego KEP i jej rzecznika, czy myśląc szerszej, przyjęta polityka informacyjna KEP, która uwzględnia zasady public relations³¹.

Biskupi traktowali adresatów komunikatów w ujęciu personalistycznym, tym samym należy stwierdzić, że zasada szacunku była respektowana. Szczególną atencją zostały obdarzone ofiary nadużyć: respektowanie ich godności oraz fundamentalnych praw człowieka.

Podsumowując, należy skonstatować, że zasada skupienia nie została przez biskupów respektowana, pozostałe zaś były respektowane. Nie można zatem mówić o prawdziwości hipotezy kierunkowej H6. Nie jest prawdą, że przekaz biskupów respektował wszystkie zasady skutecznej komunikacji, tj. zasadę skupienia, zasadę dystansowania, zasadę przejrzystości, zasadę spójności, zasadę wzajemności, zasadę szacunku.

³¹ G. Polok, A. Put, *Wykorzystanie nowych mediów przez Kościół katolicki w Polsce*, „Prace Naukowe/Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, tom „Public relations w przestrzeni publicznej” 2018, s. 86–103; K. Marcyński, *Kościół na informacyjnej autostradzie*, w: M. Przybysz, K. Marcyński (red.), *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, Warszawa 2011, s. 19–35.

Zważywszy, że hipotezy kierunkowe H2, H4, H5 i H6 były nieprawdziwe, tym samym należy uznać za fałszywą hipotezę badawczą.

Nie jest zatem prawdą, że:

„Komunikat biskupów polskich był komunikatem spójnym. W jego treści można odnaleźć: wyrażenie żalu i słowa przeprosin skierowane do ludzi świeckich za wyrządzone zło przez duchownych; zaprezentowanie skali problemu pedofilii wśród polskich duchownych; wskazanie środków prewencji, które zostaną wdrożone przez instytucję kościelną na przyszłość, celem ochrony małoletnich; sposoby ukarania przestępców oraz zadośćuczynienia ofiarom. Biskupi skutecznie zakomunikowali swoje racje w sytuacji kryzysowej i przyczynili się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła w aspekcie kognitywnym, afektywnym i konatywnym. Komunikowanie hierarchów respektowało zasadę skupienia, zasadę dystansowania, zasadę przejrzystości, zasadę spójności, zasadę wzajemności, zasadę szacunku.”

WNIOSKI

Oczekiwania opinii publicznej wobec KEP wykraczają poza sferę deklaracji słownych hierarchów. Nawet jeśli biskupi polscy wyrazili żal i przeprosili ludzi świeckich za wyrządzone zło przez duchownych, to społeczeństwo domaga się pociągnięcia do odpowiedzialności także tych przełożonych kościelnych, którzy kryli sprawców przestępstw.

Biskupi komunikowali stan organizacji kościelnej na podstawie rzeczywistych danych liczbowych, ale w podjętym studium przypadku skuteczne komunikowanie domaga się sprecyzowania rzeczywistej skali problemu pedofilii wśród osób duchownych, określenia sposobu ukarania przestępców oraz sposobu pomocy ofiarom przez instytucję kościelną. Ogólne deklaracje biskupów są niewystarczające, aby zyskać zrozumienie społeczne dla prowadzonych działań. W konsekwencji badania opinii publicznej dowodzą, że komunikaty biskupów nie przyczyniły się do budowania pozytywnego wizerunku instytucji Kościoła w aspekcie kognitywnym, afektywnym i konatywnym. Przeprowadzona analiza prowadzi do konkluzji, że komunikowanie polskich biskupów w kontekście kryzysu pedofilii nie spełniło warunków skutecznej komunikacji.

BIBLIOGRAFIA

Literatura przedmiotu

- Baer D., Bositis D., Miller R., *A Field Experimental Study of Precinct Committeeman's Canvassing Efforts in a Primary Election: Cognitive Effects*, „Annals of the International Communication Association”, nr 5 (1981), s. 651–666.
- Bositis D., Baer D., Miller R., *Cognitive information levels, voter preferences, and local partisan political activity: A field experimental study on the effects of timing and order of message presentation*, „Political Behavior”, nr 7.3 (1985), s. 266–284.
- Iwanicki J., *Wybrane innowacje kulturowe we współczesnej polskiej myśli religijnej*, „Przegląd Religioznawczy”, nr 1 (2016), s. 43–57.
- Leśniczak R., *Personalizacja wizerunku medialnego instytucjonalnego Kościoła katolickiego w kontekście nadużyć niektórych duchownych wobec nieletnich. Analiza polskich tygodników opinii (2018–2019)*, „Studia Medioznawcze”, nr 21.2 (2020), s. 554–568.
- Lisowska-Magdziarz M., *Analiza tekstu w dyskursie medialnym. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2006.
- Lisowska-Magdziarz M., *Dyskurs-semiotyka-wspólnota interpretacyjna. W stronę modelu zintegrowanego instrumentarium badań nad zawartością mediów (zaproszenie do dyskusji)*, „Global Media Journal. Polish Edition”, nr 1 (2006), [online].
- Marcyński K., *Kościół na informacyjnej autostradzie*, w: M. Przybysz, K. Marcyński (red.), *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, Warszawa 2011, s. 19–35.
- Nimmo D., Savage R., *Candidates and their images: Concepts, methods, and findings*, Santa Monica – California 1976.
- Polok G., Put A., *Wykorzystanie nowych mediów przez Kościół katolicki w Polsce*, „Prace Naukowe/Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, tom „Public relations w przestrzeni publicznej” 2018, s. 86–103.
- van Dijk T., *Discourse and Ideology*, w: T. van Dijk (red.), *Discourse studies: a multidisciplinary introduction*, Los Angeles 2011, s. 379–407.
- van Dijk T., *Structures of News in the Press*, w: T. van Dijk (red.) *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin – New York 1985, s. 69–93.
- Włodarczyk R., *Determinanty skutecznej komunikacji w modelu biznesowym B2C*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie”, nr 22 (2016), s. 274–282.

Źródła internetowe

- Antoń-Jucha A., *„Tylko nie mów nikomu” Tomasza Sekielskiego na YouTube. Film, który wstrząsnął Kościołem. Lubelskie komentarze*, 12.05.2019, <https://www.dziennikw-schodni.pl/lublin/tylko-nie-mow-nikomu-tomasza-sekielskiego-na-youtube-film-ktory-wstrzasnal-kosciolem-lubelskie-komentarze,n,1000242705.html> (dostęp 10.09.2019 r.).

- Głowacki A., *Komunikat z badań CBOS nr 88/2019. Reakcje opinii publicznej na informacje o przypadkach pedofilii wśród księży*, <https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Kłeczka K., „Franciszek złapałby się za głowę”. *Publicyści o prezentacji polskiego raportu na temat wykorzystywania seksualnego w Kościele*, 15.03.2019, <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,37655,franciszek-zlapalby-sie-za-glowe-publicysci-o-prezentacji-polskiego-raportu-na-temat-wykorzystywania-seksualnego-w-kosciele.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- „Kler” sprawił, że pobiliśmy rekord! *W 2018 roku sprzedano ponad 57 milionów biletów do kin*, 24.12.2018, <https://film.dziennik.pl/news/artykuly/587909,frekwencja-kino-wa-2018-rekord-hity.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Krzyżak T., *Film Sekielskiego nie jest antykościelny, chociaż takim się właśnie wydaje*, 11.05.2019, <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/komentarze/art,3632,film-sekielskiego-nie-jest-antykoscielny-chociaz-takim-sie-wlasnie-wyduje.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- List Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski *Wrażliwość i odpowiedzialność*, 22.05.2019, <https://ekai.pl/dokumenty/wrazliwosc-i-odpowiedzialnosc-slowo-biskupow-dowiernych/> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Lubelska debata o kondycji kościoła w Polsce. O. Ludwik Wiśniewski: „Oczekuję mocnych gestów od biskupów”, 12.05.2019, <https://www.dziennikwschodni.pl/magazyn/lubelska-debata-o-kondycji-kosciola-w-polsce-o-ludwik-wisniewski-oczekuje-mocnych-gestow-od-biskupow,n,1000242598.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Nadrowski P., *Prymas Polski: abp Głódź mógłby powiedzieć, na jakim etapie jest postępowanie, które zostało zgłoszone w filmie*, 15.05.2019, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Gosc-Radia-ZET/Gosc-Radia-ZET-Wojciech-Polak-u-Beaty-Lubeckiej.-15.05.2019> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Odszkodowania od Kościoła dla ofiar pedofilii wśród duchownych? *Sondaż IBRIS*, 21.05.2019, <https://www.dziennikwschodni.pl/kraj-swiat/odszkodowania-od-kosciola-dla-ofiar-pedofilii-wsrod-duchownych-sondaz-ibris,n,1000243210.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Oświadczenie Prymasa Polski ws. filmu Tomasza Sekielskiego, 11.05.2019, <https://ekai.pl/oswiadczenie-prymasa-polski-ws-filmu-tomasza-sekielskiego-video/> (dostęp 10.09.2019 r.).
- PAP, *Polacy chcą komisji dla księży ws. pedofilii? SONDAŻ*, 22.05.2019, <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/598396,sondaz-polacy-komisja-ksieza-kosciol-pedofilia-molestowanie-seksualne.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Polacy negatywnie o działaniach Kościoła w sprawie pedofilii. Sondaż IBRIS dla Interii*, 5.09.2019, <https://fakty.interia.pl/raporty/raport-pedofilia-w-kosciele/aktualnosci/news-polacy-negatywnie-o-dzialaniach-kosciola-w-sprawie-pedofilii,nId,3186868> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Prymas Polski o filmie T. Sekielskiego: Nie widzę w tym filmie żadnego ataku na Kościół*, <https://www.youtube.com/watch?v=umZHf0XLMVs> (dostęp 10.09.2019 r.).

- Przewodniczący KEP: Dziękuję Tomaszowi Sekielskiemu*, 11.05.2019, <https://ekai.pl/przewodniczacy-kep-dziekuje-tomaszowi-sekielskiemu/> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Raport IMM: Najbardziej opiniotwórcze media 2018 roku*, <https://www.imm.com.pl/imm-najbardziej-opiniotworcze-media-2018-roku/> (dostęp: 10.09.2019 r.).
- Reakcja Kościoła na ujawnione przypadki pedofilii (nie)właściwa? Sondaż CBOS*, 8.07.2019, <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/602088,sondaz-cbos-kosciol-pedofilia-reakcja-polacy-dzieci-ksiadz.html> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Szostkiewicz A., *Jak walczyć z pedofilią w Kościele, gdy rządzi PiS?*, 14.05.2019, <https://szostkiewicz.blog.polityka.pl/2019/05/14/jak-walczyz-z-pedofilia-w-kosciele-gdy-rzadzi-pis/> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Szostkiewicz A., *W sprawie pedofilii biskupi mało wiedzą, ale dużo mówią*, 14.03.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1785870,1,w-sprawie-pedofilii-biskupi-malo-wiedza-ale-duzo-mowia.read> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Terlikowski T., *Nawet jeśli państwo powoła swoją komisję, to Kościół powinien powołać własną*, 23.05.2019, <http://wiesz.com.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-nawet-jesli-panstwo-powola-swoja-komisje-to-kosciol-powinien-powolac-wlasna/> (dostęp 10.09.2019 r.).
- Terlikowski T., *Ważny krok, ale to wciąż za mało [KOMENTARZ]*, 14.03.2019, https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/wazny-krok-ale-to-wciaz-za-malo-komentarz/01l2ymy?utm_source=deon&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp 10.09.2019 r.).
- „Tylko nie mów nikomu” – ile wyświetleń zdobył film o pedofilii w ciągu tygodnia od premiery?*, 18.05.2019, <https://www.antyradio.pl/Film/News/Tylko-nie-mow-nikomu-ile-wyswietlen-zdobył-film-o-pedofilii-w-ciagu-tygodnia-od-premiery-31869> (dostęp 10.09.2019 r.).

Biogram

Rafał Leśniczak – doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach. Kierownik Katedry Komunikacji Społecznej, Public Relations i Nowych Mediów Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa UKSW w Warszawie. Jest autorem ponad 60 publikacji naukowych z zakresu mediów, religii i polityki. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół komunikowania politycznego, analizy wizerunku prasowego instytucji, organizacji, liderów politycznych, procesów personalizacji i mediatyzacji, public relations oraz teorii komunikowania masowego.
ORCID: 0000-0003-0099-4327

Andrzej Adamski¹, Cyprian Czernicki²

¹Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie

²Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Tematyka rozpraw doktorskich z nauk o komunikacji społecznej i mediach w Polsce po 2011 r.

**The topics of doctoral theses on the communication
and media studies in Poland since 2011**

ABSTRAKT

Celem artykułu jest zbadanie obszarów badawczych podejmowanych przez autorów rozpraw doktorskich pisanych w Polsce po 2011 r. w dyscyplinie „nauki o komunikacji społecznej i mediach” (wcześniej „nauki o mediach”).

Autorzy przeanalizowali 160 rozpraw.

Na podstawie badań stwierdzili, że najczęściej podejmowane obszary badań to: Internet i nowe media, badania zawartości mediów, historia mediów i dziennikarstwa, komunikowanie polityczne oraz public relations i marketing medialny. Autorzy dysertacji zdecydowanie częściej badają media w Polsce niż media zagraniczne. Można również mówić o specyficznym profilu badawczym poszczególnych uczelni, w których badane rozprawy powstają.

SŁOWA KLUCZOWE:

nauki o komunikacji społecznej i mediach, doktorat, badania naukowe, Polska, nauka

ABSTRACT

The aim of the article is to examine the research areas undertaken by the authors of doctoral dissertations being written in Poland after 2011 in the discipline of “communication and media studies”. (formerly “media studies”). The authors analyzed 160 dissertations. On the basis of the research, they concluded that the most common areas of research are: Internet and new media, media content research, media and journalism history, political communication and public relations and media marketing. The authors of the dissertations definitely more often study the media in Poland than foreign media. We can also talk about the specific research profile of the individual universities where the research dissertations are created.

KEYWORDS:

communication and mediastudies, doctorate, research, Poland, science

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie, jakie obszary badawcze podejmowane są przez autorów rozpraw doktorskich w dyscyplinie „nauki o komunikacji społecznej i mediach” (w latach 2011–2020: nauki o mediach). Dzięki temu autorzy chcą zbadać, czy podejmowane w ramach dyscypliny badania owocujące uzyskaniem stopnia naukowego doktora w tejże dyscyplinie pokrywają się z paradygmatem dyscypliny. W tym celu poddano analizie 160 tematów (tam, gdzie to było możliwe, również streszczeń i treści pracy), opisując je za pomocą słów kluczowych. W części teoretycznej autorzy krótko charakteryzują pole badawcze dyscypliny „nauki o komunikacji społecznej i mediach” oraz wymogi stawiane tematom rozpraw doktorskich.

1. POLE BADAWCZE DYSCYPLINY „NAUKI O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH”

W polskiej nauce formalnie dyscyplina naukowa „nauki o mediach” zaistniała 8 sierpnia 2011 r., kiedy ukazało się rozporządzenie ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Nauki o mediach przypisane zostały do dziedziny nauk społecznych. Wydarzenie to poprzedzone było dyskusją wśród naukowców zajmujących się badaniem różnych aspektów komunikacji i środków społecznego przekazu. Podstawowe wytyczne metodologiczne dla dyscypliny, tj. przedmiot, zakres, cele badań, określenie metod badawczych, związków z nowymi dyscyplinami czy specjalności naukowych zawiera opublikowany na stronach Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów dokument, stanowiący owoc pracy powołanego przez CK specjalnego zespołu¹. Wskazano w nim następujące obszary badawcze nauk o mediach: teorie komunikacji masowej, badania wpływu mediów, badania zawartości mediów, język mediów, historia mediów i dziennikarstwa, ekonomika mediów, public relations i marketing medialny, zarządzanie i logistyka medialna, estetyka mediów, komunikowanie polityczne, audytoria mediów².

¹ [brak tytułu], dokument elektroniczny pobrany ze stron ck.gov.pl, brak daty opublikowania, archiwum własne, s. 36–44.

² Tamże, s. 39–40.

Zarówno we wspomnianym dokumencie, jak i późniejszej środowiskowej dyskusji na łamach czasopism medioznawczych oraz kongresów i konferencji naukowych wskazywano na multidyscyplinarność nauk o mediach. Leżą one na styku trzech obszarów nauk: społecznych, humanistycznych i technicznych. Jest to dyscyplina eklektyczna, która korzysta z metod i narzędzi innych dyscyplin naukowych, zwłaszcza socjologii, kulturoznawstwa, ale także ekonomii, filozofii, antropologii, politologii³. Zdaniem M. Jabłonowskiego i W. Jakubowskiego, „po pierwsze – nauki o mediach sytuują się na przecięciu humanistyki i nauk społecznych [...]; po drugie – ich przedmiotem materialnym są środki społecznego komunikowania, natomiast przedmiotem formalnym jest sfera społecznego obiegu informacji; po trzecie – nauki o mediach są dyscypliną o niedookreślonym polu badawczym; po czwarte – nauki o mediach są dyscypliną o relatywnie niskiej spójności paradygmatycznej”⁴.

Nowa nazwa dyscypliny, powodująca jednocześnie poszerzenie jej obszaru badawczego, znalazła się w rozporządzeniu ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. Dotychczasowa dyscyplina „nauki o mediach” otrzymała nazwę „nauki o komunikacji społecznej i mediach”, pozostając w dziedzinie nauk społecznych. Dodanie do nazwy dyscypliny komunikacji społecznej z jednej strony poszerzyło jej dotychczasowy paradygmat, z drugiej zaś – pokrywało się z postulatami środowiska medioznawczego. Wskazywano bowiem, że przypisanie komunikacji społecznej do obszaru zainteresowań innej dyscypliny, o charakterze bardziej filozoficznym, noszącej nazwę „nauki o poznaniu i komunikacji społecznej”, nie oddaje do końca specyfiki i przedmiotu materialnego i formalnego nauk o mediach. Obecnie obowiązujące rozporządzenie ministra zredukowało liczbę dyscyplin, w skład dyscypliny „nauki o komunikacji społecznej i mediach” weszły trzy dotychczas odrębne dyscypliny: „nauki o mediach”; „nauki o poznaniu i komunikacji społecznej” oraz „bibliologia i informatologia”. Można zatem mówić o kolejnym poszerzeniu pola badawczego (lub wyraźniejszym poprowadzeniu jego granic) na obszary związane z szeroko pojętą

³ Por. A. Adamski, Książdz profesor Antoni Lewek (1940–2010) i jego zasługi dla edukacji medialnej, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2012 nr 1, s. 118–128.

⁴ M. Jabłonowski, W. Jakubowski, *Status teoretyczny nauk o mediach – kilka uwag do dyskusji*, „Studia Medioznawcze” 2014 nr 4(59), s. 15.

komunikacją społeczną i jej procesami oraz zagadnienia związane z przepływem informacji, zarządzaniem informacją oraz zdobywaniem, weryfikacją i bezpieczeństwem informacji.

Tym niemniej aktualne są uwagi Jabłonowskiego i Jakubowskiego co do relatywnie niskiej spójności paradygmatycznej dyscypliny. Świadczy o tym (ciągle dyskutowana i poszerzana) lista obszarów badawczych (czasem określanych w środowiskowych dyskusjach również jako subdyscypliny lub specjalności – nie ma jeszcze w tym zakresie wspólnego stanowiska całego środowiska medioznawców) nauk o komunikacji społecznej i mediach. Wśród nich najczęściej wymieniane to: historia mediów i dziennikarstwa, etyka mediów, prawo mediów, edukacja medialna, teoria i praktyka argumentacji, technologie medialne, teologia mediów i komunikacji (zwana też teologią środków społecznego przekazu), komunikacja intra- i interkulturowa, komunikacja polityczna, komunikacja społeczna (w tym również badanie samego procesu komunikacji, teorie komunikacji społecznej oraz procesy mediatyzacji różnych obszarów życia), badania zawartości mediów, teoria i praktyka badań nad doktrynami i systemami medialnymi (w tym badania segmentacji rynku mediów), językowe aspekty funkcjonowania mediów, genealogia dziennikarska, socjologia mediów i zawodu dziennikarza, ekonomika mediów, public relations i marketing medialny, psychologia mediów, zarządzanie i logistyka medialna, zarządzanie informacją (w tym bezpieczeństwo informacji), komunikacja wizualna i estetyka mediów, Internet i nowe media. Powyższa lista potwierdza silne współprzenikanie nauk o komunikacji społecznej i mediach z innymi dyscyplinami naukowymi, takimi jak filozofia, prawo, historia, socjologia, pedagogika, teologia, nauki techniczne, nauki o zarządzaniu, ekonomia, językoznawstwo, literaturoznawstwo, nauki o kulturze i religii etc. Tak długa lista warunkuje również instrumentarium badawcze dyscypliny, stosownie do szczegółowego przedmiotu badań i jego zakresu.

2. WYMOGI STAWIANE ROZPRAWOM DOKTORSKIM W ŚWIECIE PRAWA POLSKIEGO

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że ani przepisy ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późn. zmianami), ani też obecnie obowiązującej ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U.

2018 poz. 1668) nie precyzują wymagań wobec samego tematu⁵ rozprawy doktorskiej. Art. 13, ust. 1 ustawy z 2003 r. określa jedynie, że dysertacja doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Podobnie stanowi art. 187, ust. 1 i 2 ustawy z 2018 r.⁶ Zatem wymagania stawiane tematowi rozprawy oparte są na powszechnie przyjętych zasadach metodologicznych. Temat rozprawy doktorskiej zatem powinien być:

A. Odpowiedni do dezyderatów istniejących w danej dziedzinie wiedzy, czyli podjąć zagadnienie, które na badanym odcinku danej dyscypliny naukowej może być przedstawione w nowy sposób i stanowi problem domagający się rozstrzygnięcia;

B. Odpowiedni do możliwości i zainteresowań studenta, bliski jego zainteresowaniom; podjęte zagadnienie nie powinno przekraczać możliwości piszącego;

C. Oparty na wszystkich wymaganych do rozwiązania problemu, źródłach i opracowaniach;

D. Oryginalny: tematem pracy nie powinien być problem, który został w pełni rozwiązany, ani zagadnienie, które zostało wyczerpująco omówione. Temat oryginalny albo jest nowy sam w sobie (np. dotyczy nieopracowanego autora, odkrytych pism, czy nierozwiązanego problemu), albo nowe jest rozwiązanie, gdyż dotychczasowe rozwiązania były niewłaściwe lub kontrowersyjne;

E. Właściwie postawiony. Oznacza to, że ma jasno określić problem / zagadnienie, skonkretyzować główną tezę i jasno sygnalizować cel pracy. Oznacza to również, że powinien być konkretny, niezbyt abstrakcyjny. Na tyle krótki, by nie zaciemnić głównego problemu pracy i na tyle doprecyzowany, by nie pozostawić wątpliwości co do głównego problemu badawczego;

⁵ Temat rozprawy zazwyczaj jest utożsamiany z tytułem, choć w sensie ścisłym tytuł rozprawy jest pochodną tematu i jego najkrótszym (choć maksymalnie jasnym i precyzyjnym) streszczeniem.

⁶ „1. Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. 2. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne”.

F. Zawężony. Postulat ten dotyczy bazy źródłowej – jej wielkości i dostępności. Odnosi się również do spodziewanych efektów badań i końcowych rozmiarów dysertacji⁷. Zdaniem Umberto Eco: „Im bardziej ograniczony jest zakres tematyczny, tym lepiej się pracuje i tym pewniejszy jest grunt. Praca monograficzna jest bardziej godna polecenia od pracy przeglądowej”⁸.

3. METODOLOGIA I OPIS BADAŃ WŁASNYCH

Dla potrzeb niniejszego artykułu autorzy poddali analizie 164 tematy rozpraw doktorskich, obronione w latach 2013–2020 na polskich uczelniach, których jednostki uzyskały uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie „nauki o mediach” (obecnie: nauki o komunikacji społecznej i mediach)⁹. Trzeba jednak pamiętać, że zanim nauki o mediach stały się samodzielną dyscypliną naukową, badania mediów podejmowane były w ramach innych dyscyplin naukowych: nauk o polityce, historii, pedagogiki, kulturoznawstwa, filologii, prawa, językoznawstwa, filozofii, socjologii, teologii i innych¹⁰. Niniejszy artykuł nie sięga wstecz, do badań nad mediami i komunikacją podejmowanych w ramach innych dyscyplin naukowych¹¹ – jest próbą pokazania, w jakie zagadnienia

⁷ Por. H. Seweryniak, M. Robak, K. Sitkowska, *Kultura-Media-Teologia. Metodyka pisania prac dyplomowych*, Płock 2013, s. 73–77; Cz. Sikorski, *Krótki przewodnik dla doktorantów Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2016, s. 9–11.

⁸ Cyt. za: H. Seweryniak, M. Robak, K. Sitkowska, *Kultura-Media-Teologia. Metodyka pisania prac dyplomowych*, Płock 2013, s. 77.

⁹ Nową nazwę dyscypliny wprowadza Rozporządzenie ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. 2018, poz. 1818). Z dniem 1 października 2018 r. w skład dyscypliny „nauki o komunikacji społecznej i mediach” weszły również dotychczas samodzielne dyscypliny „bibliologia i informatologia” oraz „nauki o poznaniu i komunikacji społecznej”. Przewody doktorskie wszczęte przed 30 kwietnia 2019 r. w nieistniejących już dyscyplinach są kontynuowane, z tym że stopień doktora nadawany jest w dyscyplinach określonych w rozporządzeniu z 2018 r. (por. art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1669 z późn. zm.). Zmienia to znacząco (poszerza) obszar badawczy dyscypliny.

¹⁰ Ze względu na to, że nazwy dyscyplin naukowych w Polsce zmieniały się, podajemy je w wersji nieoficjalnej, lecz używanej przez większość naukowców w rozmowach i dyskusjach.

¹¹ Trzeba pamiętać, że usamodzielnienie nauk o mediach nie wyhamowało całkowicie podejmowania zagadnień medioznawczych w ramach innych dyscyplin naukowych – zwłaszcza na uczelniach, które nie uzyskały uprawnień nadawania stopnia naukowego doktora z nauk o komunikacji społecznej i mediach.

i obszary badawcze najchętniej wchodził doktoranci, którzy otrzymali lub chcą otrzymać stopień naukowy doktora z nauk o komunikacji społecznej i mediach. Tym niemniej autorzy uznali za celowe podanie kilkunastu przykładów tematów medioznawczych, podjętych przez doktorantów w ramach innych dyscyplin naukowych – znajdują się one w Aneksie nr 1 na końcu artykułu.

Ustalenie pełnej bazy podejmowanych tematów nie było zadaniem łatwym. Głównym źródłem tematów już obronionych były bazy na stronie Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów oraz serwisu www.nauka-polska.pl, a także strony jednostek organizacyjnych uczelni nadających tytuły¹². Należy jednak odnotować szereg trudności: nie wszystkie tematy znajdują się w ww. bazach, zaś w niektórych przypadkach sprawę utrudniała reorganizacja struktur uczelni i zmiany nazw jednostek organizacyjnych nadających stopień. Co do przewodów otwartych, lecz niezakończonych, autorzy dotarli do ich wykazu na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie. W badaniu tematy zakończone i niezakończone nie są wyodrębnione¹³.

Do tematów poszczególnych rozpraw autorzy przypisali od 1 do 5 słów kluczowych, będących rozszerzeniem listy obszarów badawczych w ramach dyscypliny „nauki o komunikacji społecznej i mediach”. Dokonali tego na podstawie analizy nie tylko samego tematu, ale również dostępnych streszczeń rozprawy, spisu treści samej treści rozprawy.

¹² Pierwszą jednostką organizacyjną w Polsce, która uzyskała uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie „nauki o mediach” był Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego – obecnie uprawnienia te przejął utworzony w 2016 r. Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii. Kolejnymi uczelniami, których jednostki organizacyjne uzyskały takie uprawnienia były Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Uniwersytet Jagielloński. Obecnie uprawnienia takie posiada 10 uczelni.

¹³ Według przepisów wynikających z ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki temat rozprawy doktorskiej zatwierdzany był przez Radę jednostki naukowej przeprowadzającej przewód doktorski. Z reguły dokonywało się to po uprzednim zapoznaniu się przez członków Rady z koncepcją pracy, obejmującą także uzasadnienie aktualności i ważności tematu, jak również omówienie proponowanych badań. W ustawie z 2018 r. procedura przebiega inaczej i nie przewiduje sytuacji, określanej mianem „otwarcia przewodu doktorskiego”.

Tabela 1. Przypisanie słów kluczowych do tematów rozpraw doktorskich z nauk o komunikacji społecznej i mediach – suma tematów ze wszystkich uczelni (164)

Słowo kluczowe – obszar badań	Liczba przypisanych tematów
Internet i nowe media	58
Badania zawartości mediów	57
Media w Polsce	41
Historia mediów i dziennikarstwa	33
Komunikowanie polityczne	29
Public relations i marketing medialny	25
Wpływ mediów	24
Rynek mediów	22
Badanie procesów komunikacji	19
Media zagraniczne	18
Komunikowanie biznesowe	15
Teoria i praktyka badań nad doktrynami i systemami medialnymi	15
Media lokalne	9
Zawód dziennikarza:	9
Komunikacja społeczna – procesy mediatyzacji	9
Edukacja medialna	7
Genologia dziennikarska	5
Językowe aspekty funkcjonowania mediów	5
Etyka mediów	4
Prawo mediów	4
Teologia mediów i komunikacji	2

Źródło: Opracowanie własne.

Zdecydowanie najczęściej podejmowany obszar badawczy dotyczy Internetu i nowych mediów (co w dobie cyfryzacji nie powinno dziwić). Jest to chyba najbardziej dynamicznie rozwijający się obszar badawczy, dostarczający badaczom stale nowych wyzwań i inspiracji. Z drugiej jednak strony cieszy fakt, że znaczna część

podejmowanych tematów dotyczy klasycznego nurtu badań medioznawczych, tj. badań zawartości mediów (przy pomocy klasycznych metod krytycznej analizy dyskursu, analizy treści oraz analizy zawartości), badań rynków medialnych oraz historii mediów i dziennikarstwa. Dla dyscypliny „nauki o komunikacji społecznej i mediach” jest to wyraz spójności metodologicznej. Badania treści przekazów medialnych są nadal jednym z najbardziej istotnych obszarów nadawczych nauk o komunikacji społecznej i mediach – bez względu na to, czy przedmiotem badań są przekazy aktualne, czy też historyczne. Denis McQuail wymienia następujące przesłanki, które uzasadniają istotność takowych badań:

- opis i porównanie produktów medialnych,
- porównanie mediów z „rzeczywistością społeczną”,
- treść przekazu jako odzwierciedlenie wartości oraz przekonań kulturowych i społecznych,
- formułowanie hipotez na temat funkcji i oddziaływania komunikacji masowej,
- ewaluacja działalności mediów,
- badania nad stronniczością mediów,
- analiza widowni oraz kwestie związane z analizą rozwoju i przekształceń gatunków dziennikarskich, dyskursu medialnego, narracji i innych podobnych zjawisk¹⁴.

Są to kwestie niesłychanie istotne dla lepszego zrozumienia modeli kształtowania się opinii publicznej, oddziaływania na kształtowanie poglądów i osobowości, możliwości sterowania opinią, wykorzystania informacji jako narzędzi walki politycznej czy marketingowej – a to wszystko ma bezpośredni wpływ na funkcjonowanie społeczeństw i jednostek.

W przypadku badań historycznych dochodzą również inne motywy. Przekaz medialny ze swej natury jest ulotny, zwłaszcza w przypadku mediów audiowizualnych. W przypadku drukowanych gazet i czasopism przekaz ów jest utrwalony, ale w świadomości społecznej żyje dość krótko. Jednak specyfiką mediów drukowanych jest możliwość powracania do nich – zwłaszcza, gdy coraz łatwiej o dostęp do zdigitalizowanych wersji tekstów dzięki bibliotekom cyfrowym. Nierzadko są to teksty bardzo wartościowe i dzięki analizie treści czy krytycznej analizie dyskursu nawet niszowych tytułów, uzyskujemy kompendium wiedzy w nich

¹⁴ D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2008, s. 337–339.

zawartej – nierzadko cennej, wręcz unikalnej, pozwalającej nam lepiej zrozumieć procesy społeczne, reakcje odbiorców czy też kierunki przemian w otaczającym nas świecie. ((gdzie w dyskursie zawartym w obrębie danej gazety można badać procesy społeczne, redakcje odbiorców itp.,) Badania te zazwyczaj osadzone są w szerszym kontekście historycznym, społecznym czy kulturowym, co pozwala nadać im wymiar uniwersalny. Połączenie nauk o mediach z bibliologią i informatologią jeszcze mocniej sankcjonuje obszar badań historyczno-medialnych jako ważny i doniosły naukowo. Daje się również zauważyć, że autorzy chętniej przedmiotem swych badań czynią media w Polsce niż media zagraniczne, choć dysproporcja ta nie jest tak wielka, jak mogłoby się wydawać. (41:18). Z kolei do najmniej popularnych zagadnień należą: teologia mediów i komunikacji, etyka mediów, prawo mediów. Niepokoić może niska liczba tematów z zakresu edukacji medialnej (z czego większość – 6/7 – realizowana jest w tej samej uczelni).

Warto również przyjrzeć się temu, jak rozkładają się proporcje w ramach poszczególnych uczelni:

Tabela 2. Przypisanie słów kluczowych do tematów rozpraw doktorskich z nauk o komunikacji społecznej i mediach – Uniwersytet Warszawski¹⁵ – 46 tematów (obronionych)

Słowo kluczowe – obszar badań	Liczba przypisanych tematów
Badania zawartości mediów	16
Historia mediów i dziennikarstwa	13
Internet i nowe media	11
Media zagraniczne	11
Media w Polsce	11
Komunikowanie polityczne	10
Teoria i praktyka badań nad doktrynami i systemami medialnymi	7
Wpływ mediów	5
Badanie procesów komunikacji	5
Media lokalne	5

¹⁵ Autorzy podają jedynie nazwę uczelni, ponieważ w niektórych przypadkach zmieniały się nazwy jednostek organizacyjnych, posiadających uprawnienia.

Etyka mediów	3
Public relations i marketing medialny	3
Genologia dziennikarska	3
Rynek mediów	2
Komunikowanie biznesowe	2
Zawód dziennikarza:	2
Językowe aspekty funkcjonowania mediów	2
Komunikacja społeczna – procesy mediatyzacji	1
Prawo mediów	1
Edukacja medialna	1
Teologia mediów i komunikacji	0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3. Przypisanie słów kluczowych do tematów rozpraw doktorskich z nauk o komunikacji społecznej i mediach – Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej – 13 tematów (obronionych)

Słowo kluczowe – obszar badań	Liczba przypisanych tematów
Badania zawartości mediów	7
Media w Polsce	5
Historia mediów i dziennikarstwa	4
Internet i nowe media	3
Zawód dziennikarza:	2
Komunikowanie polityczne	2
Badanie procesów komunikacji	2
Media zagraniczne	1
Public relations i marketing medialny	1
Teologia mediów i komunikacji	1
Komunikowanie biznesowe	0
Rynek mediów	0
Wpływ mediów	0

Edukacja medialna	0
Teoria i praktyka badań nad doktrynami i systemami medialnymi	0
Komunikacja społeczna – procesy mediatyzacji	0
Genologia dziennikarska	0
Prawo mediów	0
Socjologia mediów	0
Językowe aspekty funkcjonowania mediów	0
Media lokalne	0
Etyka mediów	0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4. Przypisanie słów kluczowych do tematów rozpraw doktorskich z nauk o komunikacji społecznej i mediach – Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie – 58 tematów – obronione plus otwarte przewody

Słowo kluczowe – obszar badań	Liczba przypisanych tematów
Internet i nowe media	25
Badania zawartości mediów	21
Media w Polsce	15
Public relations i marketing medialny	14
Rynek mediów	13 (prasa – 10, radio – 2, telewizja – 1)
Historia mediów i dziennikarstwa	12
Wpływ mediów	12
Komunikowanie biznesowe	9
Komunikowanie polityczne	7
Edukacja medialna	6
Badanie procesów komunikacji	6
Teoria i praktyka badań nad doktrynami i systemami medialnymi	5
Komunikacja społeczna – procesy mediatyzacji	4

Prawo mediów	2
Genologia dziennikarska	1
Teologia mediów i komunikacji	1
Językowe aspekty funkcjonowania mediów	1
Socjologia mediów	0
Zawód dziennikarza:	0
Media zagraniczne	2
Media lokalne	2
Etyka mediów	0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5. Przypisanie słów kluczowych do tematów rozpraw doktorskich z nauk o komunikacji społecznej i mediach – Uniwersytet Jagielloński – 43 tematy – obronione plus otwarte przewody

Słowo kluczowe – obszar badań	Liczba przypisanych tematów
Internet i nowe media	17
Badania zawartości mediów	13
Komunikowanie polityczne	10
Media w Polsce	10
Rynek mediów	7
Wpływ mediów	7
Public relations i marketing medialny	6
Badanie procesów komunikacji	6
Historia mediów i dziennikarstwa	4
Komunikowanie biznesowe	4
Zawód dziennikarza:	4
Media zagraniczne	4
Komunikacja społeczna – procesy mediatyzacji	3
Teoria i praktyka badań nad doktrynami i systemami medialnymi	2
Media lokalne	2

Językowe aspekty funkcjonowania mediów	2
Genologia dziennikarska	1
Etyka mediów	1
Prawo mediów	1
Teologia mediów i komunikacji	0
Socjologia mediów	0
Edukacja medialna	0

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie powyższych zestawień widać, iż każda jednostka naukowa ma swoją specyfikę metodologiczną, widoczną w podejmowanych obszarach badawczych, a czasem sposobie formułowania tematów. Pewna grupa obszarów badawczych jest wspólna dla wszystkich, tym niemniej da się również zauważyć „specjalizacja” niektórych uczelni w pewnych grupach tematów (np. media zagraniczne w przypadku Uniwersytetu Warszawskiego czy public relations i marketing medialny oraz edukacja medialna w przypadku rzeszowskiego WSiIZ-u. Tym niemniej najbardziej popularne słowa kluczowe (Internet i nowe media, badania zawartości mediów, historia mediów i dziennikarstwa, badania zawartości mediów) mają nieodmiennie wysoką pozycję w przypadku wszystkich uczelni. Można zatem mówić o pewnych widocznych ogólnopolskich trendach w obszarach badań podejmowanych przez polskich medioznawców. Niewątpliwie ciekawe byłoby prześledzenie, jak owo spektrum tematów zmieniało się w czasie – tu jednak konieczne byłoby sięgnięcie do analizy wszystkich tematów rozpraw doktorskich, których autorzy badali media – także w ramach innych dyscyplin naukowych i również wtedy, gdy nauki o mediach jeszcze formalnie nie istniały na polskiej scenie naukowej.

ANEKS 1

Przykłady tematów rozpraw doktorskich o tematyce medialnej w ramach dyscyplin naukowych innych niż nauki o komunikacji społecznej i mediach.

Uniwersytet Wrocławski:

- Dyskursywny profil słuchacza Pierwszego Programu Polskiego Radia;
- Dziennikarze i ich problemy zawodowe w czasopiśmie „Press” (1996–2006);

Uniwersytet w Białymstoku:

- Role społeczne kobiet w świetle periodyku „Kobieta i Życie” na tle rzeczywistości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1970–1989;

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy:

- Rozmowa handlowa na bazarze miejskim w ujęciu tekstologiczno-komunikacyjnym;

Uniwersytet Łódzki:

- Strony internetowe polskich uczelni niepublicznych jako medium językowej autoprezentacji;
- Ekspresywność nagłówków w „Gazecie Wyborczej”;
- „Przekrój” - historia i współczesność;
- Literatura w „Tygodniku Powszechnym” w latach 1945–2005;
- Publicystyka prasowa Andrzeja Szczypiorskiego.

Inne uczelnie:

- Serwis światowy BBC. Historia, organizacja, działanie;
- Stosunek Kościoła Katolickiego do środków społecznego przekazu. Rys historyczny i próba interpretacji;
- Internet jako współczesna forma lokalnej Agory. Oficjalne witryny internetowe gmin województwa świętokrzyskiego jako miejsce realizacji obywatelskiego prawa do informacji;
- Deutsche Welle w systemie medialnym Republiki Federalnej Niemiec;
- Misja regionalnej telewizji publicznej na przykładzie programu TVP Katowice Klub Globtrotera;
- Między polityką a kulturą. „Kuźnica” katowicka w latach 1935–1939.
- Bł. ks. Ignacy Kłopotowski (1866–1931) jako dziennikarz, redaktor i teoretyk mediów.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Rozporządzenie ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. 2018, poz. 1818).

Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późn. zmianami).

Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1669 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668).

Opracowania

[*brak tytułu*], dokument elektroniczny pobrany ze stron ck.gov.pl, brak daty opublikowania, archiwum własne, s. 36–44.

Adamski A., *Ksiądz profesor Antoni Lewek (1940–2010) i jego zasługi dla edukacji medialnej*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2012 nr 1, s. 118–128.

Jabłonowski M., Jakubowski W., *Status teoretyczny nauk o mediach – kilka uwag do dyskusji*, „Studia Medioznawcze” 2014 nr 4(59).

McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2008.

Seweryniak H., Robak M., Sitkowska K., *Kultura-Media-Teologia. Metodyka pisania prac dyplomowych*, Płock 2013.

Sikorski Cz., *Krótki przewodnik dla doktorantów Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2016.

Biogram

dr hab. Andrzej Adamski, prof. WSiIZ. (ur. 1973) – medioznawca z wieloletnim doświadczeniem dziennikarza i publicysty. Profesor nadzwyczajny w Katedrze Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej w Kolegium Mediów i Komunikacji Społecznej w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, kierownik Katedry Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się głównie wokół zjawiska mediatyzacji, komunikacji cyfrowej, teologii mediów i komunikacji oraz historii mediów i prasy dla dzieci. Laureat prestiżowego stypendium Award of Bogliasco Fellowship, przyznawanego przez amerykańsko-włoską Fundację Bogliasco osobom z wybitnym dorobkiem w dziedzinie nauki i sztuki – więcej www.bfn.org. W latach 2016–2017 zrealizował staż naukowo-badawczy w Słowackiej Akademii Nauk w ramach programu Visegrad Scholarship Program, realizując projekt badawczy pt. *The Interfaces of the Science in Post-Digital Age. The Mediatization of the Science*.

ORCID: 0000-0002-4075-4224

Cyprian Czernicki – student filozofii z komunikacją społeczną na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Interesuje się logiką formalną, popkulturą oraz historią filozofii.

ORCID: 0000-0002-6604-4722

TEOLOGIA MEDIÓW

KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA 42/2020

Wojciech Misztal

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Powszechne oddziaływanie: przekaz medialny i pierwsze papieskie orędzie radiowe

Common impact: media message and the first pope's radio message

ABSTRAKT

Opracowanie dotyczy kwestii, w jaki sposób pierwsze papieskie orędzie radiowe z 1931 r. pozwala interpretować zakres oddziaływania przekazu medialnego. Ówczesne możliwości co do nadawania i odbioru tego przekazu były daleko mniejsze niż obecne. Świat nie jest też jeszcze postrzegany przez pryzmat globalizacji. Tymczasem Pius XI zwraca się nie tylko do wszystkich katolików, ale nawet do wszystkich ludzi. Tego typu rozumienie tego, kto jest adresatem przekazu medialnego współcześnie nie dziwi, jednak papież jako jego adresatów wymienia także wszystkie stworzenia, w tym świat nadprzyrodzony i nawet samego Boga. W opracowaniu zwraca się uwagę również na to, jak Pius XI przedstawia pochodzenie przekazu medialnego: otóż zawdzięczamy go ludziom, jednak i Bogu. W takim razie pierwsze papieskie orędzie radiowe wskazuje, iż mamy do czynienia z oddziaływaniem więcej niż globalnym, bo uniwersalnym. Celem artykułu jest zachęcenie do dalszej refleksji, czy takie spojrzenie teologiczne na przekaz radiowy można i należy odnieść do przekazu medialnego jako takiego, a jeśli tak, to co z niego wynika dla szeroko rozumianych mediów, ich twórców i odbiorców. Wniosek, jaki się tu nasuwa, jest następujący: zamiast ograniczenia się do dostrzegania wyłącznie

globalnej wioski oraz iluzji, jakoby była ona wszystkim, mamy propozycję *universitas*, spojrzenia i zaangażowania całościowego stanowiącego organiczne jedno z troskliwym uwzględnianiem nawet szczegółów.

SŁOWA KLUCZOWE:

chrześcijaństwo, duchowość, ekologia, komunikacja społeczna, Kościół katolicki, mass media, Pius XI, teologia, życie społeczne

ABSTRACT

The article brings up the problem of how the first pope's radio message from the 12th of February 1931 allows to define the scope of impact involving media message. At the time, possibilities of sending and receiving this message are far more limited than nowadays. The world is not seen through globalization yet. Meanwhile, Pope Pius XI addresses not only all Catholics, but all people. This kind of understanding who the recipient of media message is does not come across as surprising nowadays. However, among his recipients, the Pope enumerates also all creatures, including the supernatural world and even God Himself. Secondly, the study draws attention to the way Pius XI presents the origin of media message: undoubtedly, we owe it to people, but first to God Himself. Hence, the Pope indicates that through radio message one deals with the impact which is not merely

global, but universal. The purpose of the article is to encourage further reflection on whether such a theological view on radio message can and should be referred to media message per se and, if so, what results for broadly understood media along with their creators and recipients it can produce. Thus, the following conclusion can be drawn: instead of restricting oneself to perceiving

nothing more than the global village, as if it were everything, one proposes universitas, a holistic view and involvement that constitute an organic one with a meticulous concern even for details.

KEYWORDS:

Catholic Church, Christianity, ecology, mass media, Pius XI, social life, spirituality, theology

WSTĘP

Wyemitowane 12 lutego 1931 r. pierwsze papieskie orędzie radiowe obecnie należy do tekstów mało znanych. Być może wynika to np. z narastania w latach trzydziestych ubiegłego stulecia poważnych problemów (np. kryzysu gospodarczego, dużego znaczenia reżimów totalitarnych, następnie II wojny światowej wraz z jej konsekwencjami). Nie bez znaczenia wydaje się też być bieg historii mediów. Na początku lat trzydziestych prym wiedzie prasa, nie zaś radio. Po wojnie natomiast szybko wśród mass mediów wybije się telewizja. Niniejsze opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy przez pierwsze papieskie orędzie radiowe Pius XI dzieli się takim rozumieniem przekazu medialnego, które nadal pozostaje aktualne i ważne. Spośród możliwości, jakie pojawiają się, wybrana została kwestia zasięgu oddziaływania, a dokładnie, kto jest adresatem i skąd bierze się przekaz medialny (taka kolejność przedstawia się jako lepiej oddająca rozłożenie akcentów w orędziu). Ukierunkowanie i pochodzenie przekazu medialnego z niejednego powodu mogą być rozumiane jako tak oczywiste, że nie warto poświęcać im uwagi. Pierwszym impulsem dla zaproponowanego w niniejszym opracowaniu podejścia stał się tytuł, pod którym wskazane orędzie zostało udostępnione na portalu watykańskim. Informuje on, iż jego adresatami są nie tylko katolicy, ale wszyscy ludzie. Obecnie takie podejście chyba nikogo by nie zaskoczyło. Jednak tytuł informuje, że adresatami są również wszystkie inne byty stworzone. Więcej: tytuł drugiego akapitu orędzia jako adresata wskazuje samego Boga¹. Czy w ta-

¹ Pius XI, *Il primo radiomessaggio a tutte le genti e ad ogni creatura*, La Santa Sede 12.02.1931, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19310212_radiomessage.html (dostęp 08.07.2017). Numeracja w przypadku dokumentów kościelnych pochodzi z nich lub wskazuje na kolejność akapitów.

kim razie bardzo śmiało papież Pius XI sugeruje, by przesłanie medialne rozumieć jako posiadające zasięg nie tylko globalny², ale nawet uniwersalny? Co to oznacza dla mediów, ich twórców, odbiorców, użytkowników? Ponieważ orędzie zostało przygotowane i ogłoszone po łacinie, za zasadniczy punkt odniesienia dla niniejszego opracowania została przyjęta jego oficjalna wersja opublikowana w tym języku w „Acta Apostolicae Sedis”³.

² W takim kierunku, jednakże wskazując wyłącznie na ludzi, śmiało prowadzi A. Spadaro, *Pio XI: il Papa che aveva intuito la dinamica dei social network*, Cyberteologia (brak daty opubl.), <http://www.cyberteologia.it/2011/11/pio-xi-il-papa-che-aveva-intuito-la-dinamica-dei-social-network/> (dostęp 24.03.2018): „Co intuicja dostrzega «wewnątrz» tych słów? Otóż to, że Pius XI miał na myśli wspólnoty wirtualne powstałe i żyjące dzięki technologii... Faktycznie (...) Radio Watykańskie pretenduje, powiedzmy, by mówić do serca, do osób, wyobrażając sobie właśnie «jedną rodzinę». A więc oddając medium globalne w służbę relacjom, nie zaś propagandzie, treści. (...) treści są ukierunkowane na związek. Dzisiaj jest to właśnie logiką sieci społecznościowych, które komunikując zawartości, umacniają związki. Pius XI, myśląc o radio miał na uwadze prawdopodobnie pewną sieć społecznościową, ponieważ pod uwagę brał bardziej model relacji rzeczywistych niż model wyłącznie przekazu radiowego. W ten sposób, między innymi, wskazał drogę, jak rozumieć sens radia w naszych czasach”.

³ Pius XI, *Nuntium radiophonicum die XII februarii MDCCCCXXI*, „Acta Apostolicae Sedis” 1931, nr 3, s. 65–70. Orędzie to znane też jest pod tytułem „Qui arcano Dei” (zob. np. <http://www.vatican.va/content/pius-xi/it/speeches.index.1.html>, dostęp 12.03.2020). Na temat okoliczności powstania i ogłoszenia tego orędzia zob. np.: F. Bea, *Qui radio vaticana. Mezzo secolo della radio del papa*, Roma 1981, s. 11n; W. Misztal, *Bóg odbiorcą przekazu medialnego: mass media w świetle pierwszego papieskiego orędzia radiowego z 1931 r.*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2018 nr 17, s. 133–154; M.J. Matelski, *Vatican Radio: Propagation by the Airwaves*, Westport 1995, s. 11n; R. Perin, *Vatican Radio and Modern Propaganda. A Case Study*, w: G. Vian (red.), *Le pontificat romain dans l'époque contemporaine. The Papacy in the Contemporary Age*, Venezia 2018, s. 67n; J. Pollard, *Electronic Pastors: Radio, Cinema, and Television from Pius XI to John XXIII*, w: J. Corkery, T. Worcester (red.), *The Papacy since 1500. From Italian Prince to Universal Pastor*, Cambridge 2010, s. 182n; A. Spadaro, *Cyberteologia. Chrześcijaństwo w dobie Internetu*, Kraków 2013, s. 135n; F.J. Cabasés, *Cronistoria documentata e contestualizzata della radio vaticana. I primi ottanta anni dell'emittente pontificia. Pontificato di Pio XI fondatore e primo papa della Radio Vaticana. 6 feb. 1922 – 10 feb. 1939*, Radio Vaticana. La voce del papa e della Chiesa in dialogo con il mondo, <http://www.radiovaticana.va/it1/cronistoria.asp?pag=2> (dostęp: 01.11.2017); S. Carmignani Caridi, *Significato e portata dell'art. 11 del Trattato lateranense*, w: C.M. Giuseppe Dalla Torre (red.), *Radio vaticana e ordinamento italiano: atti del Seminario di studi*, Roma 26 aprile 2004, Torino 2005, s. 1n. K. Pokorna-Ignatowicz pisze, że ostatecznie Pius XI „okazał się wielkim entuzjastą radia” (*Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*, Kraków 2002, s. 34).

1. ADRESACI PRZEKAZU: BÓG I ŚWIAT NADPRZYRODZONY

Stwierdzenie, że Bóg i świat nadprzyrodzony są adresatami przekazu medialnego, z niejednego powodu może zaskakiwać. Nawet przedstawia się jako bardzo oryginalne i unikatowe. Może też być różnie traktowane: np. w znaczeniu, że tekst został mylnie zinterpretowany. Tymczasem chrześcijaństwo od wieków posługuje się np. przedstawieniem oka w trójkącie, którego dwa równe co do długości ramiona zbiegają u góry, zaś wewnątrz umieszczone jest właśnie widzące oko. W ten sposób wskazywano na Boga jako Tego, który wszystko dostrzega, by otaczać opieką. Przesłanie jest następujące: wszystkie informacje do Niego dochodzą, On je wszystkie odbiera i doskonale radzi sobie z nimi, korzysta z nich⁴. Jeśli interpretacja, wg której Bóg i świat nadprzyrodzony należą do adresatów pierwszego papieskiego orędzia radiowego, jest słuszna, to może tutaj właśnie mamy nie tylko najbardziej zaskakujący dla współczesnego człowieka, ale też centralny punkt przesłania o przekazie nie tylko radiowym, ale medialnym jako takim, którym podzielił się 12 lutego 1931 r. Pius XI.

Stwierdzenie, że Bóg i świat nadprzyrodzony są adresatami przekazu medialnego z niejednego powodu może zaskakiwać. Nawet przedstawia się jako bardzo oryginalne i unikatowe.

Drugi akapit orędzia zaczyna się następująco: „I niech to będzie nasze pierwsze słowo: «Chwała na wysokościach Bogu a na ziemi pokój ludziom dobrej woli»”. Papież cytuje Łk 2, 14. Bezpośrednio potem, nawiązując do Mt 9, 8, Pius XI stwierdza: „Chwała Bogu, który dał za naszych dni taką moc ludziom”, że ich słowa docierają aż do najdalszych zakątków świata. Wskazane teksty biblijne wyrażają uwielbienie i dziękczynienie, których adresatem jest Bóg. Podobieństwo do mszalnego hymnu „Chwała na wysokości Bogu” oraz modlitwy „Chwała Ojcu i Synowi,

⁴ Zob. np. brak autora, *Oko, widzenie*, w: w: L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman (red.), *Słownik symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*, Warszawa 2003, s. 645n; Z. Pałubska, *Kult Opatrzności Bożej w Kościele katolickim w Polsce*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2009 nr 8, s. 180–207.

i Duchowi Świętemu” jest ewidentne: także tam adresatem jest Bóg. Jeśli przyrzeć się orędziu dokładniej, to Bóg jako adresat przekazu medialnego został wskazany już wcześniej. W pierwszym akapicie orędzia Pius XI zwraca się do wszystkich bytów, łac. „ad omnia et ad omnes”, czyli także do Boga. Potem papież wypowiada następujące słowa: „Słuchajcie, niebiosa, co mówię”. Idąc np. za początkiem modlitwy „Ojcze nasz” należy wziąć pod uwagę interpretację, że i w taki sposób papież zwraca się również do Boga. „Acta Apostolicae Sedis” to oficjalny, będący zasadniczym punktem odniesienia zbiór dokumentów, gdy chodzi o nauczanie papieskie. W opublikowanym tam tekście analizowanego orędzia znajdują się, wyróżnione kursywą, nagłówki. Informują one, do kogo w znajdującym się poniżej akapicie zwraca się papież. Przed drugim akapitem został umieszczony nagłówek „Ad Deum” („Do Boga”). Mimo iż nie mamy do czynienia z samym początkiem orędzia, to jednak papież rozpoczyna drugi akapit następująco: „Niech to będzie nasze pierwsze słowo: «Chwała na wysokościach Bogu...»”. Nasuwa się wniosek, że papież podkreśla, iż Bóg jest nie tylko jednym z adresatów przesłania, ale najważniejszym wśród nich⁵.

Na początku orędzia Pius XI wypowiada następujące słowa: „Słuchajcie, niebiosa, co mówię, słuchaj, ziemio, słów ust moich”. Jest to nawiązanie do Pwt 32,1. Papież zwraca się więc zarówno do świata nadprzyrodzonego, jak i do świata doczesnego. Potwierdzenie dla niniejszej interpretacji stanowi to, że w „Acta Apostolicae Sedis” pierwszy akapit orędzia wprowadza nagłówek „Ad universam creaturam” („Do każdego stworzenia”). Papież wylicza tak, że pierwszeństwo przypada tu światu nadprzyrodzonemu. Kolejność jest następująca: najpierw Bóg, następnie stworzone dobre byty nadprzyrodzone, następnie świat doczesny. Pozycja tych drugich jest więc podkreślona. Podobnie jak Bóg, także te byty nie są wyizolowane w stosunku do żyjących w doczesności. Orędzie wpisuje się więc logikę, na którą składają się m.in. następujące, posiadające podstawowe znaczenie, elementy. Darem Boga jest wprowadzenie pokoju, połączenie bytów świata nadprzyrodzonego i bytów świata doczesnego⁶. Powołanie kobiet i mężczyzn, którzy w doczesności decydują się całkowicie poświęcić swe życie Bogu i Jego dziełom, czyli osób zakonnych, jest uczestnictwem w „niebiańskim i anielskim powołaniu”⁷. Rozumienie przekazu medialnego jako wykraczającego poza

⁵ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 65n.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, s. 67.

granice porządku doczesnego czy przynajmniej tak ukierunkowanego uzupełnia się wzajemnie z kwestią jego pochodzenia. Również w tym ostatnim przypadku w pierwszym papieskim orędziu radiowym porządek doczesny to nie wszystko. Ostatecznie bowiem przekaz medialny ma swój początek w Bogu, jest wynikiem udanego współdziałania Bożego i ludzkiego. Do tego wątku przyjdzie powrócić.

Bóg, do którego zwraca się papież, Bóg, na którego on wskazuje, to Bóg znany z doświadczenia i przemyśleń, można powiedzieć: z duchowości i teologii, chrześcijańskich, a dokładniej katolickich. Jego przekazywany za pomocą ówczesnych najnowszych technologii obraz jest jak najbardziej tradycyjny. Przeszłość stanowi jedno z tym, co najnowocześniejsze i one się wspierają. Można tu wskazać np. misterium trynitarnie, na dzieło stworzenia-odkupienia w sensie m.in. realizacji przekraczających człowieka, dobroczynnych nie tylko dla ludzi, ale i dla całego świata planów. Taki stan rzeczy nie odnosi się wyłącznie do tego, co było. Jak pokazuje orędzie, trzeba tu uwzględnić także to, co nowe: teraźniejsze i przyszłe. Innymi słowy: przekaz medialny, będąc np. czymś nowym dla ludzi, jest częścią rzeczywistości danej przez Boga i z powodzeniem kierowanej przez Niego, częścią urzeczywistniania przez Boga właściwych Mu, bardzo szeroko zakrojonych zbawczych planów⁸.

2. ADRESACI PRZEKAZU W DOCZESNOŚCI: WSZYSCY LUDZIE I WSZYSTKIE INNE STWORZENIA

W pierwszym akapicie „Qui arcano Dei” Pius IX zwraca się do nieba i do ziemi: „Słuchajcie niebios (…), słuchaj ziemio”. Sięga on tutaj po Pwt 32, 1. Zaś ten tekst biblijny – papież wskazuje na niego jako na „Tekst Święty”, czyli podkreśla jego pozytywną pozycję i rolę – przedstawia świat jako składający się z dwóch części: nadprzyrodzonej i doczesnej. Nasuwa się więc wniosek, że adresatami są także wszystkie byty stworzone zamieszkujące doczesność, składające się na nią. Takie rozumienie przesłania posiada następujące, oficjalne, potwierdzenie: akapit ten został zaopatrzony w „Acta Apostolicae Sedis” nagłówkiem „Ad universam creaturam”. Co do tak przedstawionego powszechnego zasięgu pierwszego papieskiego orędzia radiowego, to pozostaje ono w związku z następującym postrzeganiem rzeczywistości. W pierwszym akapicie „Qui arcano Dei” Pius XI zwraca

⁸ Tamże, s. 65n.

uwagę, że Bóg realizuje swój plan. Jest to plan ważny, gdy chodzi o założenia oraz ich urzeczywistnienie, już długą, pomyślną historię. Dla człowieka jest on czymś tajemniczym i zarazem dobroczynnym. Orędzie – tak treść, jak i wygłoszenie go przez radio – jest dla ludzi nową jego częścią, nowym narzędziem jego urzeczywistniania. Zarazem jednak ta nowa część czy narzędzie, w perspektywie Bożej, wpisuje się w logikę, wspaniałą i skuteczną, właściwą całości Bożego dzieła, wynikającą z Bożego dobroczynnego zamiaru i zaangażowania się. Ten plan oraz jego realizacja sprowadza się do szeroko rozumianego głoszenia Ewangelii, czyli Dobrej Wiadomości o zbawieniu. Przy czym to głoszenie to nie tylko teoretyczne informowanie. Papież wprost powołuje się na Ewangelię św. Marka, a dokładniej na samego Chrystusa. Stosując się do Mk 16,15 Pius XI stwierdza, że Piotrowe i stąd następnie papieskie zadanie głoszenia Ewangelii jest zaadresowane „ad omnes gentes et ad omnem creaturam”, czyli nie tylko do wszystkich ludzi, ale do wszystkich stworzeń. Wskazane już Mk 16,15 przekazuje następujące polecenie wydane przez Chrystusa: „Idźcie na cały świat i głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!”. Tworzy to logiczną całość z ostatnim zdaniem drugiego akapitu, gdzie papież opiera sięga po Kol 1,20, tzn. głosi, że w swym misterium paschalnym Chrystus obdarza pokojem „sive quae in terris sive quae in caelis sunt”, byty ziemskie i byty niebiańskie⁹.

Nasuwa się więc wniosek, że adresatami są także wszystkie byty stworzone zamieszkujące doczesność, składające się na nią. Takie rozumienie przesłania posiada następujące, oficjalne, potwierdzenie: akapit ten został zaopatrzony w „Acta Apostolicae Sedis” nagłówkiem „Ad universam creaturam”.

⁹ Tamże, s. 65. Z podejściem całościowym do historii nie tylko ludzi, w tym np. ludzkich osiągnięć cywilizacyjnych, i do dzieła stworzenia-zbawienia mamy do czynienia również np. u papieża Benedykta XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”*, La Santa Sede 29.06.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (dostęp 09.07.2009), nr 69, i Franciszka, *Encyklika „Laudato si” poświęcona trosce o wspólny dom*, La Santa Sede 24.05.2015, https://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/pa-pa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf (dostęp 18.06.2016), nr 243.

Jeśli chodzi o ludzi jako o adresatów, to Pius XI zwraca się do nich wszystkich i zarazem do pewnych grup. Ludzkość to całość jednak na niejeden sposób złożona. Przy czym dany człowiek może należeć do więcej niż jednej grupy. Na początek Pius XI bierze pod uwagę stosunek adresatów do religii. Najpierw zwraca się do ludzi należących do Kościoła katolickiego. Czyni to jednak, powołując się na Ga 6,10, czyli wskazuje, że dobrze należy czynić wszystkim, najpierw zwracając uwagę na współwyznawców. W społeczności Kościoła katolickiego papież zwraca się do duchownych w kolejności powierzonych im posług. Kolejne grupy adresatów to zakonnicy i zakonnice, misjonarze i misjonarki oraz wszyscy wierni świeccy. Następni adresaci, wyróżnieni według ich stosunku do religii, to ludzie nie należący do Kościoła katolickiego. W sumie orędzie w ten sposób skierowane jest do każdego człowieka, do całej, bardzo religijnie zróżnicowanej ludzkości¹⁰.

Po tej grupie przychodzi inne kryterium wskazywania adresatów, jednak także w tym przypadku papież kieruje przesłanie do wszystkich ludzi. Kluczem są tu relacje międzyludzkie, życie społeczne, świeckie, związane z nimi wyzwania, ale też pozytywne możliwości. Są to problemy i szanse dotyczące poszczególnych ludzi i całej ludzkości. Trzymając się kolejności stosowanej w orędziu adresaci to: sprawujący władzę, poddani i podwładni (łac. „qui subsunt”), ludzie bogaci, biedni, razem wymienieni pracownicy i pracodawcy, razem wskazani ludzie chorzy i w jakikolwiek inny sposób doświadczeni. Tak lista adresatów, jak też poruszane sprawy przedstawiają się jako zwrócenie się do wszystkich i zwrócenie uwagi na sytuację w sposób całościowy. Takie podejście całościowe nie ogranicza się do wskazania na problemy etc., ale również przejawia się w proponowaniu rozwiązań, zachęcie, słowach uznania. Pius XI korzysta z przekazu medialnego również w tym celu, by na wszystkich zstąpiło Boże błogosławieństwo: na Rzym i na cały świat¹¹. Wygląda na to, że mamy do czynienia z pierwszym błogosławieństwem „Urbi et orbi” udzielonym za pomocą przekazu medialnego, słyszany w czasie rzeczywistym nie tylko przez najbliższe otoczenie papieskie czy zebranych na placu św. Piotra w Rzymie wiernych. Uniwersalizm przekazu medialnego to docieranie z doczesności do świata nadprzyrodzonego, w tym do samego Boga, jak

¹⁰ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 66n. Zob. L. Gęsiak, *Il messaggio missionario della Radio Vaticana di fronte ai cambiamenti nei media della Santa Sede*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2018 nr 3, s. 311–325; J. Metzler, *The Legacy of Pius XI*, „International Bulletin of Missionary Research” 1993 nr 2, s. 62n.

¹¹ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 69n.

też przynoszenie wszystkim, czyli bardzo różnym ludziom i bytom, w doczesności Bożego błogosławieństwa. A przecież w czasach, gdy Radio Watykańskie emituje „Qui arcano Dei”, potencjał mediów z powodzeniem bywa wprzęgany w służbę np. nienawiści, budzenia i eskalowania wrogości, wojny, zabijania¹².

W orędziu, w kontekście podejścia np. do możliwości dawanych przez przekaz medialny, warto zwrócić uwagę przynajmniej na jeszcze jedno. Papież zwraca się do wszystkich bytów – zarazem, z konieczności w pewnej kolejności, bardziej szczegółowo wskazuje na adresatów. Przy czym widoczna jest tu pewna symultaniczność, takie właśnie jednoczenie i postrzeganie związków. Np. na pierwszy akapit orędzia składają się słowa: „zwracamy się na pierwszym miejscu do wszystkich bytów i do wszystkich ludzi”. Na drugi akapit: „Niech to będzie nasze pierwsze słowo: chwała Bogu w najwyższych niebiosach i pokój na ziemi ludziom dobrej woli”. Trzeci akapit: „Gdy zwracamy się do ludzi, to rozkazuje nam apostoł, by czynić dobro wszystkim, jednak szczególnie domownikom wiary (Ga 6,10). Wypada więc, byśmy zwrócili nasze pierwsze słowo najpierw nie do innych”, lecz do ludzi należących do Kościoła katolickiego. Na ostatni akapit: „Jako ostatnie co do wykonania, jednak pierwsze, gdy chodzi o intencje i serdeczność, do was dociera nasze słowo, którzy jesteście chorzy, doznajecie bólu, ucisku, przeciwności, szczególnie którzy cierpicie tak z powodu nieprzyjaciół Boga i społeczności ludzkiej”.

3. POCHODZENIE PRZEKAZU: BÓG I STWORZENI PRZEZ NIEGO LUDZIE

Przekaz medialny, czyli także jego oddziaływanie, nie bierze się znikąd. Zawsze skądś pochodzi. Pierwsze papieskie orędzie radiowe osobiście napisał papież

¹² R. Grunberger, *Historia społeczna Trzeciej Rzeszy*, t. 2, Warszawa 1977, s. 288, przytacza następującą wypowiedź A. Hitlera: „Bez samochodów, filmów dźwiękowych i radia – nie byłoby zwycięstwa narodowego socjalizmu”. Notabene samochody też są narzędziem komunikowania się. Zob. też A. Goldfarb Marquis, *Written on the Wind: The Impact of Radio during the 1930s*, „Journal of Contemporary History” 1984 nr 3, s. 385–415; Menozzi D., *La Chiesa e la guerra delle onde. A margine di una nuova ricerca sulla Radio Vaticana*, „Annali di Scienze Religiose – International Journal of Religious Scholarship” 2019 nr 12, s. 361n; A. Monticone, *La radio vaticana tra fascismo e guerra 1931–1944*, w: Istituto di Storia Università degli studi Perugia (red.), *Chiesa e società dal secolo IV ai nostri giorni. Studi storici in onore del P. Ilarino da Milano*, t. 2, Roma 1979, s. 681n.

Pius XI¹³. Sam też je wygłosił. Jednak papież wskazuje, że należy patrzeć jeszcze szerzej. Wyemitowanie omawianego orędzia inauguruje działalność Radia Watykańskiego. Na pierwszy paragraf „Qui arcano Dei” składa się stwierdzenie, że Pius XI jako pierwszy może się posługiwać „zadziwiającym wynalazkiem Markoniańskim” (łac. „mira sane ope Marconiana”). Pius XI wskazuje tym samym, że pierwsze papieskie orędzie radiowe mogło zostać wyemitowane, ponieważ człowiekowi udało się skonstruować i wykorzystać odpowiedni, dobry, nawet zdumiewający sprzęt. Nieco dalej, bo w drugim akapicie orędzia papież wielbi Boga, „który dał, za dni naszych, taką moc, aby naprawdę ich słowa dosięgły krańców ziemi”. Jak wskazuje kontekst, przytoczone słowa dotyczą możliwości, które daje radio¹⁴. W takim razie przekazowi radiowemu właściwe jest uniwersalne oddziaływanie jak też on sam jest wynikiem uniwersalnego oddziaływania.

Pius XI własnoręcznie napisał orędzie. Rękopis świadczy o tym, że robił to, bardzo się angażując, zastanawiając się, modyfikując tekst¹⁵. Wiele zaczerpnął przy tym z Pisma Świętego. W „Acta Apostolicae Sedis” sześciostronicowy tekst zaopatrzony jest w 40 przypisów. W tych ostatnich znajdują się wyłącznie odnośniki do tekstów Starego i Nowego Testamentu: jest ich 46. W pierwszym paragrafie orędzia mocno zaznacza się przesłanie, że wkład ze strony papieża jest głęboko zakorzeniony w rozumieniu dziejów świata jako będącej dziełem Boga historii stworzenia-zbawienia oraz że przez wygłoszenie drogą radiową orędzia „Qui arcano Dei” papieżowi jest dane aktywnie uczestniczyć w realizacji tego misterium. Dokładniej użyta przez papieża terminologia przedstawia sytuację następująco. Bóg realizuje, odsłania swój tajemniczy, sobie wiadomy zamysł: łac. „arcanum consilium”. Pius XI jest tu kolejnym następcą, kontynuuje misję św. Piotra jako pierwszego z Dwunastu Apostołów i ich wszystkich, przy czym ma świadomość, że wygłoszenie drogą radiową „Qui arcano Dei” daje mu tutaj pewne pierwszeństwo. Ta misja to przekazywanie powierzonego im przesłania nie tylko wszystkim ludziom, ale wszystkim stworzeniom. Pierwsze papieskie orędzie radiowe jest kolejną częścią wywiązywania się z tej misji, częścią wspomnianego Bożego zamiaru¹⁶.

¹³ M. Szczepaniak, *Radiowa transmisja mszy św. z Kongresu Eucharystycznego w Dublinie. Przełom w recepcji transmisji radiowych w praktyce eklezjalnej*, „Kultura – media – teologia” 2012 nr 9, s. 11.

¹⁴ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 65n.

¹⁵ M. Szczepaniak, *Radiowa transmisja...*, dz. cyt., s. 11.

¹⁶ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 65n.

Wspomniane słowa o wynalazku Markoniańskim akcentują rolę Guglielma Marconiego i jest to jak najbardziej uzasadnione. Rzeczywiście odegrał on kluczową rolę, gdy chodzi nie tylko o rozpoczęcie działalności Radia Watykańskiego, ale w przypadku powstania i rozwoju radia jako takiego. Z drugiej strony ewidentnie ani w pierwszym, ani w drugim przypadku G. Marconi nie pracował sam: nie tylko nie odbiera mu to zasług, ale wskazuje na ważną, pozytywną, niezastąpioną cechę czy umiejętność¹⁷. Przed wygłoszeniem pierwszego papieskiego orędzia radiowego Pius XI poświęcił, wykorzystując ułożoną przez siebie modlitwę, urządzenia radiowe¹⁸. Składają się na nią m.in. słowa „głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu»: pobłogosław ten zestaw maszyn do nadawania na falach eteru, abyśmy, gdy słowa apostołskie także z dalekimi ludami połączą się, w jedną z Tobą rodzinę zostali zgromadzeni”¹⁹. Kiedy w „Qui arcano Dei” jest mowa o wspomniałym czy wręcz cudownym wynalazku Markoniańskim, to być może te słowa należy rozumieć bardzo szeroko, odnosząc je do G. Marconiego oraz innych osób, dzięki którym orędzie zostało wyemitowane. Być może stosując je także szerzej, tzn. uwzględniając również wypracowane przez nich rozwiązania techniczne i ich rolę. W związku z kolejnym etapem rozwoju szeroko rozumianego przekazu medialnego, papież Benedykt XVI, powołując się na przemówienie papieża Pawła VI z 1964 r. w taki oto sposób przedstawił związki między stosowanymi rozwiązaniami technologicznymi i sferą duchową: „przekaz w czasach «nowych mediów» pociąga za sobą coraz ściślejszy i bardziej codzienny związek człowieka z urządzeniami, od komputerów do telefonów komórkowych, by wymienić tylko najbardziej rozpowszechnione. Jakie skutki będzie miał ten stały związek? Już papież Paweł VI wskazywał kierunek refleksji, gdy mówiąc o pierwszych projektach automatyzacji językowej analizy tekstu biblijnego, zadawał sobie pytanie: «Czyż ten wysiłek nadania narzędziom mechanicznym swoistej funkcji duchowej, który przez swą użyteczność zostaje uszlachetniony i uwznioślony, nie ociera się o sacrum? Czy to duch został uwięziony przez mate-

¹⁷ Zob. np. J. Bach Andersen, *History of Communications: Radio Wave Propagation from Marconi to MIMO*, „IEEE Communications Magazine” 2017 nr 2, s. 6–10; M. Raboy, *Marconi: the Man who Networked the World*, New York 2017, s. 487n.

¹⁸ C. Confalonieri, *Pio XI visto da vicino*, Torino 1957, s. 149.

¹⁹ Cyt. za: *Guglielmo Marconi e la Radio Vaticana* (brak daty opubl.), <http://www.radio-marconi.com/marconi/vaticano.html> (dostęp 12.02.2018). Zob. E. Kozerska, *Państwo i społeczeństwo w poglądach Piusa XI*, Wrocław 2005, s. 314.

rię, czy może materia, ujarzmiona i zmuszona do posłuszeństwa wobec praw ducha, składa temu duchowi wielki hołd?»". Następnie Benedykt XVI dodaje: „Wyczuwa się, że słowa te mówią o głębokiej więzi z duchem, która jest powołaniem technologii”²⁰.

Myśl, że Bóg jest u początku przekazu medialnego, że ten ostatni jest zarazem dziełem ludzkim, jest obecna w nauczaniu Kościoła katolickiego: inna sprawa, czy jest ona należycie zauważana. Można tu wskazać na pierwszy akapit encykliki „Miranda prorsus” Piusa XII²¹, na sam początek „Dekretu o środkach społecznego przekazu” Soboru Watykańskiego II²², na „Orędzie na VII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu” Pawła VI²³ i na list apostolski „Szybki rozwój” Jana Pawła II²⁴. Pius XI w „Qui arcano Dei” charakteryzuje radio m.in. za pomocą słowa „mirus”, znaczącego m.in. „godny podziwu”, „nadzwyczajny”, „zdumiewający”²⁵. Pius XII przekaz medialny określa za pomocą terminu „mirandus”, który m.in. znaczy „godny podziwu”, Sobór Watykański II i, cytując go, Jan Paweł II za pomocą „mirificus”, znaczącego m.in. „godny podziwu”, „nadzwyczajny”, „zdumiewający”, Paweł VI „meraviglia”, które na polski bywa tłumaczone jako „zdziwienie”, „cud”. Można i warto zastanawiać się nad dokładniejszym znaczeniem tych terminów.

²⁰ Benedykt XVI, *Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu „Mówmy ludziom o Bogu posługując się nowymi językami cyfrowymi”*, Opoka 28.02.2011, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_28022011.html (dostęp 31.08.2011); Paweł VI, *Discorso al personale del „Centro Automazione Analisi linguistica” dell’Aloysianum*, La Santa Sede 19.06.1964, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1964/documents/hf_p-vi_spe_19640619_analisi-linguistica.html (dostęp: 07.08.2019), nr 1n.

²¹ Pius XII, *Litterae encyclicae de re cinematographica, radiophonica ac televisifica „Miranda prorsus”*, La Santa Sede 08.09.1957, http://w2.vatican.va/content/pius-xii/la/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html (dostęp 30.04.2016), nr 1.

²² Sobór Watykański II, *Dekret o środkach społecznego przekazu „Inter mirifica”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 87, nr 1.

²³ Paweł VI, *Messaggio per la VII Giornata Mondiale Delle Comunicazioni Sociali „Le comunicazioni sociali e l’affermazione e promozione dei valori spirituali”*, La Santa Sede 01.05.1973, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19730501_vii-com-day.html (dostęp 20.07.2016), nr 5.

²⁴ Jan Paweł II, *Lettera apostolica ai responsabili delle comunicazioni sociali „Il rapido sviluppo”*, la Santa Sede 24.01.2005, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2005/documents/hf_jp-ii_apl_20050124_il-rapido-sviluppo.html, (dostęp 20.08.2015), nr 14.

²⁵ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 65.

W każdym razie widocznym jest, iż wyrażają one bardzo pozytywną ocenę. W „Qui arcano Dei” Pius XI wypowiada się o przekazie medialnym wyłącznie pozytywnie²⁶. W tym kontekście warto też uwzględnić stanowisko papieża Benedykta XVI: „O ile może zadziwiać szybkość, z jaką nowe technologie stały się bardziej niezawodne i skuteczne, o tyle nie powinna zaskakiwać ich popularność wśród użytkowników, gdyż zaspokajają one podstawowe pragnienie człowieka, którym jest nawiązywanie relacji z innymi ludźmi”. Następnie papież pisze: „To pragnienie komunikacji i przyjaźni jest zakorzenione w naszej ludzkiej naturze i nie może być rozumiane jedynie jako reakcja na nowinki technologiczne. W świetle przesłania biblijnego powinno być ono odczytywane jako odzwierciedlenie naszego udziału w komunikatywnej i jednoczącej miłości Boga, który pragnie zgromadzić całą ludzkość w jednej rodzinie. Kiedy odczuwamy potrzebę zbliżenia się do innych ludzi, kiedy chcemy ich lepiej poznać i dać się im poznać, odpowiadamy na powołanie Boże – powołanie wpisane w naszą naturę istot stworzonych na obraz i podobieństwo Boga, Boga komunikacji i komunii”²⁷.

Kwestia, kto wg Piusa XI wypowiada się przez przekaz medialny, czyli skąd on pochodzi, przedstawia się następująco. Papież określa swe działanie jako występowanie w roli przedstawiciela samego Boga²⁸. Jak już zostało wskazane, w „Qui arcano Dei” bardzo obficie sięga on po Pismo Święte. Na nauczanie Soboru Watykański II „Biblii” składają się następujące słowa: „Pisma te (...) niezmiennie przekazują Boże słowo i sprawiają, że w wypowiedziach Apostołów i proroków

²⁶ Trzeba to podkreślić m.in. z tego względu, że tak wcześniej jak i później papież ostrzega też przed związanymi z mediami niebezpieczeństwami. Zob. np. Pius XI, Pius XI, *Lettera enciclica sull'educazione cristiana della gioventù „Divini illius Magistri”*, La Santa Sede 31.12.1929, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121929_divini-illius-magistri.html (dostęp 09.12.2017), nr 92; tenże, Pius XI, *Lettera enciclica sul cinema „Vigilanti cura”*, La Santa Sede 26.06.1936, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061936_vigilanti-cura.html (dostęp 10.10.2017), nr 4n. „Vigilanti cura” bywa oceniana jako pierwsze systematyczne podejście na polu masmediologii (J.E. Mújica, *La Iglesia y los medios de comunicación. De una relación conflictiva a una alianza continuada*, „Ecclesia” 2015 nr 1–2, s. 11).

²⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia”*, La Santa Sede 24.01.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (dostęp 1.03.2015), nr 3n.

²⁸ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 70.

rozbrzmiewa głos Ducha Świętego. (...) W świętych bowiem księgach Ojciec, który jest w niebie, z wielką miłością wychodzi swoim dzieciom naprzeciw i rozmawia z nimi”²⁹. Pewne fragmenty pierwszego papieskiego orędzia radiowego być może przekazują myśl o takim właśnie komunikowaniu się³⁰.

ZAKOŃCZENIE

Kiedy Pius XI przygotowywał „Qui arcano Dei” a radio je nadawało, to w sumie elektroniczny przekaz medialny utożsamiał się z przekazem radiowym. Rzecz jasna kwestia, co z pierwszego papieskiego orędzia radiowego po prawie 100 latach, w związku mającymi w tym czasie np. zmianami technologicznymi i ich wielorakimi konsekwencjami, odnosi się do współczesnego przekazu medialnego jako takiego powinna nadal stanowić przedmiot dociekań i trzeba unikać pochopnych ocen. Jednak przedstawione powyżej dane wydają się uprawniać m.in. do sformułowania następujących wniosków. Pius XI inspirował, by postrzegać przekaz medialny jako posiadający zasięg nie tylko globalny, ale w sumie powszechny i w takiej skali stanowiący aktywną część wzajemnych oddziaływań, nieraz bardzo ważnych, między tymi, których on dotyczy. Odnosi się to zarówno do jego pochodzenia, jak i odbiorców. U papieża nie są nimi wyłącznie ludzie. Wskazanie na wszystkie byty stworzone jako na adresatów w czasach innej niż dzisiaj np. świadomości ekologicznej i zasadniczo dużo gorszej sytuacji ekonomicznej zaskakuje. Także współcześnie bardzo się ono wyróżnia. Papież prowadzi jednak jeszcze dalej, bo wskazuje jako na początek i adresata przekazu medialnego także na samego Boga. Np. ostatnie zdania „Qui arcano Dei” przedstawiają tę sytuację następująco. Otrzymałby potencjał, by dotrzeć nawet na „szczyty” świata nadprzyrodzonego, przekaz medialny, wirtualny, przynosi następnie prawdziwe, skuteczne błogosławieństwo światu tzw. rzeczywistemu, wprowadza je w ten świat. Przysłów „wirtualny” pochodzi od łac. „virtualis”, które znaczy „skuteczny”³¹.

²⁹ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, nr 21, s. 359n.

³⁰ Pius XI, *Nuntium...*, dz. cyt., s. 69n.

³¹ W. Misztal, *Przekonać dzisiaj do wierności: casus informacji internetowych o św. Joannie Beretta Molla*, w: R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk (red.), *Św. Joanna Beretta Molla. Komunikacja i oddziaływanie społeczne*, Kraków 2019, s. 141.

Takie podejście do przekazu medialnego jest zakorzenione w rozumieniu dziejów człowieka i świata jako dzieła stworzenia-zbawienia i jest możliwe właśnie dzięki temu zakorzenieniu. W ten sposób „Qui arcano Dei” inspiruje następująco. Dzieło stworzenia-zbawienia, a dokładniej związana z nim duchowość, doświadczenia i refleksje pomagają zrozumieć przekaz medialny, pielęgnować go, jego udział w różnych związkach i skorzystać na rzecz dobra wspólnego z potencjału tego przekazu. W swym nauczaniu Pius XI bardzo mocno zwraca uwagę na związki wszystkiego z Bogiem, na Jego opatrnościowe zaangażowanie się w życie ludzi i całego nie tylko świata, ale i wszechświata³². Dotyczy to także np. osiągnięć technologicznych. Harmonizuje z tym promowane przez „Qui arcano Dei” wyłącznie pozytywne podejście do przekazu medialnego. Takie osadzenie to punkt wyjścia, by korzystać z okazji, by przekaz medialny pomógł w niejednej sprawie. Zamiast ograniczenia się do dostrzegania wyłącznie globalnej wioski oraz iluzji, jakoby była ona wszystkim, mamy propozycję universitas, spojrzenia i zaangażowania całościowego stanowiącego organiczne jedno z troskliwym uwzględnianiem wielości i złożoności relacji, w tym nawet szczegółów. Przy czym spojrzenie całościowe wiąże się tutaj z optymizmem, że również najnowsze zdobycze techniki są w stanie włączyć się skutecznie w czynienie człowieka i świata lepszymi, szczęśliwymi.

BIBLIOGRAFIA

Bea F., *Qui radio vaticana. Mezzo secolo della radio del papa*, Roma 1981.

Benedykt XVI, *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”*, La Santa Sede 29.06.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (dostęp 09.07.2009).

Benedykt XVI, *Messaggio per la XLIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Nuove tecnologie, nuove relazioni. Promuovere una cultura di rispetto, di dialogo, di amicizia”*, La Santa Sede 24.01.2009, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html (dostęp 01.03.2015).

³² Zob. np. tamże, s. 65; zob. też Pius XI, *Lettera enciclica sulla regalità di Cristo „Quas primas”*, La Santa Sede 11.12.1925, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_11121925_quas-primas.html#_ftnref28 (dostęp 10.03.2018), punkt „Natura e valore del Regno di Cristo i Regno universale e sociale”. Zob. też G. Sicard, *Le „Christ Roi” dans la pensée théologico-politique de Pie XI*, „Bulletin de Littérature Ecclésiastique 2001 nr 2, s. 149n.

- Benedykt XVI, *Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu „Mówmy ludziom o Bogu posługując się nowymi językami cyfrowymi”*, Opoka 28.02.2011, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/massmedia_28022011.html (dostęp 31.08.2011).
- Brak autora, *Oko, widzenie*, w: L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman (red.), *Słownik symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*, Warszawa 2003, s. 645–647.
- Cabasés F.J., *Cronistoria documentata e contestualizzata della radio vaticana. I primi ottanta anni dell'emittente pontificia. Pontificato di Pio XI fondatore e primo papa della Radio Vaticana. 6 feb. 1922 – 10 feb. 1939*, Radio Vaticana. La voce del papa e della Chiesa in dialogo con il mondo, <http://www.radiovaticana.va/it1/cronistoria.asp?pag=2> (dostęp: 01.11.2017).
- Carmignani Caridi, S., *Significato e portata dell'art. 11 del Trattato lateranense*, w: C.M. Giuseppe Dalla Torre (red.), *Radio vaticana e ordinamento italiano: atti del Seminario di studi*, Roma 26 aprile 2004, Torino 2005, s. 1–16.
- Comitato Guglielmo Marconi Internazionale, *Guglielmo Marconi e la Radio Vaticana* (brak daty opubl.), <http://www.radiomarconi.com/marconi/vaticano.html> (dostęp 12.02.2018).
- Confalonieri C., *Pio XI visto da vicino*, Torino 1957.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato si’” poświęcona trosce o wspólny dom*, La Santa Sede 24.05.2015, https://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf (dostęp 18.06.2016).
- Gęsiak, L., *Il messaggio missionario della Radio Vaticana di fronte ai cambiamenti nei media della Santa Sede*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2018 nr 3, s. 311–325.
- Goldfarb Marquis A., *Written on the Wind: The Impact of Radio during the 1930s*, „Journal of Contemporary History” 1984 nr 3, s. 385–415.
- Grunberger R., *Historia społeczna Trzeciej Rzeszy*, t. 2, Warszawa 1977.
- Jan Paweł II, *Lettera apostolica ai responsabili delle comunicazioni sociali „Il rapido sviluppo”*, la Santa Sede 24.01.2005, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2005/documents/hf_jp-ii_apl_20050124_il-rapido-sviluppo.html, (dostęp 20.08.2015).
- Kozerska E., *Państwo i społeczeństwo w poglądach Piusa XI*, Wrocław 2005.
- Matelski M.J., *Vatican Radio: Propagation by the Airwaves*, Westport 1995.
- Menozi D., *La Chiesa e la guerra delle onde. A margine di una nuova ricerca sulla Radio Vaticana*, „Annali di Scienze Religiose – International Journal of Religious Scholarship” 2019 nr 12, s. 361–371.
- Metzler J., *The Legacy of Pius XI*, „International Bulletin of Missionary Research” 1993, nr 2 s. 62–65.
- Misztal, *Bóg odbiorcą przekazu medialnego: mass media w świetle pierwszego papieskiego orędzia radiowego z 1931 r.*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2018 nr 17, s. 133–154.
- Monticone A., *La radio vaticana tra fascismo e guerra 1931–1944*, w: Istituto di Storia Università degli studi Perugia (red.), *Chiesa e società dal secolo IV ai nostri giorni. Studi storici in onore del P. Ilarino da Milano*, t. 2, Roma 1979, s. 681–727.

- Paweł VI, *Discorso al personale del „Centro Automazione Analisi linguistica” dell’Aloysianum*, La Santa Sede 19.06.1964, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1964/documents/hf_p-vi_spe_19640619_analisi-linguistica.html (dostęp: 07.08.2019).
- Paweł VI, *Messaggio per la VII Giornata Mondiale Delle Comunicazioni Sociali „Le comunicazioni sociali e l’affermazione e promozione dei valori spirituali”*, La Santa Sede 01.05.1973, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19730501_vii-com-day.html (dostęp 20.07.2016).
- Pius XI, *Il primo radiomessaggio a tutte le genti e ad ogni creatura*, La Santa Sede 12.02.1931, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19310212_radiomessage.html (dostęp 08.07.2017).
- Pius XI, *Lettera enciclica sul cinema „Vigilanti cura”*, La Santa Sede 26.06.1936, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061936_vigilanti-cura.html (dostęp 10.10.2017).
- Pius XI, *Lettera enciclica sull’educazione cristiana della gioventù „Divini illius Magistri*, La Santa Sede 31.12.1929, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121929_divini-illius-magistri.html (dostęp 09.12.2017).
- Pius XI, *Lettera enciclica sulla regalità di Cristo „Quas primas”*, La Santa Sede 11.12.1925, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_11121925_quas-primas.html#_ftnref28 (dostęp 10.03.2018).
- Pius XI, *Nuntium radiophonicum die XII februarii MDCCCXXXI*, „Acta Apostolicae Sedis” 1931, nr 3, s. 65–70.
- Pius XII, *Litterae encyclicae de re cinematographica, radiophonica ac televisifica „Miranda prorsus”*, La Santa Sede 08.09.1957, http://w2.vatican.va/content/pius-xii/la/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html (dostęp 30.04.2016).
- Pałubska Z., *Kult Opatrzności Bożej w Kościele katolickim w Polsce*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2009 nr 8, s. 180–207.
- Perin R., *Vatican Radio and Modern Propaganda. A Case Study*, w: G. Vian (red.), *Le pontificat romain dans l’époque contemporaine. The Papacy in the Contemporary Age*, Venezia 2018, s. 67–85.
- Pokorna-Ignatowicz K., *Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*, Kraków 2002.
- Pollard J., *Electronic Pastors: Radio, Cinema, and Television from Pius XI to John XXIII*, w: J. Corkery, T. Worcester (red.), *The Papacy since 1500. From Italian Prince to Universal Pastor*, Cambridge 2010, s. 182–203.
- Sicard G., *Le „Christ Roi” dans la pensée théologico-politique de Pie XI*, „Bulletin de Littérature Ecclésiastique” 2001 nr 2, s. 149–166.
- Sobór Watykański II, *Dekret o środkach społecznego przekazu „Inter mirifica”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 87–94.

Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 350–362.

Spadaro A., *Cyberteologia. Chrześcijaństwo w dobie Internetu*, Kraków 2013.

Spadaro A., *Pio XI: il Papa che aveva intuito la dinamica dei social network*, *Cyberteologia* (brak daty opubl.), <http://www.cyberteologia.it/2011/11/pio-xi-il-papa-che-aveva-intuito-la-dinamica-dei-social-network/> (dostęp 24.03.2018).

Szczepaniak M., *Radiowa transmisja mszy św. z Kongresu Eucharystycznego w Dublinie. Przełom w recepcji transmisji radiowych w praktyce eklezjalnej*, „Kultura – media – teologia” 2012 nr 9, s. 8–19.

Biogram

ks. prof. zw. dr hab. Wojciech Misztal – pracuje na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie; założyciel, kierownik Katedry Duchowości Mediów i Relacji Społecznych w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej tej uczelni; studiował w Instytucie Katolickim w Paryżu i na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie; specjalizuje się w duchowości mediów i relacji społecznych i w duchowości biblijnej; pomysłodawca serii sympozjów i serii wydawniczej „W społeczno-medialnej sieci”; autor wielu książek i artykułów naukowych.

ORCID: 0000-0003-0521-4916

Marcin Wrzos

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2019)

Apostolic journeys of Pope Francis, including missionary ones, in the most important national websites (2019)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche bediente sich in ihrer Tätigkeit und bedient sich weiterhin nicht nur der christlichen, sondern auch der allgemein thematischen (säkularen) Medien. In der Geschichte waren es mit der technologischen Entwicklung zuerst: Zeitschriften, Radio, Fernsehen und mit der Zeit Internetmedien. Diese letzten Medien verdrängen effektiv die früher genutzten herkömmlichen Medien und werden zum Kommunizierungsort. In den vorgenommenen Forschungen wurden die wichtigsten meinungsbildenden Portale in Polen mit der Nutzeranzahl von mehr als 5 Mio. (onet.pl, wp.pl, interia.pl, gazeta.pl, o2.pl i fakt.pl) auf Veröffentlichung von Texten betreffend sieben apostolische Auslandsreisen, darunter Missionsreisen, von Papst Franziskus im Jahre 2019 analysiert. Es wurden die Anzahl, die Qualität, die Art und die Zeit der Veröffentlichungen untersucht sowie pastorale Schlussfolgerungen bezüglich der Anwesenheit der päpstlichen Pilgerreisen, darunter Missionsreisen, sowie der ekklesischen Tätigkeit in führenden Internet- und Laienportalen gezogen. Auf dieser Grundlage wurden nachfolgende Forschungshypothesen beantwortet. Es scheint, dass die erste: Die Medien in Polen informieren sachgemäß über die

Auslandspilgerreisen von Papst Franziskus (quantitativ und qualitativ) – teilweise bestätigt; die zweite: „Die Internetmedien informieren nicht über theologische Inhalte und päpstliche Botschaften, und konzentrieren sich auf weniger wichtige, jedoch mehr effektvolle Ereignisse und Themen“ – unbestätigt; und die dritte: „Die Anzahl der Informationen und die Benachrichtigungsart über die Auslandspilgerreisen ist niedriger“ – bestätigt ist.

SCHLÜSSELWÖRTER:

apostolische Reisen, Papst Franziskus, neue Medien, Internet, meinungsbildende Portale, Missionen, Kirche, Jahr 2019

ABSTRAKT

In its activity, the Church used and uses the media, not only those of Christian definitions, but also general (secular) ones. In history, along with technological development, these were first: magazines, radio, television, and later Internet media. The latter media effectively displace previously used traditional media and become a place of communication. The undertaken research analyzes the most important opinion forming portals in Poland with more than 5 million users (onet.pl, wp.pl,

interia.pl, gazeta.pl, o2.pl and fakt.pl) in terms of publishing texts on seven foreign apostolic trips of Pope Francis, including missionary ones, in 2019. The number, quality, type and time of publication were examined, and pastoral conclusions regarding the presence of papal pilgrimages, including missionary and ecclesial activities in secular leading web portals. On this basis, the following research hypotheses were answered; it seems that the first: „The media in Poland properly inform about the foreign pilgrimages of Pope Francis (quantitatively and qualitatively)” –

is partly confirmed. Second: „Internet media do not inform about theological content and papal messages, but focus on less important but more effective events and topics” – is unconfirmed; and the third: „The number of information and information on foreign pilgrimages is smaller” – confirmed.

KEYWORDS:

apostolic journeys, pope Francis, new media, Internet, opinion leaders, mission, Catholic Church, year 2019

Zagraniczne podróże apostolskie papieża Franciszka, w tym misyjne, w najważniejszych krajowych portalach internetowych (rok 2019)

ABSTRAKT

Kościół korzystał i nadal korzysta z mediów w działalności ewangelizacyjnej. Nie tylko tych typowo chrześcijańskich, ale także ogólnotematycznych (świeckich). Do ewangelizacji i informowania o życiu Kościoła wykorzystywano prasę, radio, telewizję, a z czasem także Internet. Ostatni wspomniany rodzaj mediów, korzystający z technologii opartych na Internecie, skutecznie wypiera wcześniej używane media tzw. tradycyjne i staje się głównym miejscem masowego komunikowania. W badaniach poddano analizie najważniejsze portale opiniotwórcze w Polsce, których liczba użytkowników przekracza 5 mln (onet.pl, wp.pl, interia.pl, gazeta.pl, o2.pl i fakt.pl). Przeanalizowano je pod względem publikowania tekstów dotyczących siedmiu zagranicznych podróży apostolskich papieża Franciszka w 2019 r. Przebadano liczbę, jakość, rodzaj i czas publikacji, a także wysunięto wnioski pastoralne, dotyczące obecności pielgrzymek papieskich oraz działalności eklezjalnej w laickich, wiodących portalach internetowych. Odpowiedziano na założone hipotezy badawcze. Pierwsza z nich: „Media w Polsce właściwie informują o pielgrzymkach zagranicznych papieża Franciszka (ilościowo i jakościowo)” – jest częściowo potwierdzona. Druga: „Media internetowe nie informują o treściach teologicznych i przesłaniach papieskich, a koncentrują się na mniej ważnych, ale bardziej efektywnych wydarzeniach i tematach” – jest niepotwierdzona. Trzecia: „Liczba informacji i sposób informowania o zagranicznych pielgrzymkach jest mniejsza” – została potwierdzona.

SŁOWA KLUCZOWE:

papież Franciszek, nowe media, internet, liderzy opini, misje, Kościół Katolicki, rok 2019, podróże apostolskie

Seit Anfang der Existenz der sozialen Kommunikationsmittel weckte das Papst-Samt das Interesse in Polen. Die Menschen interessierten sich, vielleicht weniger, für Neuheiten aus der Lehre der Päpste und mehr für Ereignisse aus dem Alltag des Apostolischen Stuhls, darunter für apostolische Reisen. Sie lasen zu diesem Thema Drucke, Periodika, hörten Radio, sahen fern. Die Gipfelzeit dieses Interesses, wie es scheint, fiel im Inland zwangsläufig in den Pontifikat von Johannes Paul II an. Der aktuelle Bischof von Rom – Jorge Mario Bergoglio SJ (geb. am 17. Dezember 1936 in Buenos Aires) – argentinischer römisch-katholischer Geistliche wurde am 13. März 2013 zum 266. Papst. Wie es scheint, weckt auch der Pontifikat von Papst Franziskus Interesse der weltweiten und der polnischen sozialen Kommunikationsmittel. Die Reden des Heiligen Vaters trafen auf das Interesse der Medien und umfangreiche Kommentare, insbesondere wenn sie die Frage der Flüchtlinge oder der Lehre betreffend die Ehe und die Lebensübertragung, den Ökumenismus oder den religionsübergreifenden Dialog und in der letzten Zeit betreffend das Priestertum, das Zölibat und die Eucharistie betreffen. Die Art und Weise selbst der anschaulichen und kerygmatischen Übermittlung des Inhalts scheint nicht immer verständlich zu sein, wird es jedoch sicherlich von den sowohl säkularen als auch ekklesischen Medien umfangreich übertragen und kommentiert. Es scheint, dass dieses Interesse am Anfang des Pontifikats größer war. Franziskus wurde als Papst angesehen, der fortschrittlich in seiner Lehre sein wird und der viele manchmal kontroverse Reformen durchführen wird. Die Internetmedien, die von Theoretikern der sozialen Kommunikationsmittel neue Medien genannt werden¹, werden ein Ort, wo Veröffentlichungen über den Papst

¹ Neue Medien sind „Techniken, Technologien sowie Institutionen, die zur Kommunikation dienen, und die digitale Verfahren zur Erfassung, Aufzeichnung und Speicherung von Daten, zur Erstellung und Übertragung von Übermittlungen nutzen. Neue Medien zeichnen sich durch Hypertextstruktur der Übermittlung und des Empfangs, Programmierungsmöglichkeit (Asynchronie des Sendens und des Empfangs), Interaktivität, Kumulativität, globale Reichweite und gleichzeitig Individualisierung des Zugangs aus“ – E. Chudziński [Red.], *Słownik wiedzy o mediach*, Warszawa – Bielsko-Biała 2007, S. 45. Unter den Medientheoretikern ist bezüglich der Definition die Diskussion im Gange, ob die Internetseiten und -portale auch, oder nur die sozialen Medien zu „neuen Medien“ gehören. Viele von ihnen, wie z. B. Lev Manovich, qualifiziert unter neuen Medien auch die Internetseiten und -portale. Andere – wie z. B. Paul Levinson – schlagen ihre Abtrennung als separate Mediengruppe vor. Mit der Zeit evolvierte die Einstellung von Manovich und Levinson, Magdalena Szpunar in Polen und heute spricht man eher von der Kommunikation anhand der Internetseiten, darunter der Portale sowie der sozialen Medien, und kommt man vom Termin „neue Medien“ ab. Daher ist der

platziert werden. In diesem Gebiet erfolgt derzeit, wie es scheint, der größte Fluss von Informationen, Ideen und Gedanken. Die beliebtesten allgemeinen, publizistischen Dienste in Polen sind: onet.pl, wp.pl, interia.pl, gazeta.pl, se.pl und o2.pl. Es ist erwähnenswert, dass von ihnen das Portal wp.pl, die größte Lesergruppe hat, das ein Niveau von 17,2 Mio. Nutzer monatlich erreicht, was rund 62% der Internetnutzer in Polen entspricht, und das Portal fakt.pl die kleinste (entsprechend 4,4 Mio., d. h. 20% der Nutzer)². Diese Portale haben somit eine riesige meinungsbildende Rolle, die die Haltung seiner Nutzer bildet, umso mehr, dass der Anteil der christlichen und katholischen Portale am Markt der Internetmedien gering ist³.

Die Kirche sieht die Notwendigkeit seiner Präsenz auf diesem Gebiet und ihre Lehre ist insbesondere in den Botschaften für den Tag der sozialen Kommunikationsmittel, seit 1990, mit dem Erscheinen neuer Kommunikationskanäle verbunden. Neue Informationstechnologien bilden für die Kirche Werkzeuge, die zur Erfüllung ihrer Evangelisierungsmission dienen. Theologen der sozialen

Begriff „neue Medien“ kein scharfer und transparenter Begriff mehr und für die Zwecke der Arbeit nennen wir sie: „Kommunikation anhand der Internetseiten sowie der sozialen Medien“ oder „Kommunikation anhand des Internets“, „Internetmedien“ und ähnlich. L. Manovich, *Język nowych mediów*, Warszawa 2006; derselbe, *New Media From Borges to HTML*, Massachusetts 2003 oder P. Levinson, *Nowe nowe media*, Kraków 2010. Über weitergehende Versuche ihres Definierens, die laufende Diskussion schreiben auch: M. Szpunar, *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, in: „Studia medioznawcze” 2008, (35) 4, S. 32; dieselbe, *W stronę nowych mediów*, Toruń 2010; dieselbe, *Imperializm kulturowy Internetu*, Kraków 2017, S. 3–134; K. Krzysztofek, *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, in: „Global Media Journal – Polish Edition” 2006, (1) 1, S. 14; M. Nieć, *Komunikowanie społeczne i media*, Warszawa 2010, S. 60–72; K. Roman, *Najnowsze nowe media i stare nowe media. Spór o definicję nowych mediów*, in: „Dyskurs” 2016, (22) 2, S. 20–39; T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 1999; I. Hofman, *Paradygmaty nowej dyscypliny*, in: „Studia Medioznawcze” 2019, (79) 4, S. 308–317.

² Siehe: Laut der Forschungen gehören zu den meinungsbildenden Portalen, die das Lesen auf dem Niveau von ca. 6 Mio. Nutzer in Polen erreichen: www.wp.pl (17,2 Mio. Nutzer, 62% Bereich im Internet), www.onet.pl (17,0 Mio., 61,0%), www.interia.pl (13,4 Mio., 48,3%), www.gazeta.pl (11,0 Mio., 40,0%), www.se.pl (8,30 Mio., 30,0%), www.o2.pl (8,30 Mio., 30,0%) und www.fakt.pl (4,4 Mio., 20,2%). Quelle: Megapanel PBI/Gemius, Dezember 2019, Anzahl der Versuchspersonen: N=204 618, mit der Forschung umfasste Gruppe: 7–75 Jahre.

³ Siehe: Laut dieser Forschungen waren die am häufigsten besuchten christlichen Webseiten: www.deon.pl (0,71 Mio. Nutzer, 2,53%), www.gosc.pl (0,71 Mio., 2,50%), www.opoka.org.pl (0,57 Mio., 2,05%), www.aleteia.org (0,55 Mio., 1,95%), www.wiara.pl (0,47 Mio., 1,67%), www.misyjne.pl (0,46 Mio., 1,62%), www.niedziela.pl (0,45 Mio., 1,60%). Quelle: Megapanel PBI/Gemius, November 2019, Anzahl der Versuchspersonen: N=195 266, mit der Forschung umfasste Gruppe: 7–75 Jahre.

Kommunikationsmittel weisen darauf hin, dass obwohl bis vor Kurzem „die Kirche Missionen führte und das Korn des Evangeliums vom Kontinent zum Kontinent übertrug, betritt sie um die Wende des 20. und 21. Jahrhunderts nach Geburt Christi einen ganz „neuen Boden“⁴. Der erste Papst, der die besondere Bedeutung des Internets bemerkte, war Johannes Paul II. In der Botschaft zum Welttag der Massenmedien sprach er über eine „Ära der Computer“ und die Verwendung von

In den vorgenommenen Forschungen wurden die wichtigsten meinungsbildenden Portale in Polen mit der Nutzeranzahl von mehr als 5 Mio. (onet.pl, wp.pl, interia.pl, gazeta.pl, o2.pl i fakt.pl) analysiert. Sie wurden auf Veröffentlichung von Texten betreffend sieben apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus im Jahre 2019 analysiert.

„computerisierten Beteiligungssystemen“, d. h. Internet, für die Umsetzung der Kirchenmission.⁵ Papst Benedikt XVI. nennt das Internet ein „digitales Kontinent, das zu evangelisieren ist, das jedoch auch evangelisiert“⁶, und Papst Franziskus stellt die Internetmedien als praktische Werkzeuge dar, die an der Kommunikation der Barmherzigkeit teilnehmen können⁷ und weist auch auf damit verbundene

⁴ J. Kloch, *Kościół w Polsce wobec Web 2.0*, Kielce 2013, S. 21.

⁵ Siehe Johannes Paul II., *Orędzie na 24. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, Misja Kościoła w erze komputerów*. 24. Januar 1990, in: <https://www.paulus.org.pl/243,24-sdssp-jan-pawel-ii-1990> [Zugriff: 29. Februar 2020].

⁶ Siehe Benedikt XVI., 43. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 2009 – Neue Technologien – neue Verbindungen. Für eine Kultur des Respekts, des Dialogs, der Freundschaft*, 24. Januar, in: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/de/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html [Zugriff: 29. Februar 2020].

⁷ Siehe Franziskus, 50. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 2016 – Kommunikation und Barmherzigkeit: eine fruchtbare Begegnung*, 24. Januar 2016, in: <http://www.>

Probleme und Gefahren, insbesondere die Fake News oder Deepfakes hin⁸. Sofern die christlichen Internetportale umfangreich über die ekklesische Tätigkeit informieren und sie analysieren, wurden jedoch keine breiteren Forschungen der Kirchenanwesenheit im Laienbereich des Internets vorgenommen. Diese Forschung betrifft einen Abschnitt dieser Präsenz in den am meisten besuchten meinungsbildenden Portalen im Inland, die Gegenstand einer ausgefeilten Schlussfolgerung sein sollten. Es betrifft Papst Franziskus und seine apostolischen Reisen im Jahre 2019. Die vorigen Jahre des Pontifikats wurden in den früheren Forschungen analysiert⁹.

Der Forschungsprozess wird aus zwei Stufen bestehen. Die erste ist die Bearbeitung der im Internet veröffentlichten Artikeln mit der Methode einer quantitativ-qualitativen Analyse des Inhalts. Dann nehmen wir eine theologisch-missionswissenschaftliche Analyse der erhaltenen Daten vor und ziehen pastorale Schlussfolgerungen. Die Forschungsarbeiten teilen wir in Folgendes:

vatican.va/content/francesco/de/messages/communications/documents/papa-francesco_20160124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [Zugriff: 29. Februar 2020].

⁸ Siehe Franziskus, 52. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 2018* – „Die Wahrheit wird euch befreien“ (Joh 8,32). *Fake news und Journalismus für den Frieden*, 24. Januar 2018, in: http://www.vatican.va/content/francesco/de/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [Zugriff: 29. Februar 2020]; Derselbe, 54. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel (2020)* – „Damit du deinem Sohn und deinem Enkel erzählen kannst“ (Ex 10,2). *Das Leben wird Geschichte*, 24. Januar 2020, in: http://www.vatican.va/content/francesco/de/messages/communications/documents/papa-francesco_20200124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [Zugriff: 29. Februar 2020].

⁹ Siehe M. Wrzos, *Zagraniczne podróże apostolskie, w tym misyjne, papieża Franciszka w najważniejszych krajowych portalach internetowych*, cz. I (lata 2013–2014), in: „Kultura-Media-Teologia”, 1 (28) 2017, S. 111–141; Derselbe, *Zagraniczne podróże apostolskie, w tym misyjne, papieża Franciszka w najważniejszych krajowych portalach internetowych*, cz. II (rok 2015), in: „Kultura-Media-Teologia”, 4 (31) 2017, S. 140–179; Derselbe, *Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2016)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 2 (38) 2019, S. 67–114; Derselbe, *Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2017)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 4 (39) 2019, S. 159–198; Derselbe, *Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2018)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 1 (40) 2019, S. 116–151. Unter den gesamtpolnischen Medien wird das zu analysierende Portal www.fakt.pl anstatt www.se.pl #, obwohl das letzte mehr Nutzer hat, aufgrund der Fortsetzung der Forschungen und der Anzahl seiner Nutzer in den vergangenen Jahren sein.

1. Inhaltsanalyse der Artikeln über die Reisen, darunter Missionsreisen von Papst Franziskus (im Jahre 2019) in den wichtigsten Portalen im Inland mit der quantitativ-qualitativen Methode. Die gesammelten Artikeln betreffen die folgenden Pilgerreisen:

- a. 23.-27. Januar – Panama;
- a. 3.-5. Februar – die Vereinigten Arabischen Emirate (VAE)
- b. 30.-31. März – Marokko;
- c. 5.-7. Mai – Bulgarien, Nordmazedonien;
- d. 31. Mai – 2. Juni – Rumänien;
- e. 4.-10. September – Mosambik, Mauritius;
- f. 19.-26. November – Thailand, Japan;

1. theologische Analyse der veröffentlichten Inhalte;

2. pastorale Schlussfolgerungen und Antwort auf die Forschungshypothesen; a) Die Medien in Polen informieren sachgemäß über die Auslandspilgerreisen von Papst Franziskus (quantitativ und qualitativ); b) Die Internetmedien informieren nicht über theologische Inhalte und päpstliche Botschaften, und konzentrieren sich auf weniger wichtige, jedoch mehr effektvolle Ereignisse und Themen; c) Die Anzahl der Informationen und die Benachrichtigungsart über die Auslandspilgerreisen ist niedriger und nicht zufriedenstellend.

Papst Franziskus stellt die Internetmedien als praktische Werkzeuge dar, die Evangelisierungswerkzeuge sind und die an der Kommunikation der Barmherzigkeit teilnehmen können. Er weist auch auf damit verbundene Probleme und Gefahren, z. B. Fake News oder Deepfakes hin.

1. INHALTSANALYSE DER IN DEN WICHTIGSTEN PORTALEN VERÖFFENTLICHTEN ARTIKELN ÜBER DIE MISSIONSREISEN VON PAPST FRANZISKUS (2019) MIT DER QUANTITATIV-QUALITATIVEN METHODE

Methodologie der ersten Stufe der Forschungen	
• Analysierte Zeit:	a. 23. Oktober 2018 – 27. April 2019; b. 3. November 2018 – 5. Mai 2019; c. 30. Dezember 2018 – 30. Juni 2019; d. 5. Februar 2019 – 7. August 2019; e. 28. Februar 2019 – 2. September 2019; f. 4. Juli 2019 – 10. Dezember 2019; g. 19. August 2019 – 26. Februar 2020; drei Monate vor und drei Monate nach den päpstlichen Pilgerreisen;
• Analysierte Dienste:	onet.pl; wp.pl; interia.pl; gazeta.pl; o2.pl und fakt.pl;
• Inhaltsquellen:	Newspoint
• Tiefe der Analyse:	verbunden (automatisch und manuell) – in den erhaltenen Ergebnissen der automatischen Suche nach den programmierten Algorithmen erfolgt Selektion der Wahrichtigkeit durch den Forscher.
• Sprache der Quellen:	Polnisch
• Sprache der Suche:	Polnisch
• Filtern von Spam/ Boot-Dateien:	verbunden (automatisch und manuell) – in den erhaltenen Ergebnissen der automatischen Suche nach den programmierten Algorithmen erfolgt Selektion der Wahrichtigkeit durch den Forscher;
• Schlüsselfragen/-wörter:	a. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„Panama“ oder „Panama City“ oder „Tocumen“ oder „Campo“ oder „Weltjugendtag“ oder „WJT“ oder „Jugendlichen“ oder „Jugend“]; b. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„die Vereinigten Arabischen Emirate“ oder „VAE“ oder „Emirat-Einwohner“ oder „Abu Dhabi“ oder „Dialog“ oder „Erklärung“]; c. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„Marokko“ oder „Marokkaner“ oder „Rabat“ oder „Dialog“]; d. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„Bulgarien“ oder „Mazedonien“ oder „Bulgaren“ oder „Mazedonier“ oder „Sofia“ oder „Skopje“ oder „Therese“ oder „Ökumenismus“ oder „russisch-orthodox“ oder „Dialog“]; e. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„Rumänien“ oder „Rumänen“ oder „Bukarest“ oder

	„Bakau“ oder „Jassy“ oder „Hermannstadt“ oder „Blaj“ oder „Ökumenismus“ oder „russisch-orthodox“ oder „Dialog“; f. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„Mosambik“ oder „Mosambikaner“ oder „Madagaskar“ oder „Madagassen“ oder „Mauritius“ oder „Mauritiusaner“ oder „Maputo“ oder „Antananarivo“ oder „Port Louis“]; g. Satz 1 [„Papst“ oder „Papst Franziskus“ oder „päpstliche Pilgerreise“ oder „Besuch des Papstes“ oder „päpstlicher Besuch“ oder „apostolischer Besuch“] und Satz 2 [„Thailand“ oder „Thailänder“ oder „Japan“ oder „Japaner“ oder „Bangkok“ oder „Tokio“ oder „Hiroshima“ oder „Nagasaki“].
• Analyseeinheit:	beliebiges Wort aus Satz 1 zzgl. beliebiges Wort als Satz 2, in beliebiger Sprachversion;
• Auswertung:	verbunden (automatisch und manuell) – in den erhaltenen Ergebnissen der automatischen Suche nach den programmierten Algorithmen (positiv, neutral, negativ) erfolgt Selektion der Wahlrichtigkeit durch den Forscher;
• Anzahl der analysierten Artikeln:	a. 74; b. 17; c. 9; d. 8; e. 8; f. 23; g. 24; $\Sigma = 163$.

1.1. 23.-27. JANUAR – PANAMA

Die 26. apostolische Reise von Papst Franziskus fand vom 23. bis zum 27. Januar 2019 statt. Es ist der zweite Papst, der in dieses Land kam. Vor ihm besuchte Panama hl. Johannes Paul II. im Jahre 1983. In den analysierten Portalen wurden 74 Texte zum Thema dieser Pilgerreise veröffentlicht. Der erste waren die Agenturnachrichten (KAI, RAI) vom 18. Januar 2019 im Portal onet.pl. Sie betrafen die Lebensgeschichte der polnischen Teilnehmer der sich nähernden Pilgerreise, die Ankündigung des Bischofs von Rom, den jugendlichen Gefängnisinsassen die Beichte abzunehmen, sowie auch die Darstellung des aktuellen Missionsdienstes der Polen, die tagtäglich in diesem Lande arbeiten. Die Ankündigungen der Pilgerreise erschienen fünf Tage vor dem päpstlichen Besuch. Die zwei letzten Nachrichten erschienen ein Tag nach Beendigung des Besuchs von Papst Franziskus in diesem Land, ebenfalls auf der Webseite onet.pl. Es war eine Beschreibung der hl. Messe zur Beendigung des Weltjugendtags sowie eine breitere Zusammenfassung der panamaischen Glaubensereignisse. Die direkt mit der Pilgerreise verbundenen Berichte wurden während ihrer

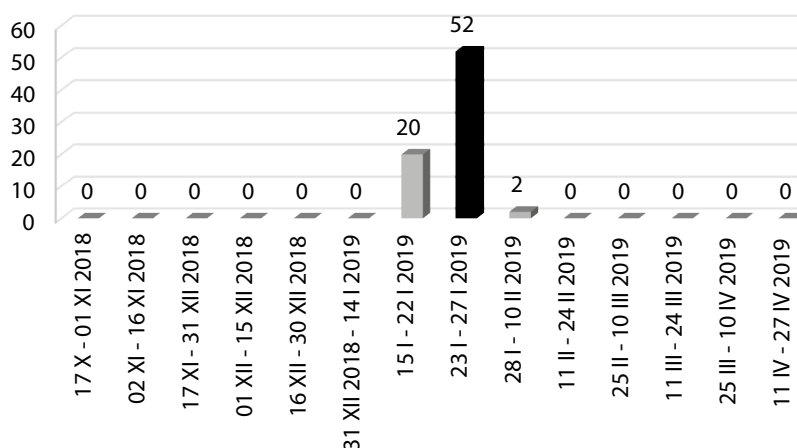

Diagramm Nr. 1. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Panama in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=74

Quelle: Newspoint

Dauer veröffentlicht. Am häufigsten waren es Pressemitteilungen bzw. ihre Kommentare (64). Es gab 20 veröffentlichte Nachrichten in der Zeit vor der päpstlichen apostolischen Reise. Die letzten davon waren eine Zusammenfassung der dauernden Pilgerreise.

Die meisten Nachrichten zum Thema der päpstlichen Pilgerreise nach Panama veröffentlichte das Portal onet.pl (37), was rund 54% des Anteils am Markt der Internetchroniken zu diesem Thema ausmacht, was auf einen größeren Akzent des Senders auf mit dem Glauben verbundene Nachrichten hindeutet. Die weiteren Portale unter Berücksichtigung der Publikationsanzahl waren entsprechend: interia.pl (15), wp.pl (13), gazeta.pl (6), und am wenigsten veröffentlichte das Portal fakt.pl (5). Die Seite o2.pl veröffentlichte keine Informationen. Im Falle der Portale gazeta.pl und o2.pl erschienen einzelne Nachrichten während der Pilgerreise, sie wurden jedoch mit der Zeit aus der Seite entfernt.

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass von 74 der veröffentlichten Nachrichten 3 eindeutig positiv und 69 neutral waren. Zwei Informationen waren negativ. Die erste sprach kritisch über das Sicherheitsniveau während

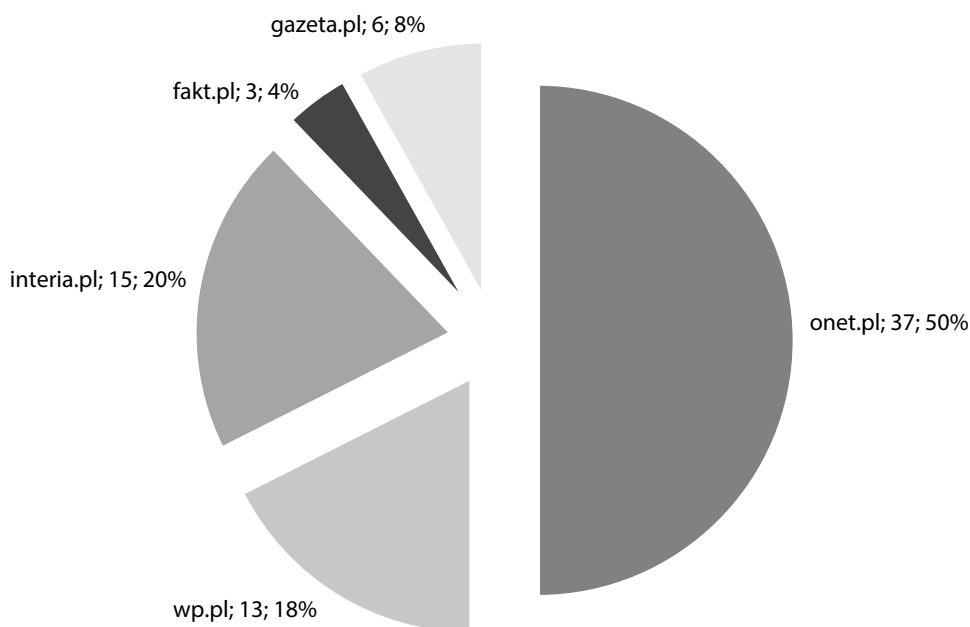

Diagramm Nr. 2. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Panama in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort, N=74
Quelle: Newspoint

der Pilgerreise des Bischofs von Rom und die zweite über die Ausbeutung der Schwächsten durch die einheimischen Geschäftsentscheidungsträger.

Das Zahlenverhältnis der positiven und negativen zum Thema der besprochenen Pilgerreise im gegebenen analysierten Medium veröffentlichten Nachrichten deutet nicht auf Über- bzw. Unterpräsentation in einem der analysierten Medien hin.

Die meisten geforschten Internetportale bedienen sich der Mitteilungen der Polnischen Nachrichtenagentur (PAP), der Katholischen Informationsagentur (KAI), der Rundfunkinformationsagentur (RAI) und von Radio Vatikan (RV). Die Aussage der Nachrichten war somit in den meisten Fällen neutral. Es wurden in der Regel Informationen und wenige Kommentare oder Bewertungen veröffentlicht. Negative Texte gab es wenig. In den Internetmedien sind ein paar Nachrichten erschienen, die die päpstliche Lehre zusammenfassen und die an die Jugendlichen gerichtet sind. Es wurde die Sorge des Papstes um die Ärmsten zusammen mit dem Aufruf, die Güter solidarisch zu verteilen, betont. Es wurde auf

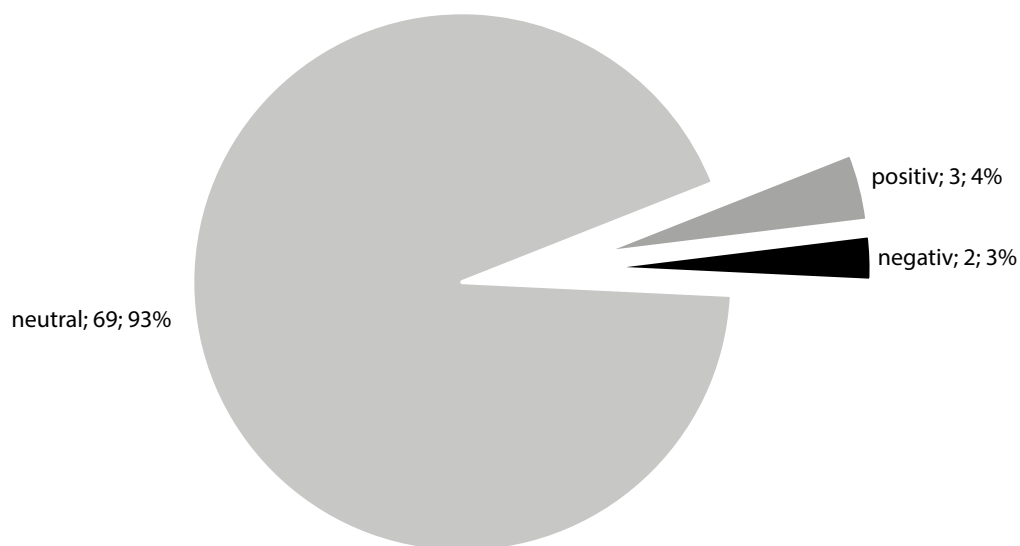

Diagramm Nr. 3. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Panama in den polnischen Portalen nach der Veröffentlichungsart, N=74
Quelle: Newspoint

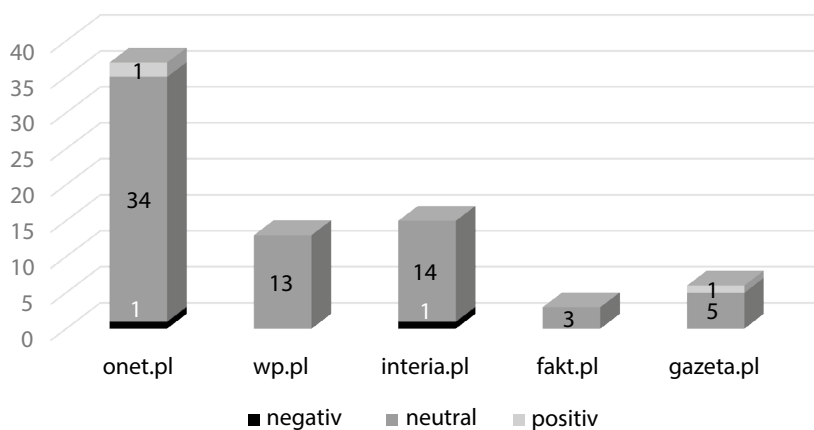

Diagramm Nr. 4. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Panama in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=74
Quelle: Newspoint

die allgemeine Sendung der Christen zu evangelisieren sowie auf die Lehre betreffend die Demut hingewiesen.

1.2. 3.-5. FEBRUAR – DIE VEREINIGTEN ARABISCHEN EMIRATE (VAE)

Die apostolische Reise von Papst Franziskus nach den Vereinigten Arabischen Emiraten fand vom 3. bis zum 5. Februar 2019 statt. Es war der erste Besuch in der Geschichte des Vorstehers der katholischen Kirche auf der Arabischen Halbinsel. Das Hauptziel des Besuchs war die Teilnahme von Papst Franziskus am religionsübergreifenden Treffen unter dem Motto: „Menschliche Brüderlichkeit“. Es war die 27. Pilgerreise des aus Argentinien stammenden Papstes.

In den analysierten Portalen wurden 17 Texte zum Thema dieses Besuchs veröffentlicht. Zwei Nachrichten wurden ein Tag vor seinem Beginn unter Berücksichtigung des Zeitunterschieds veröffentlicht. Es waren Ankündigungen der päpstlichen Pilgerreise zusammen mit dem skizzierten Plan. Sie wurden auf gazeta.pl sowie interia.pl veröffentlicht. Die letzte Nachricht erschien zwei Tage nach seiner Beendigung, am 8. Februar 2019 auf der Seite onet.pl. Der Publizist kommentierte die vom Papst und von Imam Ahmed el-Tajeb unterzeichnete „Erklärung zur

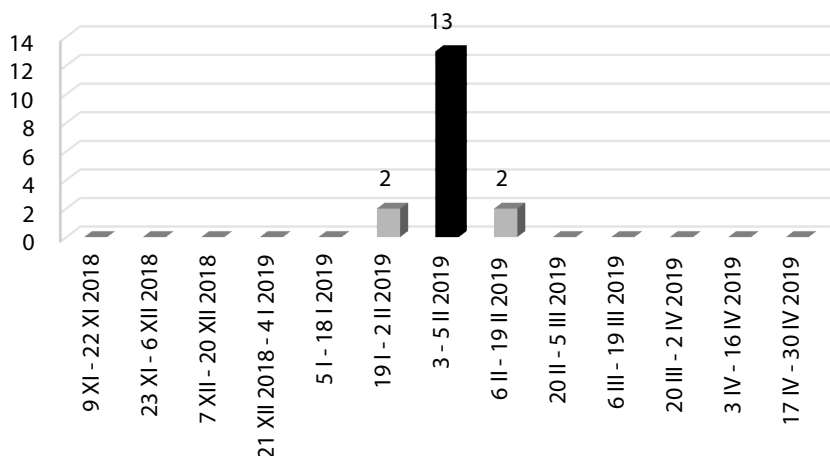

Diagramm Nr. 5. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in den Vereinigten Arabischen Emiraten in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=17

Quelle: Newspoint

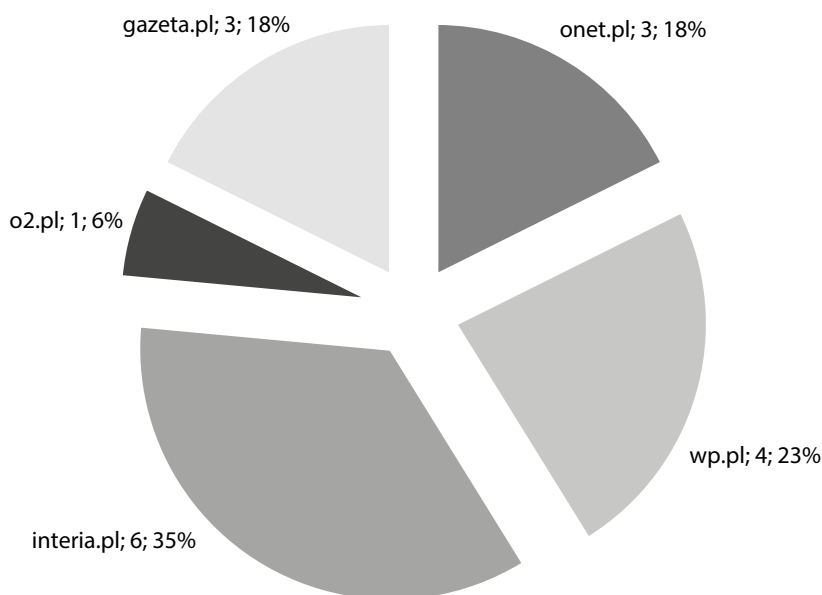

Diagramm Nr. 6. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in den Vereinigten Arabischen Emiraten in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort, N=17
Quelle: Newspoint

menschlichen Brüderlichkeit“. Die mit der Pilgerreise verbundenen Informationen erschienen am Tag der Pilgerreise. Es wurden Agenturnachrichten sowie Bilderberichte veröffentlicht (15). Es wurden zwei Nachrichten vor der päpstlichen apostolischen Reise und auch zwei danach veröffentlicht.

Die meisten Nachrichten zum Thema der päpstlichen Pilgerreise nach den Vereinigten Arabischen Emiraten veröffentlichte das Portal interia.pl (6), was rund 35% des Anteils am Markt der Internetnachrichten zu diesem Thema ausmacht. Die weiteren Portale unter Berücksichtigung der Publikationsanzahl waren: wp.pl (4), gazeta.pl (3), onet.pl (3) und o2.pl (1). Die übrigen Internetportale benachrichtigten darüber nicht.

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass von 17 der veröffentlichten Nachrichten 16 neutral und eine eindeutig positiv waren (enthusiastisch). Sie betraf die spektakuläre und pompöse Begrüßung des Heiligen Vaters. Es wurde sehr

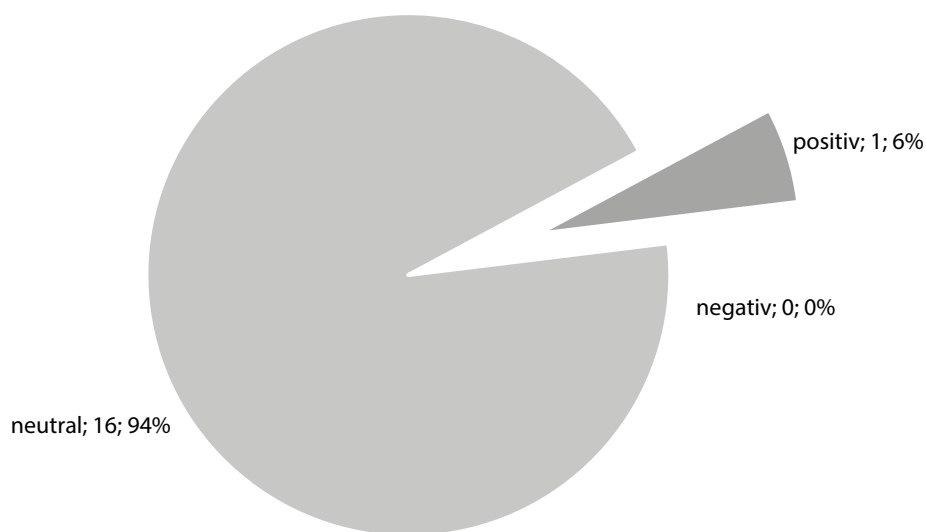

Diagramm Nr. 7. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in den Vereinigten Arabischen Emiraten in den polnischen Portalen nach der Veröffentlichungsart, N=17
Quelle: Newspoint

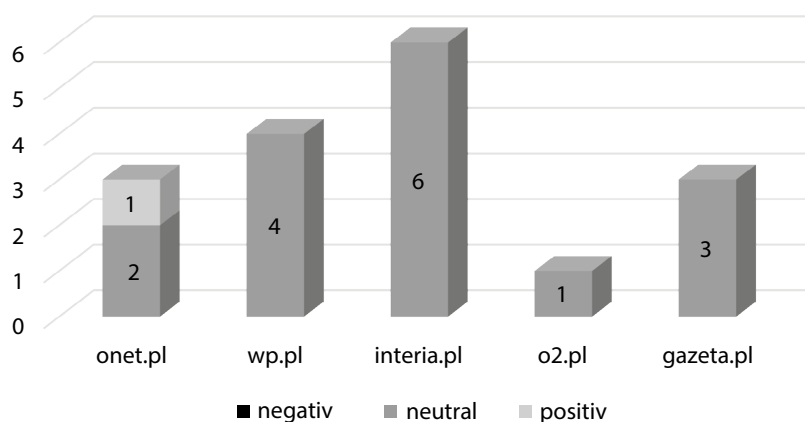

Diagramm Nr. 8. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in den Vereinigten Arabischen Emiraten in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=17
Quelle: Newspoint

positiv, sogar mit ziemlich großer Überraschung angenommen. Es betonte die freundliche Atmosphäre des Besuchs.

Das Zahlenverhältnis der positiven und negativen zum Thema der besprochenen Pilgerreise im gegebenen analysierten Medium veröffentlichten Nachrichten deutet auf keine Über- bzw. Unterpräsentation in einem der analysierten Medien hin.

Die meisten geforschten Internetportale bedienen sich der Mitteilungen aus den Diensten PAP, KAI, RAI und RV bzw. Bildreportage. Die Aussage der Nachrichten war meistens neutral, ohne Angabe des Autors. Es gab keine negativen Nachrichten oder Kommentare. Während der Pilgerreise konzentrierten sich die Publizisten auf die Äußerungen des Papstes bezüglich der menschlichen Brüderlichkeit und des religionsübergreifenden Dialogs.

1.3. 30.-31. MÄRZ – MAROKKO

Die zweitägige apostolische Reise von Papst Franziskus nach Marokko fand vom 30. bis zum 31. März 2019 statt. Franziskus war der zweite Papst in diesem Staat nach Johannes Paul II. im Jahre 1985. Das Hauptziel des Besuchs war die Teilnahme von Papst Franziskus an religionsübergreifenden Gesprächen.

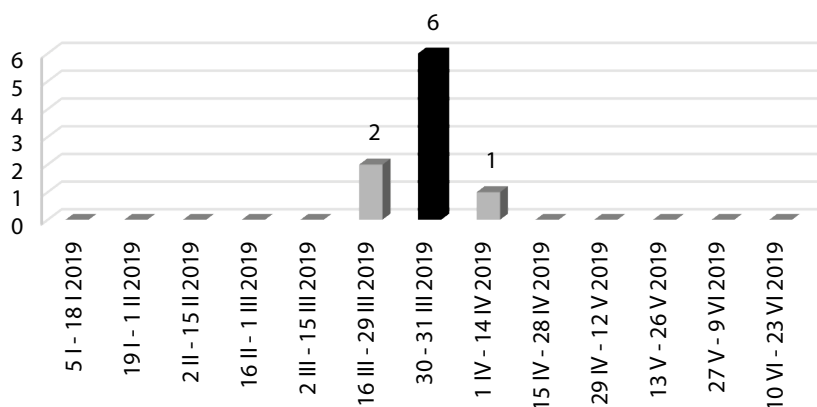

Diagramm Nr. 9. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Marokko in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=9

Quelle: Newspoint

Auf den analysierten Webseiten wurden 9 Texte zum Thema dieses Besuchs veröffentlicht. Zwei Informationen wurden innerhalb von zwei Tagen vor der Pilgerreise veröffentlicht. Die erste betraf die direkte Ankündigung (onet.pl) und die zweite war mit sexuellen Missbräuchen verbunden; einem Dokument, das vor Abreise des Papstes veröffentlicht wurde (interia.pl). Die mit der Pilgerreise verbundenen Berichte wurden während ihrer Dauer und der letzte ein Tag danach veröffentlicht (onet.pl). In der Agenturmeldung wurde versucht, die Pilgerreise zusammenzufassen. Die übermittelten Nachrichten konzentrierten sich auf den Inhalt der päpstlichen Botschaften mit dem Schwerpunkt bezüglich des religionsübergreifenden Dialogs. Es wurden lediglich Agenturmeldungen veröffentlicht (9). Es wurden zwei Nachrichten vor der päpstlichen apostolischen Reise und eine danach veröffentlicht.

Die meisten Nachrichten zum Thema der päpstlichen Pilgerreise nach Marokko veröffentlichte das Portal onet.pl (7), was rund 78% des Anteils am Markt

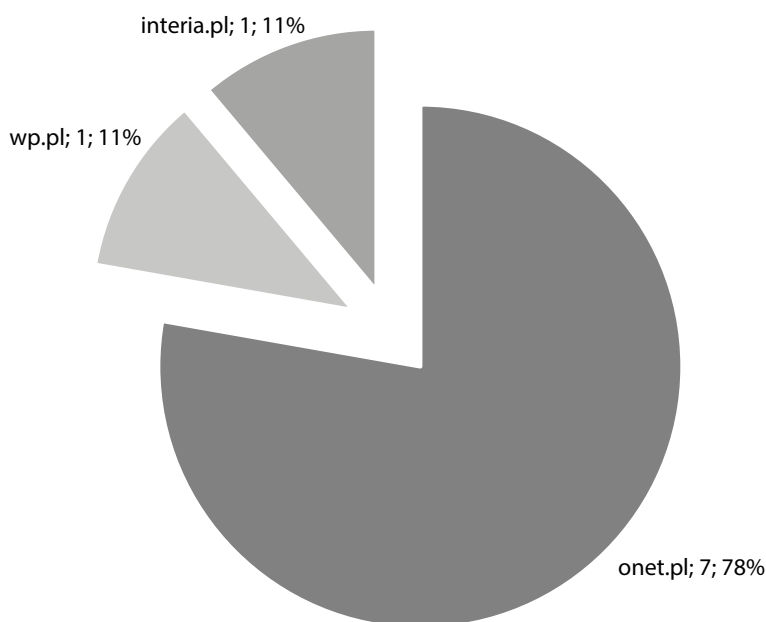

Diagramm Nr. 10. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Marokko in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort, N=9
Quelle: Newspoint

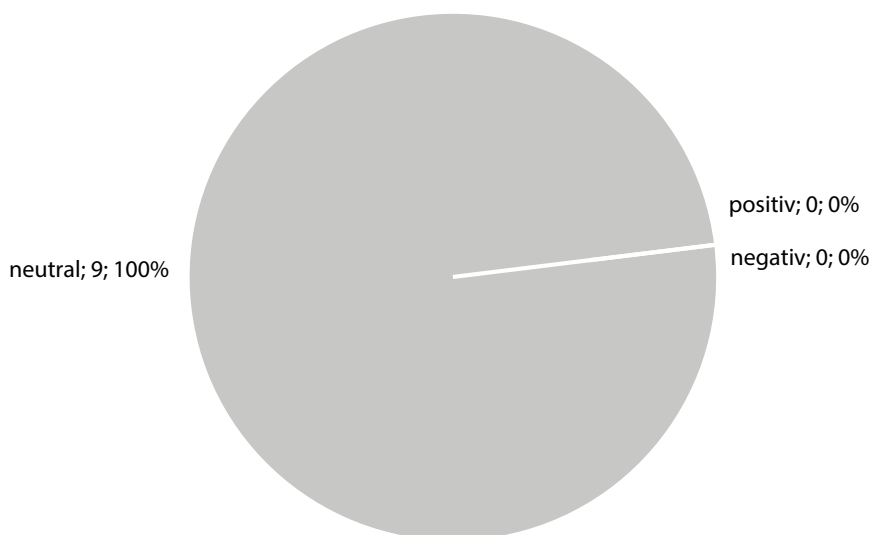

Diagramm Nr. 11. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Marokko in den polnischen Portalen nach der Veröffentlichungsart, N=9
Quelle: Newspoint

der Internetchrichten ausmacht und ihm die Position des sich besonders für diese Thematik interessierenden Mediums gibt. Die weiteren Portale unter Berücksichtigung der Publikationsanzahl waren entsprechend: interia.pl (1), wp.pl (1). Die übrigen Portale veröffentlichten keine Nachrichten zu diesem Thema: gazeta.pl (0), o2.pl (0) und fakt.pl (0).

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass alle 9 veröffentlichten Nachrichten neutral waren.

Der Anteil an negativen, positiven und neutralen Nachrichten war unter den analysierten Portalen vergleichbar, denn es wurden keine eindeutig negativen oder positiven Nachrichten zu diesem Thema beobachtet.

So wie während der analysierten Zeit der zwei ersten Pilgerreisen bedienen sich die meisten geforschten Internetportale der Mitteilungen aus den Diensten PAP, KAI, RAI und RV. Die Aussage der Nachrichten war in der Regel neutral, ohne Angabe des Autors. Die Materialien, die die Aussage und den Inhalt der

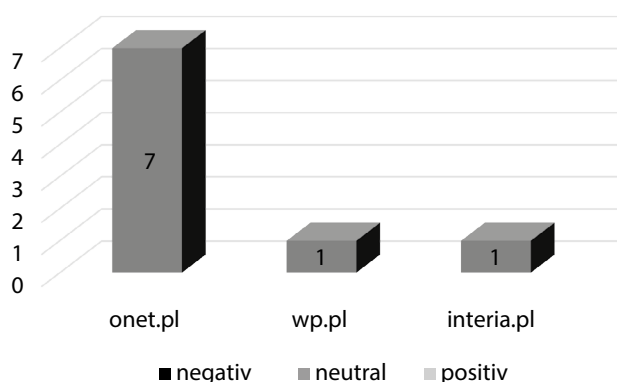

Diagramm Nr. 12. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Marokko in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=9

Quelle: Newspoint

päpstlichen Reden vertieften, betonten das Thema des religionsübergreifenden Dialogs und auch des Models des Missions- und Seelsorgedienstes.

1.4. 5.-7. MAI – BULGARIEN, NORDMAZEDONIEN

Die dreitägige apostolische Reise von Franziskus nach Bulgarien und Nordmazedonien fand vom 5. bis zum 7. Mai 2019 statt. Franziskus war der zweite Papst, der Bulgarien und der erste, der Nordmazedonien besuchte. Vor ihm besuchte Bulgarien einmal im Jahre 2002 hl. Johannes Paul II. Das Motto der Pilgerreise nach Bulgarien waren die Worte „Frieden auf Erden“ und der nach Nordmazedonien „Hab keine Angst, kleine Herde“.

In den analysierten Portalen wurden 8 Texte zum Thema dieses Besuchs veröffentlicht. Keine der Informationen erschien vor oder nach der Pilgerreise des Bischofs von Rom. Grundsätzlich wurden lediglich Agenturmeldungen veröffentlicht (8).

Die meisten Nachrichten zum Thema der päpstlichen Pilgerreise veröffentlichte das Portal interia.pl (4), was 50% des Anteils am Markt der Internetaussagen ausmacht. Die weiteren Portale unter Berücksichtigung der Publikationsanzahl waren entsprechend: onet.pl (3) sowie wp.pl (1). In den Portalen: o2.pl, gazeta.pl sowie fakt.pl erschienen keine Nachrichten.

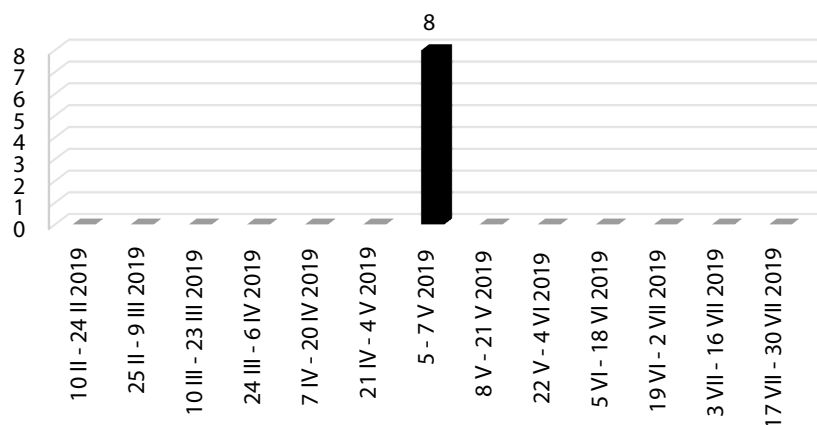

Diagramm Nr. 13. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Bulgarien und Nordmazedonien in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=8

Quelle: Newspoint

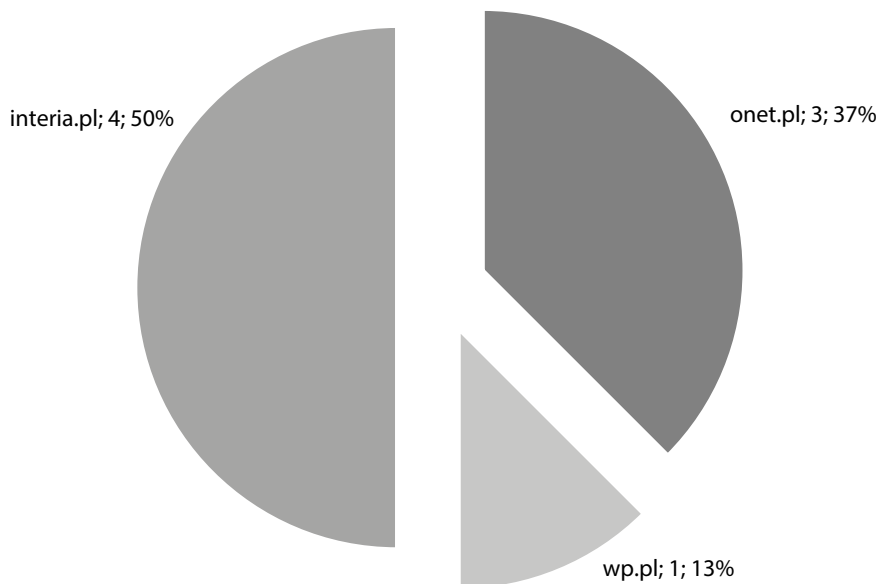

Diagramm Nr. 14. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Bulgarien und Nordmazedonien in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort, N=8

Quelle: Newspoint

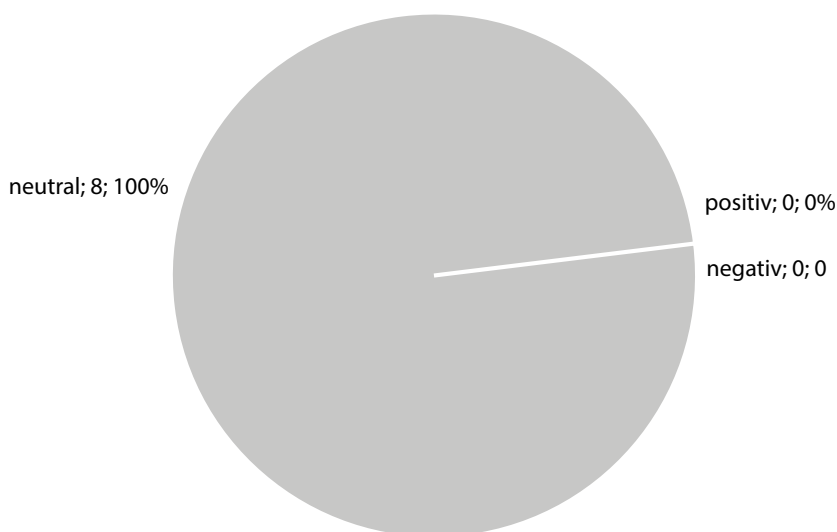

Diagramm Nr. 15. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Bulgarien und Nordmazedonien in den polnischen Portalen, N=8
Quelle: Newspoint

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass alle 8 veröffentlichten Nachrichten neutral waren.

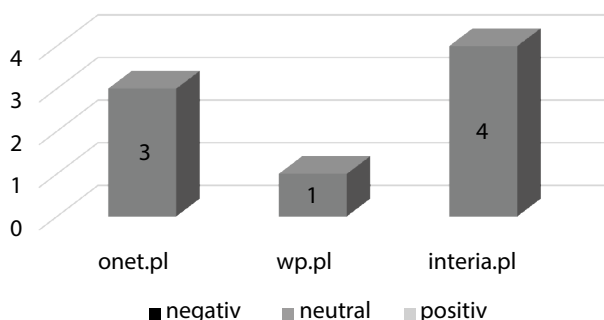

Diagramm Nr. 16. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Bulgarien und Nordmazedonien in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=8
Quelle: Newspoint

Der Anteil an negativen, positiven und neutralen Nachrichten war unter den analysierten Portalen vergleichbar, denn es wurden keine eindeutig negativen oder positiven Nachrichten zu diesem Thema beobachtet.

Die meisten geforschten Internetportale bedienen sich der Mitteilungen aus den Diensten PAP, KAI, RAI und RV, deshalb sind viele Publikationen neutral, nicht emotional geladen. Während der Pilgerreise erschienen ein paar Nachrichten über die Pilgerreise von Papst Franziskus nach Bulgarien und Nordmazedonien. Der Besuch wurde unter besonderer Betonung des ökumenischen Dialogs, der päpstlichen Botschaft betreffend Immigranten sowie des Traums des Bischofs von Rom von einer Reise nach Russland dargestellt. Die letzten Nachrichten fielen mit dem letzten Tag der Pilgerreise zusammen.

1.5. 31. MAI – 2. JUNI – RUMÄNIEN

Die 30. apostolische Reise von Papst Franziskus nach Rumänien fand vom 31. Mai bis zum 2. Juni 2019 statt. Das Motto der Pilgerreise war: „Gehen wir gemeinsam“. Franziskus ist der zweite Papst, der Rumänien besucht. Vor ihm besuchte Rumänien einmal Johannes Paul II. im Jahre 1999.

In den analysierten Portalen wurden 8 Texte zum Thema dieser Pilgerreise veröffentlicht. Der erste waren die Agenturnachrichten (KAI, RAI) vom 18. Januar 2019 im Portal onet.pl. Die Ankündigungen der Pilgerreise erschienen: die erste – fast drei Monate und die zweite ein Tag davor, beide im Portal onet.pl. Darin wurden die Bedürfnisse der lokalen katholischen Kirche und auch der geführte Dialog mit der russisch-orthodoxen Kirche charakterisiert. Die direkt mit der Pilgerreise verbundenen Berichte wurden während ihrer Dauer veröffentlicht. Es waren am häufigsten Pressemitteilungen bzw. ihre Kommentare (8). Es gab 2 veröffentlichte Nachrichten in der Zeit vor der päpstlichen apostolischen Reise und keine danach.

Die die Pilgerreise von Papst Franziskus nach Rumänien betreffenden Nachrichten veröffentlichte lediglich das Portal onet.pl (8). In den Portalen: o2.pl, gazeta.pl, interia.pl, wp.pl sowie fakt.pl erschienen keine Nachrichten. Im Falle der Portale gazeta.pl und wp.pl erschienen einzelne Nachrichten während der Pilgerreise, sie wurden jedoch mit der Zeit aus der Seite entfernt.

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus

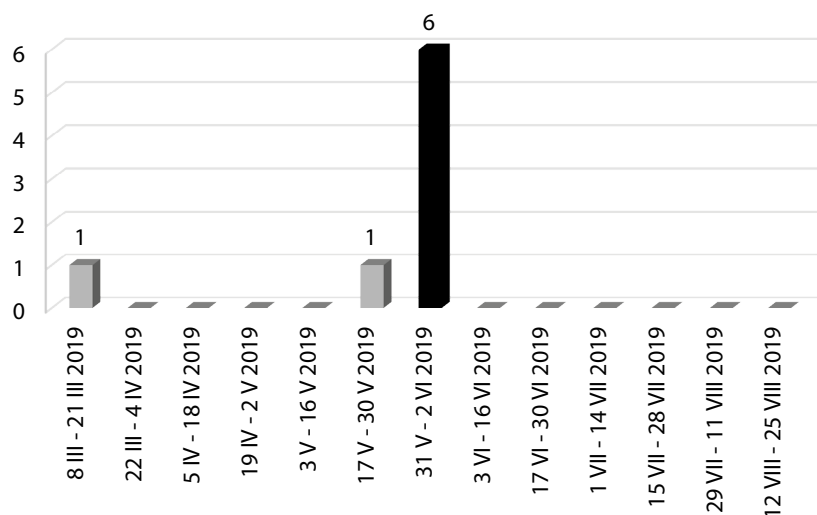

Diagramm Nr. 17. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Rumänien in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=8

Quelle: Newspoint

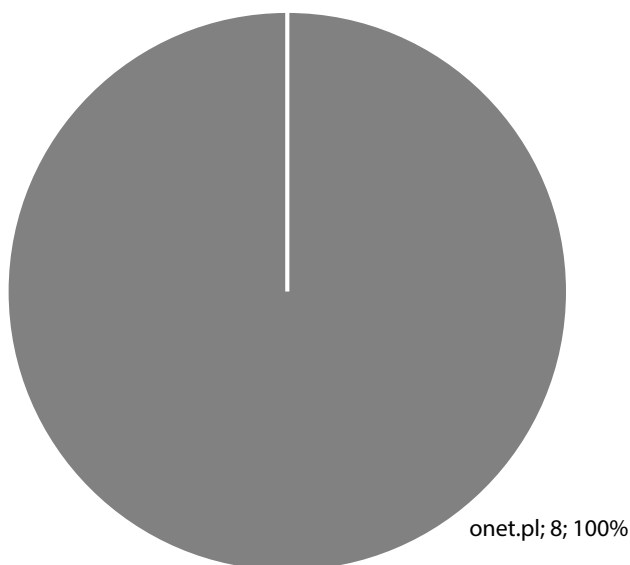

Diagramm Nr. 18. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Rumänien in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort, N=8

Quelle: Newspoint

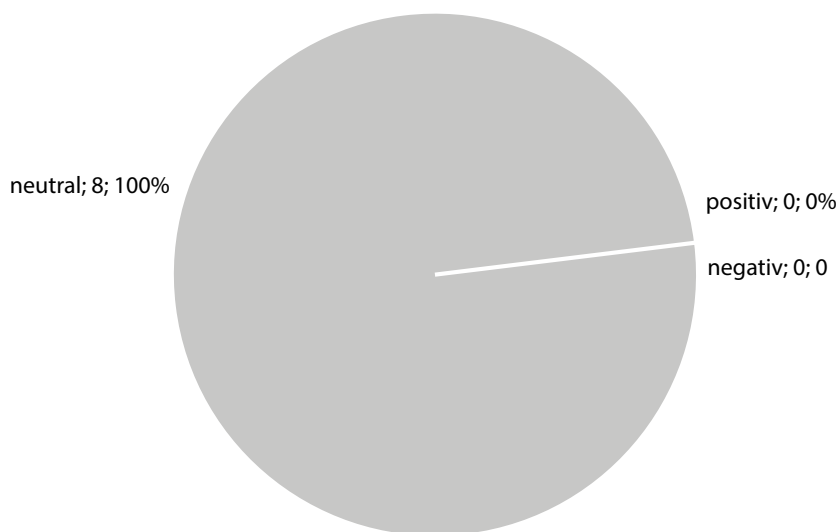

Diagramm Nr. 19. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Rumänien in den polnischen Portalen nach der Veröffentlichungsart, N=8
Quelle: Newspoint

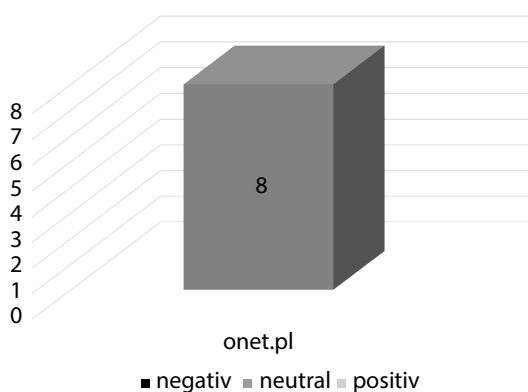

Diagramm Nr. 20. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Rumänien in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=8
Quelle: Newspoint

den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass alle der 8 veröffentlichten Nachrichten neutral waren.

Das Zahlenverhältnis der negativen, positiven und neutralen zum Thema der besprochenen Pilgerreise im gegebenen analysierten Medium veröffentlichten Nachrichten ist vergleichbar, denn es wurden keine eindeutig negativen oder positiven Nachrichten über die Pilgerreise beobachtet. Es ist nicht möglich, die Über- bzw. Unterpräsentation des bestimmten Informationstyps in den analysierten Medien festzustellen.

Die meisten geforschten Internetportale bedienen sich der Mitteilungen der Polnischen Nachrichtenagentur (PAP), der Katholischen Informationsagentur (KAI), der Rundfunkinformationsagentur (RAI) und von Radio Vatikan (RV). Die Aussage der Nachrichten war somit neutral. In den Internetmedien sind ein paar Nachrichten erschienen, die die päpstliche Lehre zusammenfassen. Es wurde die Sorge des Papstes um die Ärmsten zusammen mit dem Aufruf, die Güter solidarisch zu verteilen sowie um die Frauenrechte, betont. Man betonte auch die ökumenische Lehre und Handlungen, der Aufruf zum Dialog und zur positiven Kultur des Treffens von Menschen aus verschiedenen christlichen Gruppen und der Atheisten.

1.6. 4.-10. SEPTEMBER – MOSAMBIK, MADAGASKAR, MAURITIUS

Weitere, bereits 31. apostolische Reise von Papst Franziskus fand vom 4. bis zum 10. September 2019 nach Mosambik, Madagaskar und Mauritius statt. Franziskus war der zweite Papst, der Mosambik, Madagaskar und Mauritius besuchte. Vor ihm besuchte diese Länder einmal Johannes Paul II. (Mosambik im Jahre 1988; Madagaskar und Mauritius im Jahre 1989).

In den analysierten Portalen wurden 23 Texte zum Thema dieser Pilgerreise veröffentlicht. Vor dem apostolischen Besuch wurden keine Informationen in den analysierten Medien zu diesem Thema veröffentlicht. Die erste erschien am Anfangstag der Pilgerreise im Portal wp.pl und es war ein Bericht der Aussage des Bischofs von Rom in nach Mosambik fliegendem Flugzeug. Die letzten vier Nachrichten erschienen ein Tag nach Beendigung der Pilgerreisen und es waren Berichte der Presskonferenz von Papst Franziskus, die wie üblich an Deck des zurückfliegenden Flugzeugs stattfand. Es war eine Zusammenfassung, auch theologische Zusammenfassung der Pilgerreise. Ihr Inhalt waren

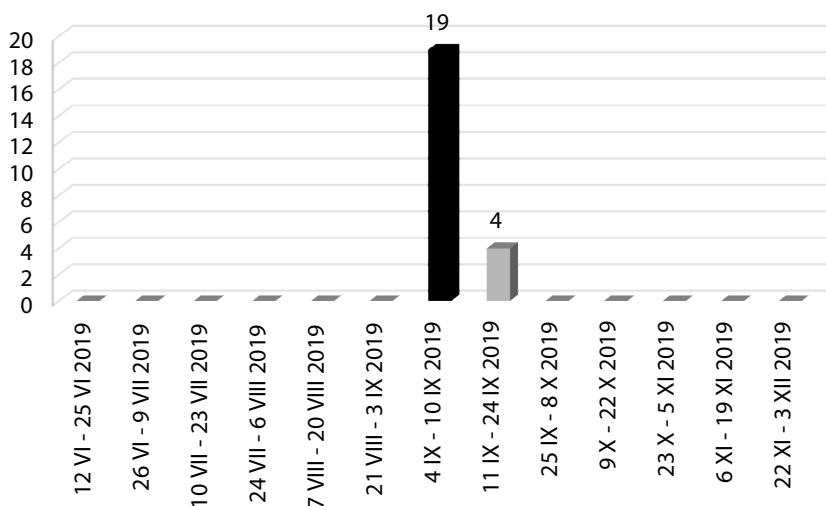

Diagramm Nr. 21. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Mosambik, Madagaskar und Mauritius in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=23

Quelle: Newspoint

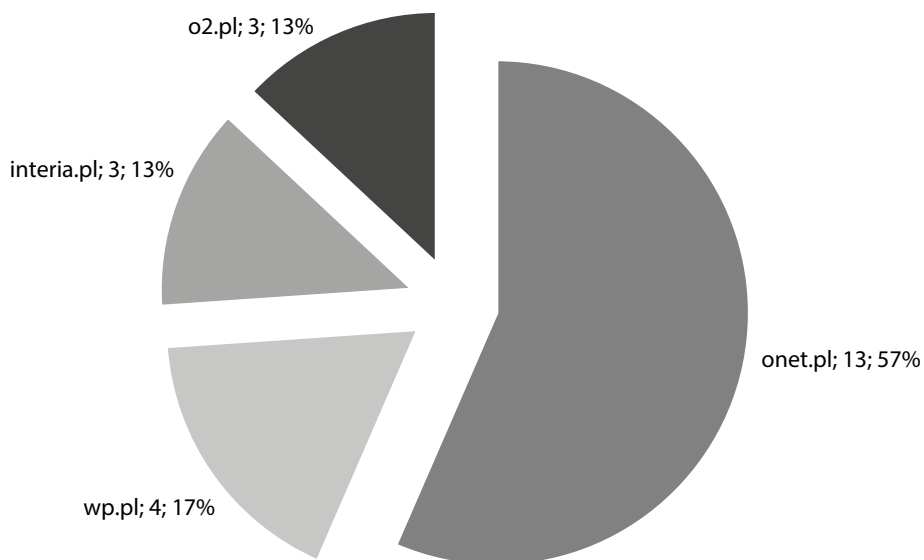

Diagramm Nr. 22. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Mosambik, Madagaskar und Mauritius in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort, N=23

Quelle: Newspoint

auch die wirtschaftlich-humanitären Verhältnisses des Kontinents. Die direkt mit der Pilgerreise verbundenen Berichte wurden während ihrer Dauer veröffentlicht. Es waren am häufigsten Pressemitteilungen bzw. ihre Kommentare (21). Es gab keine veröffentlichten Nachrichten in der Zeit vor der päpstlichen apostolischen Reise und 4 danach.

Die meisten Nachrichten zum Thema der päpstlichen Pilgerreise nach Mosambik, Madagaskar und Mauritius veröffentlichte das Portal onet.pl (13), was rund 57% des Anteils am Markt der Internetnachrichten zu diesem Thema ausmacht, was auf einen größeren Akzent des Senders auf mit dem Glauben verbundene Nachrichten hindeutet. Die weiteren Portale unter Berücksichtigung der Publikationsanzahl waren entsprechend: wp.pl (4), interia.pl (3), o2.pl (3). Hingegen veröffentlichten die Seiten gazeta.pl sowie fakt.pl keine Informationen zu diesem Thema.

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass von 23 der veröffentlichten

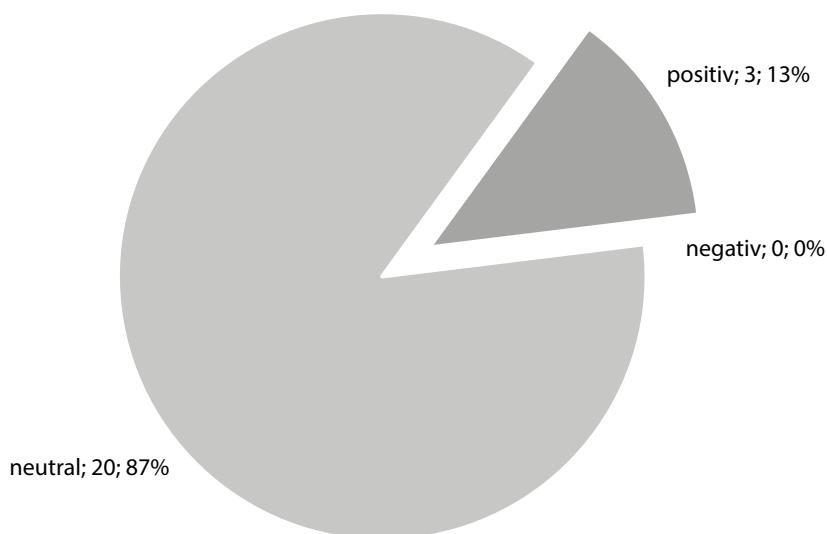

Diagramm Nr. 23. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Mosambik, Madagaskar und Mauritius in den polnischen Portalen nach der Veröffentlichungsart, N=23
Quelle: Newspoint

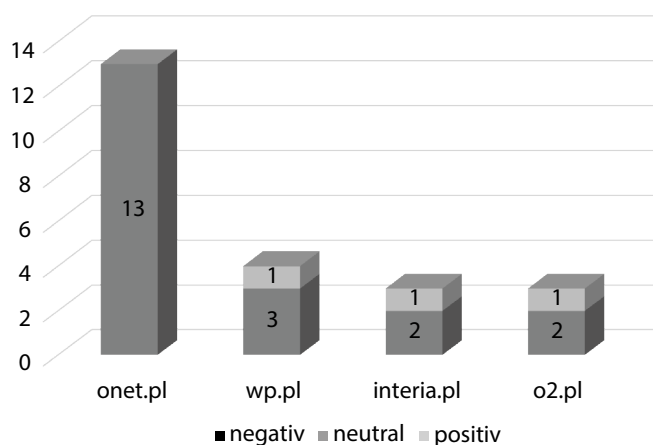

Diagramm Nr. 24. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Mosambik, Madagaskar und Mauritius in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=23

Quelle: Newspoint

Nachrichten 3 eindeutig positiv und 20 neutral waren. Die positiven betrafen den Papstbesuch unter den an HIV leidenden Müttern und Kindern in Mosambik sowie die hl. Messe mit Teilnahme von mehr als eine Million Gläubiger auf Madagaskar. Der Liturgie war ein Treffen mit Obdachlosen und den Menschen der Straße in der Hauptstadt der Roten Insel, Antananarivo vorangestellt.

Das Zahlenverhältnis der positiven und negativen zum Thema der besprochenen Pilgerreise im gegebenen analysierten Medium veröffentlichten Nachrichten deutet auf keine Über- bzw. Unterpräsentation in einem der analysierten Medien hin.

Die meisten geforschten Internetportale bedienen sich der Mitteilungen der Polnischen Nachrichtenagentur (PAP), der Katholischen Informationsagentur (KAI), der Rundfunkinformationsagentur (RAI) und von Radio Vatikan (RV). Die Aussage der Nachrichten war somit neutral, keine davon war negativ. In den Internetmedien sind ein paar Nachrichten erschienen, die die päpstliche Lehre zusammenfassen. Es wurde die Sorge des Papstes um die Ärmsten zusammen mit dem Aufruf, die Güter solidarisch zu verteilen, sowie der Skandal des wirtschaftlichen Ausschlusses des Kontinents, betont. Es wurde auf die allgemeine Sendung der Christen zu evangelisieren hingewiesen.

1.7. 19.-26. NOVEMBER – THAILAND, JAPAN

Die letzte apostolische Reise von Papst Franziskus im analysierten Jahr fand vom 19. bis zum 26. November 2019 nach Thailand und Japan statt. Franziskus war der zweite Papst, der diese Länder besuchte. Nach Johannes Paul II., der 1981 nach Japan und 1984 nach Thailand kam.

In den analysierten Portalen wurden 24 Texte zum Thema dieser Pilgerreise veröffentlicht. Vor der Pilgerreise wurden zwei diesen Besuch ankündenden Texte veröffentlicht. Ein Text zwei Monate davor, und der zweite ein paar Tage davor (entsprechend in den Portalen wp.pl und onet.pl). Nach der Pilgerreise erschienen keine Informationen zu diesem Thema. Die direkt mit der Pilgerreise verbundenen Berichte wurden während ihrer Dauer veröffentlicht. Es waren am häufigsten Pressemitteilungen bzw. ihre Kommentare (22). Es gab zwei veröffentlichte Nachrichten in der Zeit vor der päpstlichen apostolischen Reise und keine danach.

Die meisten Nachrichten zum Thema der päpstlichen Pilgerreise nach Thailand und Japan veröffentlichte das Portal onet.pl (12), was 50% des Anteils am Markt der Internetnachrichten zu diesem Thema ausmacht, was auf einen größeren Akzent des Senders auf mit dem Glauben verbundene Nachrichten hindeutet.

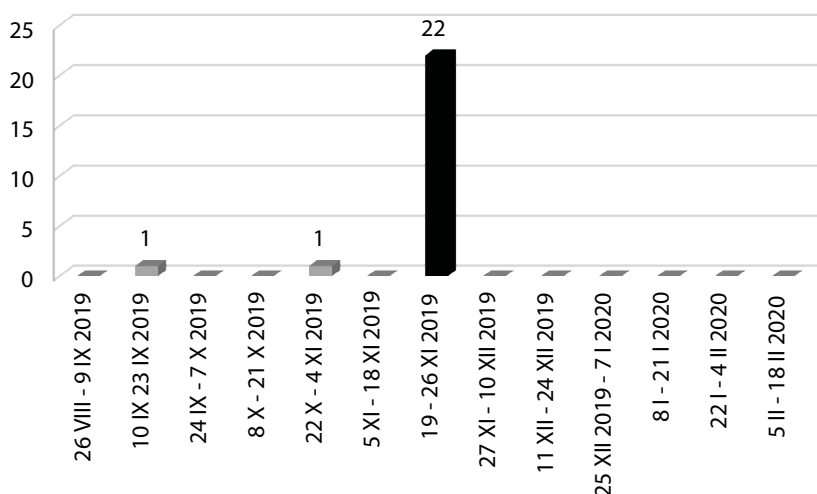

Diagramm Nr. 25. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Thailand und Japan in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungstag, N=24

Quelle: Newspoint

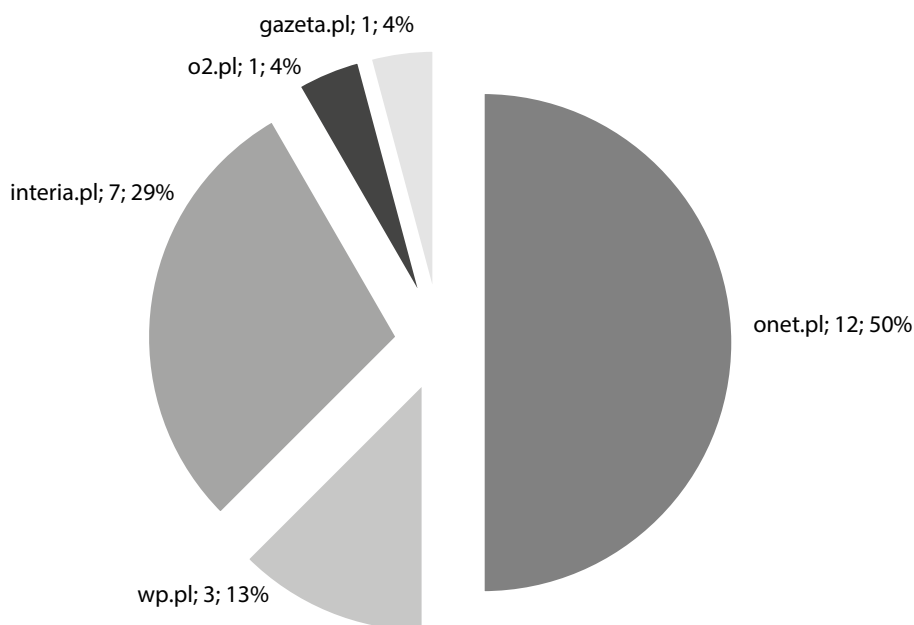

Diagramm Nr. 26. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Thailand und Japan in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungs-ort, N=24
Quelle: Newspoint

Die weiteren Portale unter Berücksichtigung der Publikationsanzahl waren entsprechend: interia.pl (7), wp.pl (3), gazeta.pl (1) und o2.pl (1), hingegen veröffentlichte das Portal ww.fakt.pl keine Informationen. Im Falle der Portale gazeta.pl und o2.pl erschienen einzelne Nachrichten während der Pilgerreise, sie wurden jedoch mit der Zeit aus der Seite entfernt.

Weitere Stufe der auszuführenden Forschungen war Ermittlung der Kommunikationsweise über diese apostolische Pilgerreise von Papst Franziskus. Aus den durchgeführten Forschungen geht es hervor, dass von 24 der veröffentlichten Nachrichten 2 eindeutig positiv und 22 neutral waren. Es gab keine negativen Nachrichten.

Das Zahlenverhältnis der positiven und negativen zum Thema der besprochenen Pilgerreise im gegebenen analysierten Medium veröffentlichten Nachrichten deutet auf keine Über- bzw. Unterpräsentation in einem der analysierten Medien hin, obwohl eindeutig positive Nachrichten im Portal onet.pl veröffentlicht wurden.

Diagramm Nr. 27. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Thailand und Japan in den polnischen Portalen nach der Veröffentlichungsart, N=24
Quelle: Newspoint

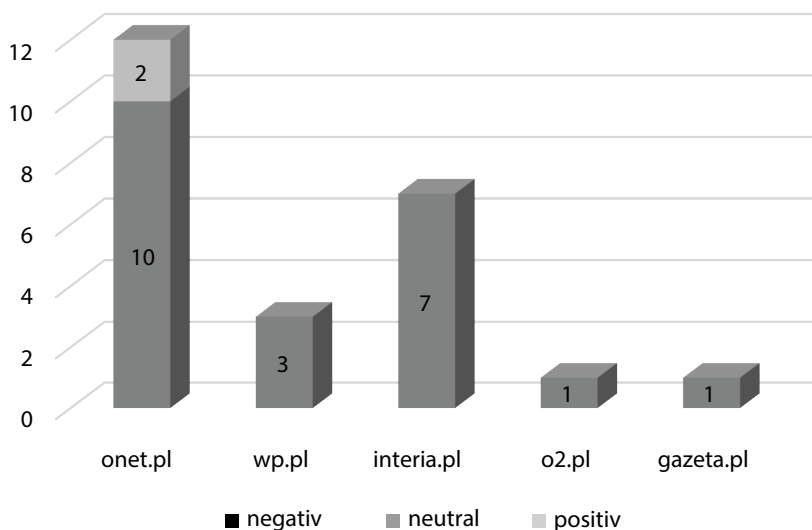

Diagramm Nr. 28. Anzahl der Publikationen zum Thema des Besuchs von Papst Franziskus in Thailand und Japan in den polnischen Portalen nach dem Veröffentlichungsort und -art, N=24
Quelle: Newspoint

Die meisten geforschten Internetportale bedienen sich der Mitteilungen der Polnischen Nachrichtenagentur (PAP), der Katholischen Informationsagentur (KAI), der Rundfunkinformationsagentur (RAI) und von Radio Vatikan (RV). Die Aussage der Nachrichten war somit neutral. Negative Texte gab es wenig. In den Internetmedien sind ein paar Nachrichten erschienen, die die päpstliche Lehre zusammenfassen. Insbesondere wurde die Sorge des Papstes um die Ärmsten zusammen mit dem Aufruf, die Güter solidarisch zu verteilen, betont. Man wies auf die Inhalte im Zusammenhang mit Verbreitung des Friedens und Nichtnutzung von Atomwaffen wie auch ihrer Finanzierung hin. Sonstige wichtige übermittelte Punkte der päpstlichen Lehre waren die Sorge um die Frauenwürde, die Sorge ums Leben (von der Empfängnis bis zum natürlichen Tod) sowie um das Führen des religionsübergreifenden Dialogs¹⁰.

¹⁰ Siehe [ohne Autor], *Franciszek do Japończyków: przybywam, by zachęcić was do ochrony życia*, 19 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-do-japonczykow-przybywam-by-zachecic-was-do-ochrony-zycia/vdpnget>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Tajlandii. Na lotnisku powitała go kuzynka*, 20 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/wizyta-franciszka-w-tajlandii-powitala-go-jego-kuzynka-ana-rosa-sivori/cjrzg8z>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Kuzynka papieża Franciszka powitała go na lotnisku w Tajlandii*, 20 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-kuzynka-papieza-franciszka-powitala-go-na-lotnisku-w-tajlandii,nId,3345008>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Tajlandia: Papież Franciszek odwiedził buddyjską świątynię*, 21 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-tajlandia-papiez-franciszek-odwiedzil-buddyjska-swiatynie,nId,3346732>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Tajlandii apeluje o ochronę kobiet i dzieci*, 21 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-papiez-franciszek-w-tajlandii-apeluje-o-ochrone-kobiet-i-dzi,nId,3346792>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Nagasaki. "Świat bez broni nuklearnej jest możliwy i konieczny"*, 24 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,25442866,papiez-franciszek-w-nagasaki-swiat-bez-broni-nuklearnej-jest.html>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Nagasaki: Pieniądze wydawane na broń atomową to obraza dla niebios*, 24 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-w-nagasaki-pieniadze-wydawane-na-bron-atomowa-to-obraza-dla-niebios-6449509248542337a>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież w Japonii: Hołd dla ofiar bomb atomowych i prześladowań religijnych*, 24 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/,iId,2789970,iAId,347029>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież do władz Japonii: chrońmy życie, szanujmy godność i prawa ludzi*, 25 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-do-wladz-japonii-chronmy-zycie-szanujmy-godnosc-i-prawa-ludzi/319qspd>, [Zugriff: 25. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek w Tokio: Głośmy Ewangelię życia!*, 25 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-w-tokio-glosmy-ewangelie-zycia/v7dbf4t>, [Zugriff: 25. Februar 2020].

2. THEOLOGISCHE ANALYSE DER VERÖFFENTLICHTEN INHALTE

Die erste apostolische Reise von Papst Franziskus im Jahre 2019 erfolgte vom 23. bis zum 30. Januar nach Panama. Es fand dort der 34. Weltjugendtag unter dem Motto: „Siehe, ich bin die Magd des Herrn; mir geschehe, wie du es gesagt hast“. Daran nahmen ca. 150 Tsd. Jugendliche aus 156 Ländern aus der Welt teil, die von 450 Bischöfen und 2300 Priestern begleitet wurden. Hl. Vater nannte diesen Tag Feier der Freude und der Hoffnung für die ganze Kirche sowie Glaubenszeugnis für die ganze Welt. Enthusiastisch empfangen knüpfte er authentischen Dialog mit der Jugend an, wodurch die Treffen mit ihm sich durch Familien- und freudige Atmosphäre wie in Lateinamerika auszeichneten. Er konzentrierte sich nicht auf sich, sondern auf Jesus Christus und Seine Mutter Maria, die in Panama in ihrem Abbild von Fatima anwesend war. Auf immer bleibt die Ansicht von hunderten Tausend Menschen kniend in absoluter Stille während der Anbetung des Heiligsten Sakraments zur Abendgebetswache in Metro Park in Gedächtnis. Der Papst erklärte den jungen Katholiken, dass der Glaube an Christus seine konkreten Konsequenzen im Leben hat und sich durch Liebe ausdrückt. Deswegen ist die am meisten christliche Geste die herausgestreckten Hände, die bereit sind denjenigen zu helfen, die in Not sind, in den die Pein von Jesus weiterhin dauert. Das Christentum, überzeugte Franziskus, ist das Geben von sich selbst. Es ist auch soziales Engagement zum Bauen einer besseren Welt. Mit Sicherheit werden die jungen Katholiken auch die päpstliche Lehre nicht vergessen, dass der Gottes Traum die Brüderlichkeit unter den Menschen ist. Der Aufenthalt in Panama war für sie eine Lektion der Brüderlichkeit von Kindern eines Vaters beim Treffen verschiedener Sprachen, Rassen, Kulturen, Geistigkeiten¹¹. Franziskus trifft sich mit Jugendlichen im 2023 Jahre in Lissabon

¹¹ Siehe [ohne Autor], *Misjonarz z Panamy: w Ameryce Środkowej możemy się uczyć odpowiedzialności za Kościół* [INTERVIEW], 18 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/wiara/misjonarz-z-panamy-w-ameryce-srodkowej-mozemy-sie-uczyc-odpowiedzialnosci-za-kosciol/hstmsbq>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *ŚDM 2019: Z Krakowa do Panamy – historie uczestników*, 18 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/bog-w-wielkim-miescie/swiatowe-dni-mlodziezy-2019-z-krakowa-do-panamy-historie-uczestnikow/hxcxlv>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież podczas ŚDM w Panamie będzie spowiadał nieletnich więźniów*, 18 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-podczas-sdm-w-panamie-bedzie-spowiadal-nieletnich-wiezniow/ysvnetq>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek powitał pielgrzymów w Panamie*, 24 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/>

(ursprünglich war der WJT für 2020 geplant, wurde jedoch aufgrund des Corona-Virus um ein Jahr verschoben).

papiez-franciszek-powital-pielgrzymow-w-panamie/v26r6d0, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Pierwsze przemówienie papieża Franciszka w Panamie*, 24 I 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-pierwsze-przemowienie-papieza-franciszka-w-panamie,nId,2800260>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek: Kościół nie może być wyniosły i pełen pychy*, 24 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-franciszek-kosciol-nie-moze-byc-wyniosly-i-pelen-pychy/7ckx68r>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Dziesiątki tysięcy osób na otwarciu Światowych Dni Młodzieży z papieżem*, 25 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/swiat/dziesiatki-ty-siecy-osob-na-otwarciu-swiatowych-dni-mlodziezy-z-papiezem/p5lcp7c>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek: Chrześcijaństwo to Chrystus*, 25 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-franciszek-chrzescijanstwo-to-chrystus/c061w58>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież: W Krakowie pytali mnie, czy zamierzam być w Panamie*, 25 I 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-papiez-w-krakowie-pytali-mnie-czy-zamierzam-byc-w-panamie,nId,2801673>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *ŚDM w Panamie: incydent z udziałem papieża Franciszka*, 25 I 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-sdm-w-panamie-incydent-z-udzialem-papieza-franciszka,nId,2801823>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek podczas ŚDM w Panamie: takie myślenie to herezja*, 26 I 2019, w: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-franciszek-podczas-sdm-w-panamie-takie-myslenie-to-hereszja/pj6gqsb>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież: Droga Krzyżowa Jezusa trwa w cierpieniu ludzi na świecie*, 26 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-droga-krzyzowa-jezusa-trwa-w-cierpieniu-ludzi-na-swiecie/9x755j5>, [Zugriff: 26. Februar 2020]; [ohne Autor], *Przyjechała do Panamy z Poznania i prosi papieża: "zadzwoń do mnie"*, 26 I 2019, in: <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/poznan/sdm-w-panamie-jana-shostak-z-polski-prosi-papieza-zadzwon-do-mnie/htb4573>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Panama: Papież rozmawiał z młodzieżą o pedofilii w Kościele*, 26 I 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/raporty/raport-pedofilia-w-kosciele/aktualnosci/news-panama-papiez-rozmawial-z-mlodzieza-o-pedofilii-w-kosciele,nId,2803663>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież w Panamie: "Maryja nie była influencerką"*, 27 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-w-panamie-maryja-nie-byla-influencerka-6342992333067905a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież do uczestników ŚDM: poczuć, że macie misję i zakochajcie się, a Pan zadecyduje o reszcie*, 27 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/sdm-2019-papiez-wyglosil-kazanie-do-mlodziezy/2f113h5>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież: nie wiem, czy będę podczas następnych Światowych Dni Młodzieży*, 27 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/sdm-2019-papiez-na-spotkaniu-z-wolontariuszami/3qb5q5z>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Panama: msza św. postania z udziałem 700 tys. młodych zakończyła 34. ŚDM*, 28 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/panama-msza-sw-poslania-z-udzialem-700-tys-mlodych-zakonczyla-34-sdm/x6gv474>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Światowe Dni Młodzieży w Panamie – podsumowanie*, 28 I 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/swiat/swiatowe-dni-mlodziezy-w-panamie-podsumowanie/56sqcpz>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

„Herr, mach mich zum Werkzeug deines Friedens“ – unter diesem Motto besuchte Franziskus vom 3. bis zum 5. Februar 2019 die Vereinigten Arabischen Emirate. Das Hauptziel des Besuchs war die Teilnahme von am religionsübergreifenden Treffen unter dem Motto: „Menschliche Brüderlichkeit“. Zum Ende der Reise unterzeichnete der Papst mit dem großen Imam Al-Tayyeb in Abu-Dhabi das „Dokument über die Geschwisterlichkeit aller Menschen für ein friedliches Zusammenleben in der Welt“. Es war der erste Aufenthalt des Oberhauptes der katholischen Kirche auf der Arabischen Halbinsel – im Herzen des Islams. Zum ersten Mal hielt auch dort der Papst katholische hl. Messe – für 180 Tsd. Menschen. Nur dies genügt, um die 27. Auslandsreise des Heiligen Vaters als „historisch“ betrachten. Der Besuch von Franziskus wurde eine weitere Etappe des so für die ganze Welt wichtigen katholisch-muslimischen Dialogs. Angesichts von Konfliktsituationen, die beispielsweise in Jemen, Syrien, dem Irak und Libyen stattfinden, rief der Papst zur engeren Zusammenarbeit zwischen den Religionen auf, um im Namen des Friedens und der Gerechtigkeit nicht zur totalen Katastrophe zuzuführen. Er verurteilte auch jegliche Instrumentalisierungsform der Religion – ihre Ausnutzung, um zum Hass, der Gewalt, dem Extremismus, dem Fanatismus, dem Terrorismus und der Unterdrückung anzustiften. Er erinnerte an die Rechte und die Würde jedes Menschen und appellierte um Toleranz sowie Religionsfreiheit, die die besten Mittel sind, um den Extremismus und den Hass aufzuhalten. Er ermutigte dazu, in anderer Person einen Bruder zu sehen, die Brüderlichkeit durch Gebet, Bildung und Dialog zu stärken. Es ist Umsetzung der bereits durch Zweites Vatikanisches Konzil bestimmten Richtungen. Heutzutage, wenn die Welt sich mit dem islamischen Radikalismus abmüht, ist diese Aussage des Heiligen Vaters besonders wichtig und kann zur Friedensschaffung beitragen¹².

¹² [ohne Autor], *W niedzielę papież rozpoczyna pierwszą w historii wizytę na Półwyspie Arabskim. Odwiedzi ZEA*, 01 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,24421978,w-niedziele-papiez-rozpoczyna-pierwsza-w-historii-wizyte-na.html>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *W niedzielę historyczna podróż Papieża do Zjednoczonych Emiratów Arabskich*, 02 II 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-w-niedziele-historyczna-podroz-papieza-do-zjednoczonych-emir,nId,2815440>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież w meczecie. Historyczna wizyta Franciszka w ZEA*, 03 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-w-meczecie-historyczna-wizyta-franciszka-6345442563507841a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; P. Barejka, *Papież w meczecie. Historyczna wizyta Franciszka*, 03 II 2019, in: <http://www.o2.pl/artukul/historyczna-wizyta-papieza-franciszka-6345442563507841a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor],

Treffen mit den Behörden und König Mohammed VI., den Imams und den muslimischen Predigern im den Namen des Königs führenden Institut, mit den Migranten am Sitz von Caritas der Erzdiözese Rabat, der Geistlichkeit in Kathedrale hl. Petrus, Besuch in der Dorfsozialhilfestelle in Temara sowie hl. Messe mit der Teilnahme von 10 Tsd. Menschen im Complexe Sportif Moulay Abdallah in Rabat waren Teil der 28. apostolischen Auslandsreise von Franziskus nach Marokko (März 2019). Das Motto des Besuchs waren die Worte: „Diener der Hoffnung“. Die Hauptziele waren die Fortsetzung des Dialogs mit dem Islam, die Solidarität mit den Immigranten sowie die Bestärkung der christlichen Gemeinschaft in diesem Land. Achthundert Jahre nach dem historischen Treffen von hl. Franziskus von Assisi und des Sultans Al-Kamil überzeugte der Papst, dass „der Mut des Treffens und der ausgestreckten Hand ist der Weg des Friedens und der Versöhnung für die Menschen dort, wo der Extremismus und der Hass Faktoren der Teilung und der Zerstörung sind“. Auf dem Spiel in den Beziehungen zur muslimischen Welt steht nicht nur der Frieden auf der Welt, sondern auch Rettung weiterer Christen vor dem Tod durch Islamisten. Es ist somit kein ausschließlich theologischer Dialog. Es geht eher um gegenseitiges Kennenlernen und Entdeckung gemeinsamer Werte, was zur „Solidarität aller an Gott Glaubenden“ führen wird. Deswegen hatte der Besuch von Franziskus im Institut zur Bildung von Imams und

Papież w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Historyczna podróż Papieża, 03 II 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-franciszek-w-zjednoczonych-emiratach-arabskich-historyczna-podroz>,nId,2817041, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Widowskie powitanie papieża Franciszka w Abu Zabi*, 04 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/abu-zabi-oficjalna-ceremonia-powitania-papieza-franciszka/ctvscwp>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Pielgrzymka papieża w Emiratach. Historia i PR*, 04 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/pielgrzymka-papieza-w-emiratach-historia-i-pr-6345865159723137a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *100 tysięcy osób na papieskiej mszy w Abu Zabi*, 05 II 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/raporty/raport-nowy-papiez/aktualnosci/news-100-tysiecy-osob-na-papieskiej-mszy-w-abu-zabi,nId,2820202>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; P. Osowski, *Papież w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Na modlitwę przyszło 135 tys. osób*, 05 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-w-zjednoczonych-emiratach-arabskich-na-modlitwe-przyszlo-135-tys-osob-6346160945105025a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież: Ta wizyta to niespodzianka Boga*, 06 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/abu-zabi-oficjalna-ceremonia-powitania-papieza-franciszka/ctvscwp>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; M. Jóźwiak, *Franciszek na Półwyspie Arabskim. Podpisano teologicznie przełomową deklarację*, 08 II 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-na-polwyspie-arabskim-podpisano-teologicznie-przelomowa-deklaracje/eyezyv3>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

muslimischen Predigern eine symbolische Bedeutung im Sinne der religiösen Toleranz und der Vorbeugung „sämtlichen Formen des Extremismus, die oft zur Gewalt und zum Terrorismus führen und die in jedem Fall eine Beleidigung für die Religion und Gott selbst darstellen“. Marokko ist eines der Länder, über welches die größte Zahl von Flüchtlingen und Migranten nach Europa durchfließt. Der Appel von Franziskus um ihre humanitäre Behandlung konnte somit nicht fehlen¹³.

Der Besuch von Franziskus, Treffen mit den Vertretern der Behörden, mit dem Patriarchen und der Synode der bulgarischen russisch-orthodoxen Kirche, der Besuch in der russisch-orthodoxen Alexander-Newski-Kathedrale, dem Zentrum für Flüchtlinge, das Gebet „Regina Caeli“, hl. Messe mit der Teilnahme von 12 Tsd. Personen in Sofia, Erstkommunion für 245 Kinder und das Treffen mit den Gläubigern in Rakowski – „bulgarischem Rom“ sowie das Gebet um Frieden auf dem Platz der Unabhängigkeit in Sofia waren Bestandteile des apostolischen Besuchs von Franziskus in Bulgarien (Mai 2019). Das Motto des Besuchs waren die Worte „Frieden

¹³ Siehe [ohne Autor], *Maroko: wizyta papieża Franciszka śladami świętego Jana Pawła II*, 28 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/maroko-wizyta-papieza-franciszka-sladam-swiatego-jana-pawla-ii/rfdbkh1>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek zastrzył watykańskie przepisy w sprawie pedofilii*, 29 III 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/religia/news-franciszek-zastrzy-l-watykanskie-przepisy-w-sprawie-pedofilii,nId,2909517>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Abp Skworc: Apel Episkopatu jest skierowany i do rządzących, i do opozycji [INTERVIEW]*, 30 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/abp-skworc-apel-episkopatu-jest-skierowany-i-do-rzadzacych-i-do-opozycji-wywiad/t23099c>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież i król Mohammed VI apelują o zachowanie wyjątkowego charakteru Jerozolimy*, 30 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/maroko-papiez-franciszek-w-rabacie-tematem-dialog-miedzyreligijny/jnze3s4>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; P. Osowski, *Papież Franciszek w Maroku. Historyczna wizyta z rekordową mszą świętą*, 30 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-w-maroku-historyczna-wizyta-z-rekordowa-msza-swieta-6365003515061889a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek w Maroku: podsumowanie pierwszego dnia papieskiej pielgrzymki*, 31 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-w-maroku-podsumowanie-pierwszego-dnia-papieskiej-pielgrzymki/vhdelhq>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek: bądźcie blisko maluczkich i ubogich*, 31 III 2019 r., w: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-badzie-blisko-maluczkich-i-ubogich/ylt4r5m>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież pozdrowił mnicha z Tibhirine*, 31 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-pozdrowil-mnicha-z-tibhirine/crx4l21>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *„Śługa nadziei” – papież Franciszek w Maroku*, 01 VI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/sluga-nadziei-papiez-franciszek-w-maroku/5g2zlkq>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

auf Erden“, das sich auf die Enzyklika von hl. Johannes XXIII. unter dem gleichen Titel bezieht. In Bulgarien folgte er den Spuren des „guten Papstes“, der in den Jahren 1925–1934 der päpstliche Vertreter in diesem Land war. „Durch das Motto „Pacem in terris“ ermunterte ich all, den Weg der Brüderlichkeit zu gehen. Auf diesem Weg machte ich mit Freude einen Schritt nach vorne während des Gesprächs mit dem Patriarchen der bulgarischen russisch-orthodoxen Kirche Neofit und den Mitgliedern der Heiligen Synode. Unsere Berufung als Christen ist nämlich die Mission sowie ein Zeichen und Werkzeug der Einheit zu sein, und wir können es mithilfe des Heiligen Geistes sein, wenn wir das bevorzugen, was uns vereint, vor dem, was und teilte bzw. weiterhin teilt“ – sagte Heiliger Vater. Erinnernd an die Mission von hl. Kyrill und Method betonte der Papst, dass „auch heute leidenschaftliche und schöpferische Evangelisatoren benötigt werden, damit das Evangelium diejenigen erreicht, die es noch nicht kennen, und damit es die Regionen wieder bewässern könnte, in den die altertümlichen christlichen Wurzeln trocken wurden.

Hl. Messe mit der Teilnahme von 15 Tsd. Gläubiger auf dem Mazedonienplatz, der Besuch im Andenkenhaus von Mutter Teresa, Gespräche: mit den Vertretern der Politik und der Bürgergesellschaft im Präsidentenpalast, ökumenische und religionsübergreifende mit der Jugend im Seelsorgezentrum, mit Priestern, ihren Familien und konsekrierten Personen in der Herz-Jesu-Kathedrale waren Bestandteile des zehnstündigen Besuchs von Franziskus am 7. Mai in Skopje, der Hauptstadt Nordmazedoniens. Sein Motto waren die Worte aus dem Evangelium nach hl. Lukas: „Hab keine Angst, kleine Herde!“ Der Papst war im mehrethnischen Land mit vielen Religionen und zwei Millionen Einwohner, wo die russisch-orthodoxen Gläubiger die Mehrheit und die Katholiken eine Minderheit von 20 Tsd. Menschen sind. Während des Besuchs betonte Franziskus die Bedeutung der starken geistigen Anwesenheit von Mutter Teresa von Kalkutta, die 1910 in Skopje geboren ist. In dieser Frau voller Kraft dank der Wirkung des Heiligen Geistes in ihr sehen wir das Bild der Kirche in diesem Land sowie in anderen Ecken der Welt: kleiner Gesellschaft, die dank der Gnade von Christus ein gastfreundliches Haus wird, in dem viele die Stärkung für ihr Leben finden, betonte Heiliger Vater. Es war seine 29. Auslandsreise, bei der er früher Bulgarien besuchte¹⁴.

¹⁴ Siehe [ohne Autor], *Papież Franciszek: Muszę skoczyć do Rosji*, 05 V 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/raporty/raport-nowy-papiez/aktualnosci/news-papiez-franciszek-musze-skoczyc-do-rosji,nId,2973819>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież:*

Gespräche mit den Behörden im Präsidentenpalast, dem russisch-orthodoxen Patriarchen von Rumänien Daniel und der Festen Synode der rumänischen russisch-orthodoxen Kirche im Patriarchenpalast, das Gebet „Vater unser“ in der neuen russisch-orthodoxen Kathedrale, hl. Messe in der hl.-Josef-Kathedrale in Bukarest, hl. Messe im Marienheiligtum Șumuleu Ciuc mit der Teilnahme von 100 Tsd. Gläubiger, das Gespräch mit der Jugend und den Eltern am Platz vor dem Kulturpalast in Jassy sowie die Seligsprechung von sieben griechisch-katholisch Bischöfen Märtyrern am Platz der Freiheit in Blaj mit der Teilnahme von 60 Tsd. Gläubiger waren die Hauptpunkte des Besuchs von Franziskus in Rumänien (31. Mai – 2. Juni 2019). Weder die Kirche noch die Gesellschaft können nur auf die Vergangenheit schauen, sondern müssen sich auf die Gestaltung der Zukunft konzentrieren. Es gibt nämlich neue Herausforderungen, mit den sie sich heute messen müssen. Solche Schlussfolgerung geht aus den dort gehaltenen Reden und Homilien hervor. Allerdings war das wichtigste Ereignis der Reise die Seligsprechung von sieben griechisch-katholischen Bischöfen – Märtyrern aus der Zeit des Kommunismus. Indem er derjenigen, die damals wegen ihrer Treue für Christus litten oder sogar ihr Leben hingaben, gedachte, appellierte Franziskus an alle rumänischen Christen um gegenseitige Vergebung der Schulden und wünschte, dass die Brüderlichkeit und der Dialog größer als die Antagonismen sind und die Blutbrüderschaft erhöht, wodurch sie entdeckten, dass sie sich näher stehen und solidarisch sind. Der Papst wendete sich an die Behörden und die Einwohner

Muszę skoczyć do Rosji, 05 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-franciszek-z-wizyta-w-bulgarii/3xmx56>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Apel papieża Franciszka: nie zamykajcie oczu na imigrantów!*, 05 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/apel-papieza-franciszka-nie-zamykajcie-oczu-na-imigrantow-6377763082040961a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Bulgaria: papież przestrzegł przed niebezpieczeństwem "szarego pragmatyzmu"*, 05 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/bulgaria-papiez-przestrzegl-przed-niebezpieczenstwem-szarego-pragmatyzmu/s3mtwdv>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Bułgarski premier oburzony interpretacją słów papieża o migrantach*, 06 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/swiat/bojko-borisow-oburzony-interpretacja-slow-papieza/v53kvxw>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Macedonii Północnej [Galeria]*, 07 V 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat,ild,2688719,iAId,328567>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Macedonii Północnej [Galerie]*, 07 V 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat,ild,2688724,iAId,328567>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Macedonii Północnej [Galerie]*, 07 V 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat,ild,2688725,iAId,328567>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

dieses in nationaler, religiöser und politischer Hinsicht geteilten Landes und rief auf, dass sie gemäß dem Motto seines Besuchs „gemeinsam gehen“ und die Zukunft für die Kinder in Anlehnung an die alle verbindenden gemeinsamen Wurzeln bauen. Es war die 30. Auslandsreise von Papst Bergoglio, dessen Motto lautete: „Gehen wir gemeinsam“¹⁵.

Hl. Messe auf dem Stadion Zimpeto mit der Teilnahme von 60 Tsd. Gläubiger, Gespräche: mit den Behördenvertretern im Palast Ponta Vermelha, mit der Jugend verschiedener Konfessionen und Religionen im Pavillon Maxaquene, mit der Geistlichkeit in der Unbefleckte-Empfängnis-Mariens Kathedrale, private Besuche im Haus „Matthäus 25“ und im Krankenhaus Zimpeto, wo sich auch das von der Gemeinschaft Sant’Egidio geführte Zentrum Dream befindet, das sich mit Behandlung der an AIDS leidenden Kranken beschäftigt, waren die Hauptereignisse des apostolischen Besuchs von Franziskus in der Hauptstadt Mosambiks Maputo (4.-6. September 2019). Das Motto des Besuchs waren die Worte: „Hoffnung, Frieden und Versöhnung“. In Mosambik mit mehr als 27 Mio. Einwohner leben ca. 7,6 Mio. Katholiken.

Hl. Messe mit der Teilnahme von einer Million Menschen und die Wache mit der Jugend am Feld Soamandrakizay, Gespräche: mit den Behörden im Präsi-

¹⁵ Siehe [ohne Autor], *Przed papieską wizytą w Rumunii*, 19 III 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/przed-papieska-wizyta-w-rumunii/dpycwn1>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Wkrótce papież jedzie do Rumunii – kraju o prawosławnej większości*, 29 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-przybede-do-rumunii-jako-pielgrzym-i-brat/7y4wftq>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek wyruszył do Rumunii*, 31 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-wyruszy-l-do-rumunii/rmk26bg>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Krajobraz religijny Rumunii przed wizytą Franciszka*, 31 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/krajobraz-religijny-rumunii-przed-wizyta-franciszka/8gvbyf7>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek przybył do Rumunii; w drodze apelował o zwalczanie przemocy wobec kobiet*, 31 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-przybyl-do-rumunii-w-drodze-apelowal-o-zwalczanie-przemocy-wobec-kobiet/rmk26bg>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież do rumuńskich katolików: bądźcie promotorami kultury spotkania*, 31 V 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-do-rumunskich-katolikow-badzcie-promotorami-kultury-spotkania/t89kkkd>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek w Rumunii: używajmy wolności, by powiedzieć „tak” miłości*, 01 VI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-w-rumunii-uzywajmy-wolnosci-by-powiedziec-tak-milosci/h2h7n0q>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Rumunia: papież beatyfikował biskupów-męczenników z czasów komunizmu*, 02 VI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/rumunia-papiez-beatyfikowal-biskupow-meczennikow-z-czasow-komunizmu/nkpkkvz>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

tenpalast „Iavoloha“, mit den Nonnen im Kloster von Unbeschulten Karmelitin-
nen, mit den Bischöfen in der Kathedrale in Andohalo, mit der Geistlichkeit im Col-
lège de Saint Michel und der Besuch in der Stadt der Freundschaft Akamasoa in
Antananarivo waren die Hauptereignisse des apostolischen Besuchs von Franzis-
kus auf Madagaskar (6.-8. September) mit mehr als 23 Mio. Einwohner (darunter
mehr als 8 Mio. Katholiken). Das Motto des Besuchs waren die Worte: „Sämann des
Friedens und der Hoffnung“. Hl. Messe mit der Teilnahme von 100 Tsd. Menschen,
ein Gespräch mit den Behörden und das Gebet im Seliger-Jacques-Laval Heilig-
tum, „Apostels der Inseleinheit“ waren Bestandteil des apostolischen Besuchs von
Franziskus auf Mauritius, einem mehrethnischen Land mit vielen Religionen auf
dem Indischen Ozean mit 1,3 Mio. Einwohner, davon 300 Tsd. Katholiken (9.-10.
September). Das Motto der lediglich 9 Stunden dauernden Pilgerreise waren die
Worte: „Pilger des Friedens“. In seinen Reden während der apostolischen Reise
nach drei afrikanischen Ländern konzentrierte sich der Papst auf soziale Folgen
des Glaubens. Aus dem Gesichtspunkt des Evangeliums prangerte er die Armut, die
Arbeitslosigkeit, die Ausbeutung, die Korruption der Politiker sowie die egozenti-
sche Aufmerksamkeit auf sich selbst¹⁶.

¹⁶ Siehe [ohne Autor], *Papież Franciszek żartuje z Amerykanów. Rzecznik Watykanu wyjaśnia*, 04 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-zartuje-z-ame-rykanow-rzecznik-watykanu-wyjasnia-6420969303001217a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Kościół w Mozambiku przestaje raczkować*, 05 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/kosciol-w-mozambiku-przestaje-raczkowac/cglg04s>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież wskazał młodzieży sportowców za wzór do naśladowania*, 05 IX 2019, in: <http://www.sport.onet.pl/ofsajd/papiez-wskazal-mlodziezy-legendy-sportu-jako-wzor-do-nasladowania/yhhl01b>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek rozpoczął pielgrzymkę do Afryki*, 05 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-rozpoczal-pielgrzymke-do-afryki/qpln3zq>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek wykonał wzruszający gest. Zapamiętaj to na długo*, 06 IX 2019, in: <http://www.o2.pl/artukul/wielka-msza-papieza-ucalowal-zarazone-dzieci-6421580522317953a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Mozambik. Papież Franciszek odwiedził ośrodek dla chorych na AIDS*, 06 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/mozambik-papiez-franciszek-odwiedzil-osrodek-dla-chorych-na-aids-6421610865972865a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Madagaskar: 100 tysięcy młodych osób na czuwaniu z papieżem*, 07 IX 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-madagaskar-100-tysiecy-mlodych-osob-na-czuwaniu-z-papiezem,nld,3190774>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Au-
tor], *Mocne słowa papieża: Do seminariów przyjmowani są niemoralni kandydaci*, 07 IX 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-mocne-slowa-papieza-do-seminariow-przyjmowa-ni-sa-niemoralni,nld,3190792>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Madagaskar: Około miliona osób na mszy pod przewodnictwem papieża*, 08 IX 2019, in: <http://www.fakty.interia>.

Hl. Messen am Nationalstadion Supachalasai mit der Teilnahme von 60 Tsd. Menschen und mit der Jugend in Mariä-Himmelfahrt Kathedrale, Gespräche mit den Behörden und dem diplomatischen Korps, dem höchsten buddhistischen und dem König Rama X., Priestern, Ordensleuten, Seminaristen und Katechisten in Heiliger-Petrus Pfarrei, den Bischöfen Thailands und der Föderation der Bischofskonferenzen Asiens (FABC) im Heiligtum des seligen Nicholas Bunkerd Kritbanrung, den Vertretern verschiedener Religionen sowie der akademischen Welt an der Chulalongkorn-Universität und der Besuch im Heiliger-Ludwig-Krankenhaus waren die Hauptereignisse des päpstlichen Besuchs in Thailand (19.-23. November 2019). Das Motto der mit dem 350. Jahrestag der Erstellung des ersten apostolischen Vikariats in diesem Land verbundenen Reise lautete: „Nachfolger Christi, missionarische Nachfolger“. Franziskus betonte, dass ein Christ im verachteten Mann seinen „durch Christus erlösten Bruder“ sieht, er hat somit keine Angst, „sich am Tisch mit Sündern“ und als „Unreine“ angesehenen „zu setzen“. Der Papst appellierte um den Schutz der Kinder, das Respekt und die Hilfe für die Opfer der Prostitution, des Menschenhandels und sämtlicher Ausbeutungs- und

pl/galerie/swiat/zdjecie,ild,2749010,iAId,338643, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Madagaskar. Tłumy na mszy z papieżem Franciszkiem. Około miliona wiernych*, 08 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/madagaskar-tlumy-na-mszy-z-papiezem-franciszkiem-okolo-miliona-wiernych-6422310866249857a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek na Madagaskarze*, 09 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-na-madagaskarze/00h0clk>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież na Mauritiusie przewodniczył mszy z udziałem 100 tys. osób*, 09 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-na-mauritiusie-przewodniczyl-mszy-z-udzialem-100-tys-osob/cejb4hd>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek przybył na Mauritius. Pielgrzymka pod hasłem „Pielgrzym pokoju” zajmie zaledwie 9 godzin*, 09 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-przybyl-na-mauritius-pielgrzymka-pod-haslem-pielgrzym-pokoju-zajmie-zaledwie-9-godzin-6422666568672897a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek na Mauritiusie*, 10 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-na-mauritiusie/wh136kd>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w samolocie był wyjątkowo szczery*, 11 IX 2019, in: <http://www.o2.pl/artykul/papiez-franciszek-w-samolocie-byl-wyjatkowo-szczery-6423245907384449a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w samolocie był wyjątkowo szczery*, 11 IX 2019, in: <http://www.o2.pl/artykul/papiez-zaczal-mowic-w-samolocie-nagle-zapadla-cisza-6423245907384449a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek do dziennikarzy: nie obawiam się schizm*, 11 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-do-dziennikarzy-nie-obawiam-sie-schizm/jm2bkzy>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Tornielli: radość, nadzieja, odpowiedzialność – przesłanie Franciszka z Afryki*, 11 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/tornielli-radosc-nadzieja-odpowiedzialnosc-przeslanie-franciszka-z-afryki/gbjs3jv>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

Missachtungsformen der Menschen. Er bat erneut um Nichtignorieren der Migrationskrise, die auch Thailand betrifft. Im Land, wo das Christentum in hohem Maße als „Religion der Ausländer“ angesehen wird, lehrte der Papst, dass ein Nachfolger-Missionar von Christus kein „Anwerber von Proselyten“ ist, sondern mit Freude „das neue vom Evangelium stammende Leben teilen“ soll. An die Bischöfe der „kleinen Herde“ der Kirche in Thailand und ganz Asien appellierte Franziskus, sich nicht auf Organisation von Strukturen zu konzentrieren, sondern dass die Evangelisierungsenthusiasmus sie leitet, denn ohne diesen „evangelischen Geist“ jede Struktur „dem Verfall unterliegen wird“.

Hl. Messen mit der Teilnahme von 35 Tsd. Gläubiger am Baseballstadion in Nagasaki sowie am Stadion Tokyo Dome in Tokio mit der Teilnahme von 50 Tsd. Gläubiger, der Appell um die Liquidation der Nuklearwaffen im Park des Friedens und der Besuch beim Denkmal der Märtyrer am Hügel Nishizaka in Nagasaki sowie die Botschaft für Frieden bei Denkmal des Friedens in Hiroshima, Gespräche mit Bischöfen, den Opfern der dreifachen Katastrophe im Jahre 2011 in Bellesalle Hanzomon, mit der Jugend in Heilige-Maria-Kathedrale, dem Premierminister und den Behörden am Sitz der Regierung Kantei, ein privater Besuch bei Kaiser Naruhito im Kaiserpalast sowie an der jesuitischen Sophia-Universität in Tokio waren Bestandteile des päpstlichen Besuchs in der Hauptstadt des Landes der Kirschblüten (23.-26. November). Das Motto der japanischen Pilgerreise waren die Worte: „Jedes Leben Schützen“. Die wichtigsten Teile der Reise waren die Besuche in Hiroshima und in Nagasaki. Papst Franziskus verkündete 38 Jahre nach hl. Johannes Paul II. einen dramatischen Appell um Entwaffnung und Frieden. Er erinnerte daran, dass „dritter Weltkrieg in Stücken“ dauert und warnte, dass es in der heutigen Welt, wo Millionen Kinder und Familien in unmenschlichen Bedingungen leben, die ausgegebenen Gelder und Vermögen, die für Produktion, Wartung und Verkauf von immer mehr zerstörerischen Waffen verdient werden, ein ständiger Schrei zum Himmel sind. Franziskus besuchte das Land der Kirschblüten am 470. Jahrestag der Ankunft dort von hl. Franz Xaver¹⁷.

¹⁷ Siehe [ohne Autor], *Papież Franciszek ogłosił cele kolejnych pielgrzymek. Odwiedzi Tajlandię i Japonię*, 13 IX 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-oglosil-cele-kolejnych-pielgrzymek-odwiedzi-tajlandie-i-japonie-6424174354929793a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Japonia: zabrakło wejściówek na Mszę z papieżem*, 04 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/japonia-zabraklo-wejsciwiek-na-msze-z-papiezem/wbhxrt5>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek do Japończyków: przybywam, by zachęcić was do ochrony życia*, 19 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/>

Bei den die päpstlichen Auslandspilgerreisen im Jahre 2019 betreffenden Publikationen geht es in den analysierten Internetportalen in fast 83% um

religia/aktualnosci/franciszek-do-japonczykow-przybywam-by-zachecic-was-do-ochrony-zycia/vdpnget, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Tajlandii. Na lotnisku powitała go kuzynka*, 20 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/wizyta-franciszka-w-tajlandii-powitala-go-jego-kuzynka-ana-rosa-sivori/cjrzg8z>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franziskus rozmawiał z dziennikarzami. Doradzał wypicie "malutkiej whisky"*, 20 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-franciszek-w-tajlandii-poradzil-dziennikarzom-by-wypili-whisky/gpdbktm>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Kuzynka papieża Franciszka powitała go na lotnisku w Tajlandii*, 20 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-kuzynka-papieza-franciszka-powitala-go-na-lotnisku-w-tajlandiiId,3345008>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Tajlandia: Papież Franciszek odwiedził buddyjską świątynię*, 21 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-tajlandia-papiez-franciszek-odwiedzil-buddyjska-swiatynieId,3346732>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Tajlandii apeluje o ochronę kobiet i dzieci*, 21 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/news-papiez-franciszek-w-tajlandii-ape-luje-o-ochrone-kobiet-i-dziId,3346792>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Obecność kuzynki-tłumaczki u boku papieża czyni jego wizytę w Tajlandii wyjątkową*, 22 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/obecnosc-kuzynki-tlumaczki-u-boku-papieza-czyni-jego-wizyte-w-tajlandii-wyjatkowa/hb8mbk7>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Nagasaki. "Świat bez broni nuklearnej jest możliwy i konieczny"*, 24 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,25442866,papiez-franciszek-w-nagasaki-swiat-bez-broni-nuklearnej-jest.html>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek w Nagasaki: Pieniądze wydawane na broń atomową to obraza dla niebios*, 24 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.wp.pl/papiez-franciszek-w-nagasaki-pieniadze-wydawane-na-bron-atomowa-to-obraza-dla-niebios-6449509248542337a>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież w Japonii: Hołd dla ofiar bomb atomowych i prześladowań religijnych*, 24 XI 2019, in: <http://www.fakty.interia.pl/swiat/iId,2789970,iAId,347029>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papieska msza w Nagasaki. Przybyły tysiące wiernych*, 24 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/papiez-w-japonii-msza-w-nagasaki/qtmnmzs>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Symboliczna wizyta w Hiroszimie. Papież spotkał się z ocalałymi*, 24 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/swiat/papiez-w-hiroszimie-spotkal-sie-z-ocalalymi/cn19b9f>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież spotkał się z ofiarami katastrofy w Fukushima z 2011 roku*, 25 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/swiat/wizyta-franciszka-w-japonii-spotkanie-z-ofiarami-katastrofy-w-fukushimie/gwh8tkbb>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież do władz Japonii: chrońmy życie, szanujmy godność i prawa ludzi*, 25 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/papiez-do-wladz-japonii-chronmy-zycie-szanujmy-godnosc-i-prawa-ludzi/319qspd>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Franciszek w Tokio: Głośmy Ewangelię życia!*, 25 XI 2019, in: <http://www.wiadomosci.onet.pl/religia/aktualnosci/franciszek-w-tokio-glosmy-ewangeliezycia/v7dbf4t>, [Zugriff: 29. Februar 2020]; [ohne Autor], *Papież Franciszek z wizytą w Tokio. Wystąpił w japońskim stroju*, 26 XI 2019, in: <http://www.kobieta.wp.pl/papiez-franciszek-z-wizyta-w-tokio-wystapil-w-japonskim-stroju-6450185608517761a>, [Zugriff: 29. Februar 2020].

Mitteilungen von Nachrichtenagenturen. Es kommt vor, dass die Mitteilungen in verschiedenen Internetdiensten kopiert werden. Es sind somit weder umfangreiche noch vertiefte Kommentare hinsichtlich der päpstlichen Lehre. Sichtbar ist die Tendenz zu immer kürzeren Berichten aus den päpstlichen Pilgereisen in den inländischen Internetportalen. Die päpstlichen Pilgerreisen im Jahre 2019 waren insbesondere mit dem Ökumenismus, dem religionsübergreifenden Dialog, den Flüchtlingen, der Friedenseinführung oder Evangelisierung durch Arbeit zugunsten der ausgeschiedenen Menschen verbunden. Die in den Laienmedien veröffentlichten theologischen Inhalte waren somit mit der Ekklesiologie, der Theologie der Barmherzigkeit, der Moraltheologie, der Theologie der Geistigkeit, dem Dialog, dem Ökumenismus und dem religionsübergreifenden Dialog verbunden. Man konzentrierte sich darin auf der Darstellung der „überzeugenden“ Kirche, die nach Papst Franziskus eine solche wird, wenn sie beginnt, mit Sorge um den Menschen, insbesondere um den ausgeschlossenen und ausgeschiedenen zu leben.

3. PASTORALE SCHLUSSFOLGERUNGEN

Die erste Papstbotschaft zum Welttag der Massenmedien wurde nach dem 2. Vatikanischen Konzil im Jahre 1967 vom Papst Paulus VI. veröffentlicht. Im Dokument wurde betont, dass die sozialen Kommunikationsmittel wichtige Kommunikationswerkzeuge sind¹⁸. Die mit dem Internet verbundenen Inhalte wurden in den Botschaften ab 1990 angesprochen. Damals erschien die erste päpstliche Definition des Internets: „computerisiertes Teilnahmesystem“¹⁹. Es war eine Reaktion aufs Erscheinen des Internets, das ein Hauptträger neuer Medien ist. Johannes Paul II sprach sie immer öfter in seinen Botschaften direkt an. Ab 2009, d. h. ab den Pontifikaten von Benedikt XVI. und von Franziskus treten den virtuellen Raum betreffenden Inhalte bereits regelmäßig in den päpstlichen Botschaften auf. Durch die Entwicklung der Digital- und Medientechnik begannen folgende Begriffe zu erscheinen: „neue Medien“, „Globalisierung“, „Mobiltelefone“, „Cyberspace“,

¹⁸ Siehe Paul VI., *Orędzie na 1. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Środku społecznego przekazu ważnymi elementami cywilizacji”*, 24. Januar 1967, in: <https://www.paulus.org.pl/266,1-sdssp-pawel-vi-1967> [Zugriff: 29. Februar 2020].

¹⁹ Siehe Johannes Paul II., ebenda.

„SMS“, „Android“, „Fakenews“ oder „Deepfakke“²⁰. Die Päpste wiesen immer auf die Rolle neuer Medien in der Gestaltung der heutigen Zivilisation hin. Sie wiesen sowohl auf die Chancen als auch auf die Gefahren hin, die mit dem Internet zusammenhängen. Franziskus bemerkte die Frage der Algorithmen, die unsere Interaktionen in den sozialen Medien steuern. Er sah sie als Hindernis im Bauen eines stimmigen Bildes der Welt an. Die besprochenen Päpste wiesen auch auf die Notwendigkeit der christlichen Formation der Sender und der Empfänger auf. Sie glaubten, die Internetmedien sind zur Evangelisierung und einer gewissenhaften ekklesischen Information zu nutzen. Neue Medien sollen ein gegenwärtiger Areopag werden, ein Ort des Treffens, des Dialogs auch für Menschen unterschiedlicher Religionen und Kulturen. Sie sind eine Chance für die Vertiefung der Bindungen, sie können allerdings auch eine Gefahr sein. Die Anwesenheit der Kirche und ihrer Institution im virtuellen Raum, insbesondere unter den säkularen Sendern, ist notwendig. Sie dient der Evangelisierung mithilfe aller verfügbaren Werkzeuge. Sachkundige Handhabung neuer Medien kann nicht nur das religiöse Bewusstsein der Internetnutzer ändern, sondern auch die christliche Einstellung im realen Leben gestalten. Eine wertvolle Übertragung kann nicht nur Informations-, sondern auch eine Formationsfunktion erfüllen. Internet kann als vielschichtiger Raum nicht nur ein Ort des Gedankenaustauschs, sondern auch ein Werkzeug der Evangeliumsverkündung werden. So geschieht tatsächlich immer öfter. P. J. Kloch stellt eine Forderung, das Internet als Werkzeug der Evangelisierung zu nutzen. Er glaubt, die Kirche (ihre partikulären Gemeinschaften und Institutionen) soll dieses Werkzeug zur Verkündung der Frohen Botschaft (Evangelisierung, Katechesen, Information), zum Heiligen (Bibel, Gebet, Exerzitien, Informationen über Pilgerreisen), zum Verbreiten der Wohltätigkeit (Sozialhilfe, Freiwilligendienst, Zusammenarbeit, Bilden der Gemeinschaft um die Initiative) und zum Lehren (theologische Reflexion, Bildung der ekklesischen Gemeinschaft) verwenden²¹.

Obwohl die Reichweite der christlichen Internetportale nicht groß ist, stellen sie jedoch die Kirchenlehre dar. In den Laienportalen ist die Kirchenlehre in begrenztem Umfang anwesend. Die Anzahl der dort veröffentlichten Mitteilungen betreffend die päpstlichen Pilgerreisen sinkt. Die meisten Nachrichten in den

²⁰ Vergl. M. Wrzos, *Neue Missionsmedien in Polen vordem Hintergrund der Papstbotschaften zum Welttag der Massenmedien*, w: „Studia Misjologiczne“ 1 (8) 2018, S. 165–198.

²¹ Siehe J. Kloch, *Kościół w Polsce...*, S. 209–278.

analysierten Portalen (onet.pl; wp.pl; interia.pl; gazeta.pl; o2.pl; fakt.pl) wurden während der jeweiligen päpstlichen Pilgerreise veröffentlicht. Einige wurden bis 10 Tage vor der Pilgerreise oder 3 Tage danach veröffentlicht (obwohl in einigen Fällen es der letzte Tag der Pilgerreise war – bewirkte der Zeitunterschied, dass die Nachrichten offiziell am nächsten Tag veröffentlicht wurden). In einem Fall erschien die Nachricht zwei Monate vor der Pilgerreise. Die die jeweilige Pilgerreise von Franziskus betreffenden Informationen „lebten“ ein paar Tage in den am meisten meinungsbildenden Portalen. Je ein apostolischer Besuch wurden im Durchschnitt zirka 20 Nachrichten (23,29) veröffentlicht. Es ist deutlich weniger als vor einem Jahr, damals fielen im Durchschnitt zirka 43 Nachrichten je Pilgerreise an. Unter den Reisen gab es auch solche, z. B. betreffend Marokko, Bulgarien und Nordmazedonien wie auch Rumänien, wo die Benachrichtigung über die

Die Reichweite der christlichen Internetportale ist nicht groß ist, sie stellen jedoch die Kirchenlehre dar. In den Laienportalen ist die Kirchenlehre in begrenztem Umfang anwesend. Die Anzahl der dort veröffentlichten Mitteilungen betreffend die päpstlichen Pilgerreisen sinkt.

päpstliche Pilgerreise sehr gering war (7–8 Informationen gesamt in den analysierten Portalen). Das größte Interesse genossen der Weltjugendtag und der Besuch von Papst Franziskus in Panama. Es gibt noch kein Werkzeug bearbeitet, das prüfen lässt, wie lange die jeweilige Nachricht auf der Hauptseite des jeweiligen Portals blieb. Möglicherweise waren es ephemere Nachrichten. Am meisten waren es Agenturnachrichten, oft durch verschiedene Portale dupliziert (83 %). Die meisten Nachrichten veröffentlichte das Portal onet.pl. Es wurden dort 83 Nachrichten veröffentlicht – was 50,92% aller analysierten Inhalte darstellt. Es lohnt sich die Situation herbeizuführen, in der die führenden allgemein thematischen Portale mit den christlichen Medien als Partner zusammenarbeiten (ein Beispiel dafür ist onet.pl). Dadurch könnten mehr mit dem Leben der Kirche verbundenen

Informationen in den säkularen Medien veröffentlicht werden, die auch zuverlässig durch Journalisten, die im Alltag Kontakt mit der Kirche haben, dargestellt werden.

Die zentralen Kircheninstitutionen wie Nachrichtenbüro der Polnischen Bischofskonferenz oder der Pressesprecher der Apostolischen Nuntiatur könnten im Rahmen des ausarbeiteten Missions- und Medienkonzepts eine Gruppe Menschen bilden, die sich mehr um die Anwesenheit der Kirche in den Medien kümmern möchten. Die Mitglieder dieses Teams würden die päpstlichen Pilgerreisen vorbereitenden bzw. zusammenfassenden Texte erstellen. Auf den säkularen Portalen werden solche Besprechungen in der Regel nicht veröffentlicht. Die Texte sollen verständlich für den Empfänger sein und gemäß den Regeln des Internetjournalismus erstellt werden. Laienfreiwilligen könnten sich damit beschäftigen, den es lohnt sich, zu vertrauen und diesen Teil der Funktion der Kirche zu überlassen. Oft können sie sich besser als Geistlichen dieses Kommunikationswerkzeugs, das neue Medien sind, bedienen. Dank diesem Team würden Redaktionen fertige Nachrichten erhalten (Angabe von interessanten Elementen der Pilgerreise, Besprechung des Besuchs), die sie dann später nutzen könnten. Die Berufung eines solchen Teams ist auch deswegen angebracht, dass ein Teil der säkularen Redaktionen keinen Zugriff zur Datenbank der Katholischen Informationsagentur (Katolicka Agencja Informacyjna – KAI) hat (die Nutzung der Datenbank von KAI ist gebührenpflichtig). Bei der Vorbereitung der Nachrichten bzw. Besprechungen für säkulare Portale ist anzunehmen, dass es unter den Lesern und auch den Journalisten Personen gibt, die keinen Kontakt zur Kirche haben. Deswegen wäre die hermetische, ekklesische Kommunikationsweise nicht verständlich für sie.

Gemäß der Forderung von J. Kloch ist eine breitere Anwesenheit der Kirche in den Internet- und Laienmedien möglich. Die Zusammenarbeit mit jeweiligen Medien kann dazu führen, dass sie zur Evangelisierung, zu Katechesen, zur Information, zur Verkündung der ekklesischen Lehre oder zum Bilden einer Gemeinschaft der Menschen, die sich an einer Initiative beteiligen möchten, genutzt werden. Diese Zusammenarbeit und Wirkung der Menschen, die sich gut in Internetmedien wiederfinden, sind notwendig. Ihre große Reichweite und der Wirkungsbereich könnte dafür verwendet werden, über Ereignisse aus dem Kirchenleben breiter zu informieren. Die Pilgerreisen des Papstes, seine Lehre, Missionen, Engagement für ausgeschiedene Personen, Jugend sind Themen, die ein positives Image der Kirche im säkularen Internetraum bilden könnten. Wichtig

ist eine professionelle Vorbereitung von ein paar Personen, die eine solche Herausforderung annehmen möchten und eine Erzählung über die Erzählung in den Internetmedien aufbauen.

Eine Änderung der journalistischen Narration betreffend die nicht direkt mit dem theologisch- seelsorgerischen Thema der päpstlichen Besuche verbundenen Fragen ist bemerkbar. Die Redakteure weisen auf die sexuellen Missbräuche von Minderjährigen, die Seelsorge von homosexuellen Personen oder unerwartete Ereignisse während der Besuche (z. B. zufälliger Schlag des Papstes, die Ermütigung des Papstes, dass die Journalisten „einen kleinen Whisky“ trinken) hin. Der aktuelle Papst gewinnt auch die Aufmerksamkeit der sozialen Kommunikationsmittel durch seine bildliche Sprache und den Seelsorgestil. Es ist wünschenswert, dass derartige Narration die Grundlage für weitere vertiefte Evangelisierungs- und theologische Überlieferung wird. Es lohnt sich, dieses Postulat in der medialen Strategie der Kirche zu berücksichtigen.

Die Entwicklung der Technik hat Einfluss darauf, dass die menschlichen Gewohnheiten sich schnell ändern. Dies gilt auch für den Zugang zur Information. Früher standen Presse, Radio und Fernsehen, sog. traditionelle Medien an der Spitze. Heute ist das Internet (und die diese Technologie nutzenden Medien) das beliebteste Medium. Es wird von rund 83% der polnischen Gesellschaft genutzt. Junge Leute lesen sporadisch Zeitschriften, hören Radio oder sehen fern. Am häufigsten sind sie stets „online“ anhand der Computer und der Mobilgeräte (Telefone, Tablets, Uhren, Handschuhe usw.). Neben den Sozialmedien (Facebook, Twitter, Google+, Instagram oder Pinterest) spielen derzeit die größte Rolle im Internet die beliebtesten publizistischen Portale. Manche von ihnen erreichen mehr als 17 Mio. Leser monatlich, die oft ein paar Mal täglich die beliebte Seite besuchen (wp.pl). Unter den Ressourcen dieser Portale sollen sich mit der Kirche, darunter auch mit den päpstlichen Pilgerreisen zusammenhängende Informationen befinden.

Als Zusammenfassung und Antwort auf die Forschungshypothesen scheint es, dass die erste davon: Die Medien in Polen informieren sachgemäß über die Auslandspilgerreisen von Papst Franziskus (quantitativ und qualitativ) – teilweise bestätigt ist. Die zweite: „Die Internetmedien informieren nicht über theologische Inhalte und päpstliche Botschaften, und konzentrieren sich auf weniger wichtige, jedoch mehr effektvolle Ereignisse und Themen“ – unbestätigt ist. Und die dritte: „Die Anzahl der Informationen und die Benachrichtigungsart über die Auslandspilgerreisen ist niedriger“ bestätigt ist.

BIBLIOGRAFIE

A. Analysierte Dienste

- Http://www.fakt.pl, [Jahr 2019].
 Http://www.gazeta.pl, [Jahr 2019].
 Http://www.interia.pl, [Jahr 2019].
 Http://www.o2.pl, [Jahr 2019].
 Http://www.onet.pl, [Jahr 2019].
 Http://www.wp.pl, [Jahr 2019].

B. Sonstige Publikationen

- Benedikt XVI, 43. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 2009 – Neue Technologien – neue Verbindungen. Für eine Kultur des Respekts, des Dialogs, der Freundschaft*, 24. Januar, in: http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/de/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html [Zugriff: 29. Februar 2020].
- Chudziński E. [Red.], *Słownik wiedzy o mediach*, Warszawa–Bielsko-Biała 2007.
- Franziskus, 50. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 2016 – Kommunikation und Barmherzigkeit: eine fruchtbare Begegnung*, 24. Januar 2016, in: http://www.vatican.va/content/francesco/de/messages/communications/documents/papa-francesco_20160124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [Zugriff: 29. Februar 2020].
- Franziskus, 52. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 2018 – "Die Wahrheit wird euch befreien" (Joh 8,32). Fake news und Journalismus für den Frieden*, 24. Januar 2018, in: http://www.vatican.va/content/francesco/de/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [Zugriff: 29. Februar 2020].
- Franziskus, 54. *Welttag der sozialen Kommunikationsmittel (2020) – „Damit du deinem Sohn und deinem Enkel erzählen kannst“ (Ex 10,2). Das Leben wird Geschichte*, 24. Januar 2020, in: http://www.vatican.va/content/francesco/de/messages/communications/documents/papa-francesco_20200124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [Zugriff: 29. Februar 2020].
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 1999.
- Hofman I., *Paradygmaty nowej dyscypliny*, in: „Studia Medioznawcze” 2019, (79) 4, S. 308–317.
- Johannes Paul II, *Orędzie na 24. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, Misja Kościoła w erze komputerów*. 24. Januar 1990, in: <https://www.paulus.org.pl/243,24-sdssp-jan-pawel-ii-1990> [Zugriff: 29. Februar 2020].
- Kloch J., *Kościół w Polsce wobec Web 2.0*, Kielce 2013.
- Krzysztofek K., *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, in: *Global Media Journal – Polish Edition* 1 (1) 2006 14.

- Levinson P., *Nowe nowe media*, Kraków 2010.
- Manovich L., *Język nowych mediów*, Warszawa 2006.
- Manovich L., *New Media From Borges to HTML*, Massachusetts 2003.
- Nieć M., *Komunikowanie społeczne i media*, Warszawa 2010.
- Paul VI., *Orędzie na 1. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Środki społecznego przekazu ważnymi elementami cywilizacji”*, 24. Januar 1967, in: <https://www.paulus.org.pl/266,1-sdssp-pawel-vi-1967> [Zugriff: 29. Februar 2020].
- Roman K., *Najnowsze nowe media i stare nowe media. Spór o definicję nowych mediów*, in: *Dyskurs* 2(22) 2016 20–39.
- Szpunar M., *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, in: *Studia medioznawcze* 4(35) 2008 32.
- Szpunar M., *Imperializm kulturowy Internetu*, Kraków 2017.
- Szpunar M., *W stronę nowych mediów*, Toruń 2010.
- Wrzos M., *Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2016)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 2 (38) 2019, S. 67–114.
- Wrzos M., *Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2017)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 4 (39) 2019, S. 159–198.
- Wrzos M., *Apostolische Auslandsreisen von Papst Franziskus, darunter Missionsreisen, in den wichtigsten nationalen Internetportalen (Jahr 2018)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 1 (40) 2019, S. 116–151.
- Wrzos M., *Neue Missionsmedien in Polen vor dem Hintergrund der Papstbotschaften zum Welttag der Massenmedien*, in: *Studia Misjologiczne* 1 (8) 2018 165–198.
- Wrzos M., *Zagraniczne podróże apostolskie, w tym misyjne, papieża Franciszka w najważniejszych krajowych portalach internetowych, cz. I (lata 2013–2014)*, in: „Kultura-Media-Teologia”, 1 (28) 2017, S. 111–141.
- Wrzos M., *Zagraniczne podróże apostolskie, w tym misyjne, papieża Franciszka w najważniejszych krajowych portalach internetowych, cz. II (rok 2015)*; in: „Kultura-Media-Teologia”, 4 (31) 2017, S. 140–179.

Biogramm

Marcin Wrzos OMI (geb. 1977), Priester, Missionar Oblate der Makellosen Jungfrau Maria; Doktor der Theologie im Fachgebiet Missionswissenschaft und Theologie der sozialen Kommunikationsmittel UKSW (2013), er absolvierte das Studium in politischen Wissenschaften und Journalismus an UAM (2008), Polonistik an UJ (2016) sowie Schutz personenbezogener Daten an UKSW (2018). Autor von Artikeln über Missionen in den sozialen Kommunikationsmitteln sowie über Nutzung der sozialen Kommunikationsmittel in Missionen. Er forscht die Anwesenheit der Kirche im Internet. Autor von vier Buchpublikationen: „Polskie czasopisma misyjne po II wojnie światowej. Studium misjologiczno-prasoznawcze” „Bibliografia polskich czasopism misyjnych. Lata 1945–2013”, „Oblates

missionary press in Europe“ (Redakteur) und „Główne idee teologiczne, historia i funkcje obłackiego czasopiśmiennictwa misyjnego w Polsce (1926–2016)“ sowie von mehr als zehn wissenschaftlichen Artikeln. Ei ist freier Mitarbeiter der Fakultäten für Theologie der Universitäten UAM und USz. Er leitet die Veröffentlichung von „Misyjne Drogi“ und das Internetportal misyjne.pl.

ORCID: 0000-0003-3513-0158